C. 929. № 259.

A. Pert'i

Lihawõtte Album

1899

Hind **30** kop.

Tellimise adress: **J. Palmgren'i raamatukauplus**, Peterburis, Suur Konjushennaja uul. № 8.

A. Pert'i ilustatud „Velipühi albumi" kohta lähemad teated edespidi.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu
76430

Дозволено цензурою. — Юрьевъ, 4 марта 1899 года.

Типографія А. Лашинскаго, С.-Петербургъ, Кирпичный пер. № 3.

Ainukene walmistamise koht Wenemaal.

Seaduslikult kaitstud

Supelusahjud,

juhitawate kraanidega supelussisseseadmiseks.

Auuhind antud Tallinnas 1896 a.

Selle sisseseade läbi wõib 12—15 min. jooksul sooja täiswanni walmistada. Wõib külma wõi soowitawa soojuselist päältwalamisi (dush) sünnitada.

G. Mensa,

Harju uul. Nr. 495, Nahwtali maja, Tallinnas.

Trükist on ilmunud juba weebruari kuust saadik esimene Eesti keelne suurem romaan

Lendaw Hollandlane
ehk Must kapten,

mis annete wiisi iga laupäewa hommiku wälja tuleb.

See romaan on üks neist kõige põnewamatest romaanidest, mis iial on ilmunud. Et igaühel seda omale kergeste oleks wõimalik muretseda, on hind iga ande eest aga 12 kop. — suures kaustas ja kahes trüki poognas, see on 32 lehekülges. Tellijaid palume aegsaste tellida, sest et pärast enam esimesi numbrid osta ei saa.

Kes postiga tellib, saab 10 annet järgi mööda ilma iseäralise posti kuluta 1 rbl. 20 kop. eest koju kätte saadetud.

Tallinnas maksab see meie raamatu kaupluses 10 annet sissemaksuga 1 rbl.

Anded on saada: **K. Rubin'i raamatukaupluses,** Suure Jurjewi (Tartu) uul., Wene turu nurgalt 2. maja nr. 461.

Peterburis: J. Palmgreni raamatukaupluses. Narwas: Pöderi ja Treufeldi raamatukauplustes, Tallinnas: igas raamatukaupluses.

S. Schwarz,

Tallinnas, Harju uulitsal, nr. 494.

Suur tagawara meeste ja naesterahwa riideid

kõige uuema moodi järele:

Meestele:

Talwe palitud 10—20 rbl. Sui palitud 6 rbl. 50 kop. —28 rbl. Sügise palitud 9—22 rbl. Pindsakud ja westid 5 rbl. 50 k. —18 r.

Suures wäljawalikus:

Püksid 2 rbl. 50 kop. —12 rbl. Sui pindsakud 3 rbl. —18 rbl.

Tellimised mõedu järele walmistatakse ruttu ja puhtalt kõige odawamate hindade eest.

Naistele:

Sui mantled 7 rbl. —28 r. Wateeritud mantled 10 rbl. —28 r., drapp mantled 8 r. 25 k. —30 r., boi jäkid 5 r. 25 k. —20 r., boi keeps ja kraed 4 r. 50 k., —28 r., wateeritud jäkid 5 r. 50 k. —35 r., sui keeps ja kraed 2 r. 50 k. —18 r.

Suur wäljawalik slipsisid, kübaraid, manisskid ja traksid 2c.

Riiet kõige uuemate mustrite järele = suures wäljawalikus = wäga odawate hindade eest.

Olen saanud ja müün wäga odawa hinnaga Saksamaa kuulsamast wabrikust

Adam Opel Rüsselheimis

õmblusemasinaid

jala- ja käega ümber ajada naeste-, ja meesterahwa rätsepa-tööde tarwis, niisama ka kingseppadele. Wabrik walmistab juba üle 37 aastat õmblusemasinaid, wiimastel aastatel juba 300.000 tükki aastas. Opeli õmblusemasinad on 14 suuremal wäljamaa wäljanäitustel suurte auuhindadega kroonitud saanud. 1. seltsi jalaga ümber aetaw hää, kõrge armiga (käsipuuga) õmblusemasin, kastiga ühes, maksab 40 rbl., ilma kastita 37 rbl. tükk. Niisamasugused käega überaetawad õmblusemasinad kastiga 25 rbl. ja kastita 22 rbl. tükk. Kes 2 masinat korraga ostab, saab hääd protsendid. Kellel weel õmblemine õmblusemasina pääl mitte selge ei ole, saab ühes hästi sisseseatud naesterahwa riide-õmblemise töötoas õpetust ilma-hinnata, kui minu juurest masina on ostnud. Säälsamas on ka juba mitu aastat selle wabriku masinad rahuloldawalt töös. Ka müün mina paraja hinnaga igasugu hääd ja wärsket naha-kaupa kingiseppadele ja igale nahatöötegijale

Aug. Sackaria,

Tallinna nahakauplus, Suures Karja uul., ringkonna-kohtumaja kõrwal, nr. 580.

Tallinnas!

Tähele panna, et minu

wiiliraimise töötuba

mitte enam Suure Jurjewi uulitsal ei ole, waid nüüd teist aastat juba linna sees on, Ünes uulitsas Nr. 343. Seega palun oma auustatud töötarwitajaid mitte enam wana koha peale minna.

Auupaklikult

wiiliraija **J. Esop,**

Tallinnas.

Walmis tehtud

meesterahwa ja poisikeste

kammashid,

oma töö ja mitmesugused tellimised kõige suguste tööde peale.

J. SALME

kingsepmeister,

Pikk uul. nr. 202, Tallinnas.

C. 929.
№ 259.
Eesti Kirjanduse Selts.

Likawõtte Album.

Põltsamaa kirik ja loss.

Ülestõusmise pühaks.

Issand on tõesti üles tõusnud! Luuk. 24, 34.

Ülestõusmise püha on tulnud. Elupäike Jeesus on tõusnud. Tema paistab armutaewast maha selgemalt ja soojemalt kui kuldne kewadene päike, mis looduse talweunest üles äratab, puud pakatama paneb ja aasad haljendama ajab. Ülestõusmise püha päike on ülestõusnud. Suure reede pimeduse on walgus ära neelanud. Ülestõusmise püha päikese walguses seisawad Ketsemane ja Kolgata meie silma ees. Ketsemane õlipuud hüüawad ahastawale hingele: Sina oled ahastusest ja kohtu alt ära wõetud, sest sinu eest on Jumala Poeg siin aias wärisenud ja werd higistanud. Kolgata mäe kolm ristiaset kuulutawad kõigile patustele: Surm on ära neeldud wõimuse sisse, sest siin on Jumala Poeg sinu asemel surnud ja on oma surma läbi sinu surma oda katki murdnud. Nüüd oled sa waba, sest ristilöödud Jeesus on sinu eest lunastamisehinna maksnud. Hinge hirm on ära lõpetatud, sest pühawihane Jumal on ära lepitatud.

Ülestõusmise püha päike paistab Arimaatia Joosepi aeda. Kuis on helewalgeks läinud pime hauakoobas! Wäga suur kiwi oli haua ukse ette weeretatud, see kiwi on ukse eest ära. Pilatuse pitsar, mida keegi ei tohtinud lahti murda, on ingli käe all katki murdunud. Paganate soldatid, kes pidiwad keelma, et auu Issand hauast ei saaks wälja tulla, on esimesteks ülestõusmise sõnumetoojaks saanud. Tühi haud, paigale pandud surnulinad, hiilgawad inglid, nad kuulutawad ühest suust: Jeesus on üles tõusnud! Ja kõik puud ja põõsad selles aias kinnitawad kuulmata häälega: Jeesus on tõesti üles tõusnud!

Mõistmata loom on täis rõõmu ülestõusmise püha päikese walgusel. Maa wärisеb rõõmu pärast, et Jeesus, maa ja taewa looja, hauast wälja tuleb. Aga inimesed? Jerusalemma linn magas, magas patuund. Paasapüha nad oliwad pühitsenud: oh see oli paasapüha, millel enne sarnast ei olnud ega saa pärast olema, sest siin tapeti õige paasatall Kristus! Paasapühal mäletas Israel Egiptusemaalt wäljaminemist ja tänas Jumalat, et ta Egiptuse orjapõlwe oli ära lõpetanud. Aga Israel

ei märganud mitte seda orjust, mis weel rängem ja hirmsam kui Egiptuse orjapõli, patuorjust; ta ei lasknud ennast mitte ära päästa, ta jäi oma pattude sisse. Jehoowale nad tahtsiwad templi üles ehitada, aga nurgakiwi lükkasiwad nad kõrwale: oma Önnistegija oliwad nad paganate kätte ära annud ja suurel reedel risti lüüa lasknud. Ja nagu Joosepi wennad maha istusiwad leiba wõtma, kui nad oma wenna oliwad sügawasse auku wisanud, nõnda oliwad ülemad ja alamad Jeruusalemmas magama heitnud, kui nad oliwad kuulnud ja näinud, et Jeesuse ihu oli Joosepi hauda maetud ja hauakiwi pitseriga kinni pandud. Ei mõtelnud preestrid ega kirjatundjad, ei wanemad ega rahwas selle pääle, mis nende rahule tarwis läks. Neile oli Jeesuse ülestõusmise sõnum, mis neile wahid wara hommikul tõiwad, hirmusõnumeks ja nad mõtlesiwad hoolega, kudas wale läbi saaksiwad Kristuse ülestõusmist ära salata ja ülestõusmise sõnumet ära surmata. Oh jõledust! Elupäikese põlgate teie ära, sellepärast peab teid ülestõusnud Kristus laskma igawesti ahelatega kinni siduda ja wisata kõige sügawama pimeduse sisse, kus on hulumine ja hammaste kiristamine.

Jeruusalem magab, jüngrid walwawad. Oh neile ei lasknud mure ja leinamine und silma tulla! Nende süda oli walust waewatud, murest muljutud, leinamisest lõhki kistud. Ühest suust kaebasiwad nad: „Meie lootsime, et tema pidi seesama olema, kes Israeli rahwa pidi ära lunastama!" Naesed on wara hommikul walmis haua juure minemas. Nemad tahawad oma lahkunud õpetaja ja Önnistegija ihule wiimist auu anda. Nemad arwawad: Hauakiwi katab teda, kes weeretab meile kiwi haua ukse päält? Aga kui nad sinna waatawad: kiwi on ära weeretatud, haud on tühi, surnulinad seisawad sääl, kus Issanda ihu on maganud. Ja enne kui neil mahti on oma imekspanemist üksteisele awaldada, kuulewad nad ingli suust: „Teda ep ole siin, tema on üles tõusnud!" Jookstes ruttawad nad tagasi ja kuulutawad seda jüngritele. Ja jüngrid? Jooksewad rutusti haua juure, näewad, et kõik nõnda oli, kui naesed oliwad ütelnud, aga nad ei uskunud ometi, et Jeesus on üles tõusnud. Nad ei julgenud seda uskuda, nii suur oli see sõnum nende meelest. Nemad läksiwad linna tagasi, kõikide südames seesama mõte: Oh et naestel õigus oleks! Ja naestel oli õigus. Maarja istus haua ääres ja nutab Jeesust taga. Elaw Önnistegija astub tema juure ja kõneleb temaga ja käsib teda jüngritele kuulutada, et ta on üles tõusnud. Ja kui jüngrid siiski weel kahe wahel oliwad ja ei teadnud, mis nad sest asjast pidiwad arwama, sis seisis Jeesus ilmsi nende ees ja teretas neid: „Rahu olgu teile!" Ja ta näitas neile oma käsi ja oma jalgu, milledes naelahaawad näha. Siis saiwad jüngrid rõõmsaks, et nemad Issandat nägiwad. Kui siis weel keegi julges kahe wahel olla, kas Jeesus on üles tõusnud, siis nad tunnistasiwad ja kinnitasiwad ühest suust: „Issand on tõesti üles tõusnud! Mis meie oleme kuulnud oma kõrwaga, mis meie oleme näinud oma silmaga, mis meie oleme katsunud oma käega, seda kuulutame ja kirjutame meie teile, et teie rõõm wõiks täis olla! Kristus on surnust üles äratatud ja on esimeseks saanud nende seast, kes on läinud magama! Jeesus elab, halleluja!"

Ülestõusmise püha päike paistab ka täna üle kõige maailma. Ta paistab ka meie üle, ta paistab ka sinu üle. Kas sa nüüd tõstad püha rõõmuga oma südame ja käed taewa poole ja hõiskad ja laulad: Issand on üles tõusnud, Jeesus on tõesti üles tõusnud, halleluja! Sulle on Önnistegija üles tõusnud, sinu Önnistegija elab! Oh kas see kallis sõnum täidab sinu südame ülestõusmise püha eluga, rahuga, rõõmuga? Wõi tahad sa minna ja elawat surnute juurest otsida? Surnute juurest sa teda ei leia, niisama wähe kui jüngrid teda weel Joosepi hauast leidsiwad. Aga usus leiad sa teda ja kuuled tema suust selle kalli ülestõusmise püha teretamise sõna: „Rahu olgu teile!" Ja kui Maarjale Issand ülestõusmise püha hommikul ütles: „Ära puudu minusse, sest ma pole weel mitte üles läinud oma Isa ja teie Isa ja oma Jumala ja teie Jumala juure!" siis ei kesta see keeld nüüd mitte enam. Sest nüüd tohid sa armastuse kätega temast kinni hakata ja teda igawesti kinni pidada. Nüüd sa tohid tõesti laulda:

Jeesukest ei jäta ma,
Et ta mu eest poodud risti,
Sest mu kohus hakata
Temasse kui takjas kinni,
Ta mu elu, walgus ka,
Jeesukest ei jäta ma!

Issand on tõesti üles tõusnud! Jeesus elab ja walitseb ülewal taewas. Jeesus elab ja walitseb aga ka maa pääl pühas ristikoguduses. Rutta ülestõusmise pühal oma kirikusse! Sääl oled sa temale lähemal kui Maarja oli, kui ta Joosepi haua juures rabuuni hüüdis. Sääl wõid ja tohid sa oma elawa Õnnistegija käele suud anda ja talle tänulikult tunnistada: Tänu sulle, truu Õnnistegija, et sa hauast wälja tulid ja elu ja hukkaminemata põlwe walge ette tõid! Sääl sa wõid ja tohid elawale Jeesusele öelda: Jeesus Õnnistegija on mu lootus kunni elan! Sääl sa wõid ja tohid oma elawale Õnnistegijale tõotada ja teda paluda, et ta ise sind aitab seda tõotust kõigel eluajal täita:

Mina sinu, sina minu oma!
Ütle see pääl' aamen sa
Ja seks mulle oma armas nimi
Südamesse kirjuta!
Sinuga kõik teen ja maha jätan,
Su sees elan, su sees ilmast tõttan;
Seda tehkem ühtlasi
Tõeks surma tunnini!

J. Bergmann, Paistu õpetaja.

Püha õhtu söömaaeg.
Lionardo da Vinci pilt.

Ülestõusmise pühaks.

Nüüd tõusku taewa tänulaul,
Et Issand tõusis hauast auul
Ja surma walla suretas
Ning elu jälle äratas.
Halleluuja.

Ta ärkas jälle Isa wäes
Ja meie õnn on tema käes:
Ta päralt wägi, auu ja riik
Ja meie tema omad kõik.
Halleluuja.

Ta elab jälle! Temaga
Ka meie saame elama
Ja pärima ta riiki sääl
Ning kiitma teda trooni pääl.
Halleluuja.

J. Bergmann.

Lihawõtte muna.

P. Koit.

Lihawõtte pühad oliwad sellel aastal ka õige hilja, nimelt aprilli kuu keskmiste päewade sees. Ilmad oliwad soojad ja ilusad; päike paistis selgest taewast ja soojendas nagu muidu mai kuu keskmiste päewade sees. Selle tõttu oli siis ka loodus jõuudsate sammudega edenenud, lund ei olnud ammu enam maikugi, orakseid ja rohi tärkasiwad rõõmsasti, isigi tikerberi ja sõstrapõõsad hakasiwad endid õrnade lehekestega ehitama.

Esimesel lihawõtte pühal mängis terwe seltskond pühapäewa riietes lapsi, poisikesi ja tüdrukukesi, N. alewi lähedal olewa nõmme kingu pääl. Need oliwad enamisti kõik alewi käsitööliste, rättsepade, kingsepade j. m. lapsed, wanaduse poolest 5 kuni 12 aastased

Poisikeste hulgast pean lugijatele kahte iseäranis esitelema, sest et need selle päewa ja meie jutukese päätegelased on. Esimene nendest oli alewi kõrtsmiku wõi trahtersniku Ruuti 11 aastane poeg Harald, suure kaswuga, riiaka loomuga ja häbemata waatega jõmpsikas; teine oli alewi algkooliõpetaja Wiili 9 aastane poeg Martin.

Laste mäng, mis ainult selles seisis, et mune ühe künkakese päält ikka ja ikka jõlle alla weereda lasta, oli üsna lihtlabane aga ometigi rõõmustasiwad lapsed sääl juures endid kuninglikult. On ju tähele pandud, et mäng, mida lapsed ise walja mõtelnud, olgu ta nii lihtne kui tahes, neid ometi palju enam huwitab, kui mõni wanematast inimesest wälja mõeldud keeruline mäng. Rüüdsel ajal mängiwad lapsed seda mängu nii, et nad mune puust õõnistatud rennikesest mööda alla weereda lasewad, mis juures nemad kõik need munad omale wõidawad, millede külge tema weerew muna puutunud. Nõnda on see siis juba tõsine mäng wõidu pääle, kus üks juhtumise korral hulga mune wõidab, teine aga omad kõik kaotab. Meie mängijate mäng oli alles üsna ilmasüüta: nemad ei wõitnud ega kaotanud, aga rõõmu, kisa ja kilkamist oli küllalt!

See kisa ja rõõmus kilkamine meelitas ikka uusi mängijaid alewist juurde ja nende arw kaswas ikka kord-korralt suuremaks.

Kartlikult ja aralt lähenes mängijatele ka üks 5 aastane waestes riietes tütarlapsukene. Tema ei tulnud aga mängijate hulka, ega hakkanud teiste tulijate wiisi kaasa mängima, waid jäi eemalt waatama, kuda teised mängisiwad. Tema üliarmas kena näokene oli kahwatanud, tema suurtest sinisilmadest wahtis kurbtus wälja.

Kaua aega ei pannud mängijad lapsed teda tähelegi ja tütarlapsukene waatas segamata teiste rõõmu päält.

Korraga silmas Martin Wiil, ehk nagu lapsed teda lihtsalt hüüdsiwad — kooli Martin, eemal seiswat lapsukest ja ütles:

„Miks sina siis mängima ei tule? Siin on ruumi küllalt!"

Lapsukene punastas näost ära, kui nägi, et teda tähele pandi, ja wastas haleda häälega:

„Minul ei ole muna! —

Olgu siin ühtlasi öeldud, et lastekaswatus Eestirahwa hulgas nii mõnesgi tükis mitte hääkorraline ei ole. Näituseks jääwad paljude waeste wanemate lapsed pühadel ilma kingitusteta. Kurwa meele ja kadeda südamega waatawad need waesekesed nende õnnelikude pääle, kellel näituseks Lihawõtte ajal nii mitu ilusat wärwitud muna on! Waesed wanemad wahandawad endid sellega, et neil raha hädalt selleks ulatab, et silku ja leiba osta, tühjapalja munade ja wärwi tarwis neil raha ei jätkada! Kui niisugused wanemad oma lapsi wähegi rohkem armastaksiwad, wähegi rohkem nende hingeelu tähele panekiwad, siis saaksiwad nemad wistist aru, kui palju õnnist rõõmu nemad niisuguse tühjapalja anniga oma lastele walmistawad ja neil saaks wistist mõni kopikakene selleks jätkama. . . . Isal tarwis ainult üks käik kõrtsi tegemata jätta ja raha ongi sääl! Nõndasama ei ole Eestirahwa ka rikkamategi inimeste juures weel laialt pruugiks oma lastele tähtsate juhtumiste ehk pühade ajal odawaidgi mänguasju ehk kannisid, nagu hobuseid, nukukesi (puesid) j. n. e kinkida, ehk mänguasjadel küll nii ütlemata suur mõju waimu äratamise kohta on. Kahest lapsest, kelledest üks mitmesuguste mänguasjadega mänginud, teine mitte, on esimene waimurikkuse ehk terawuse poolest teisest ikka wähemalt aasta ehk paar ees ja suuremaks kaswades kaswab see wahe weel järjest suuremaks. —

— „Sinul ei ole muna? Kas sa katki tegid?" küsis sel puhul ka kooli Martin kaastundlikult.

„Ei, memm ei annudgi," wastas lapsuke.

„Mispärast? Kas sa wallatu olid?"

„Ei, memmel ei ole raha!"

Silmapilgukese jäi kooli Martin mõtlema, siis küsis ta: „Kuda sinu nimi on?"

„Miie!"

„Noh, tule mängima, Miie, mina kingin sulle ühe muna! Kas weel kesgi ei taha temale mune kinkida, pööras kooli Martin küsides teiste laste poole.

Weel kaks last sirutasiwad omad käed wälja ja hüüdsiwad: „Mina kingin ka ühe, mina ka ühe!"

Ootamata õnn, nii mitme muna omanikuks saada, tegi aga Miie nii kohmetumaks, et ta paigaltki ei liikunud. Wõi ei uskunud tema selle õnne sisse? Kõik lapsed jätsiwad silmapilguks oma mängu ja kilkamise seisma ja jäiwad Miie pääle wahtima. Kui Martin nägi, et Miie tema kutsumist nagu ei oleks kuulnudgi, läks ta Miie juurde, andis temale ühe oma ilusamate punaste munade hulgast kätte, wõttis teda käe kõrwale ja wiis teiste laste hulka, kus temale weel kaks lubatud muna kätte anti. Miie silmad särasiwad õnnest, nagu oleks ta kes teab kui kalli kingituse saanud. Teised lapsed hakkasiwad jälle mune weeretama ja Martin ütles Miiele:

„Noh, hakka sina ka weeretama!"

Miie hakkas esite aralt ja kohmetumalt pääle, aga warsti läks ta julgemaks ja tema rõõmukilkamine oli peagi niisama kõwa kui teistel, kui tema muna hästi kaugele weeres.

Sääl, keset rõõmu, tahtis aga saatus, et Miie muna weeredes ühe teise muna külge tõukas ja selle katki löi. Ja see oli päälegi trahteri Haraldi muna!

Wihast wälkuwate silmadega ja rusikas käega jooksis Harald Miie juurde, kes ei teadnudgi, et tema muna nii-

Kristus Emmauses.

P. Veronese pilt.

suguſt kurja teinud, ja andis tütrukukeſele niiſuguſe kõmmu kuklaſſe, et ſee ſilmili maha kukkus, mis juures kaks muna, mis ta weel käes hoidis, hulk maad eemale lendaſiwad ja mõlemad katki läkſiwad.

Õnnetu lapſukene, kes arugi ei ſaanud, miſpäraſt teda löödi, tõuuſis üles ja hakkas kibedaſti nutma. Haraldſeiſis aga ähwardawas olekus tema ees ja kiſendas: „Niiſuguſt ſauditüdrukut, niiſuguſt kerjajat kutſutakſe meie hulka mängima ja meie mune katki tegema! Katſu et ſa hilpharakas ſiit minema ſaad!" Ja ta tõstis uuesti oma ruſika üles, et Miiele nut hoopi anda.

Sääl ſündis aga häkitſelt midagi, mis Miiet temale mõeldud hoobiſt päästis.

Wihaſt lõkendawate ſilmadega, kui tiiger, kargas Martin Haraldi juurde ja andis oma korda ſellele niiſuguſe hoobi, et ſee hulk maad edaſi tuigerdas ja ſiis, nii pikk ja lai kui ta oli, maha kukkus. „Tulge, poiſid, hüüdis Martin teiſtele, „ajame ſee riidleja eneſte hulgaſt ära, meie ei taha niiſuguſega enam mängida!"

Wahe ajal tõuuſis aga Harald üles ja oma jõuudu tundes, jookſis ta juba Martini poole, et ſeda mehe moodi kolkida. „Sina oled niiſamaſugune ſandipoeg, niiſamaſugune kerjaja nagu Miie, ma tahan teile mõlemile näidata!"

Ja oma jõuu pooleſt oleks tema ſeda wiſtiſte teinud, aga et teiſed lapſed teda tema tigeduſe ja alaliſe riidlemiſe pärast wähe ſallisiwad, ſiis jookſiwad nemad hulgani Martini ja Miie ümber, ega laſknud neid puutuda. See tegi Haraldit nii wihaſeks, et ta mitmetele poiſtele wopſuſid andis, et neid eeſt ära tõugata. See tuli temale aga kallis maksma! Igalt poolt hakkas nüüd tema pihta ruſika hoopiſid kui rahed ſadama ja iſeäranis hoolikas oli Martin neid andma kes ſellepäraſt, et Harald teda ſandipojaks ja kerjajaks nimetanud, kui aruſt ära oli.

Niiſuguſe asjaloo juures ei jäänud ſiis Haraldile muud nõuu üle, kui aga putked mängima panna. Aga ka weel põgenedes pööras ta ennaſt ſagedaſti ümber, näitas ruſikaid, ähwardas kõiki ükshaawal „ſandi omaks togida," ſõimas kõiki kõrtſis õpitud ropute ſõimu ſõnadega, aga kõige enam ikka Martinat.

Pärast Haraldi põgenemiſt tahtſiwad lapſed weel edaſi mängima hakkata, aga ſee ei tahtnud ega tahtnud enam korda minna, nõnda et nemad üksteiſe järele mänguplatſilt lahkuma hakkaſiwad.

Tülitſemiſe ajal oli Miie küll nuttu lõpetanud, aga kui ta nägi, et tema munad üsna puruks tallatud oliwad, ſiis hakkas ta uuesti nutma. Martin, kes nutu põhjuſeſt aru ſai, andis oma wiimaſe muna Miiele, kes nüüd kohe wait jäi, ja ütles temale: „Lähme meie ka koju!

„Lähme," ütles lapſuke.

„Aga kus ſina elad? Ma ei ole ſind enne näinudgi!"

„Sääl ſaunas," näitas Miie ühe alewi ääres ſeiſwa lagunud onnikeſe pääle."

Martin läks Miiega weel tüki maad edaſi ja ſiis läkſiwad nemad kumbgi oma teed koju poole.

Wiha pärast hambaid kiristates läks Harald nõmme kingult ära; kui tema aga kodus tuppa astus ja ema üksi toas leidis olema, ſiis hakkas tema ſuure häälega nutma. Meie wägelane teadis wäga hästi, kellega tal tegemiſt oli! Ta oli tähele pannud, et ta igas asjas, mis ta korda ſaata tahtis, nutu läbi alati oma ema ära wõitis, ema läbi aga iſa ja kõiki teiſi. Ta oli ülepää wäga halwaſti kaswatatud laps. Pääle ſelle, et ta kõrtſi kohal kaswas ja joobnud inimeſte käeſt kõikſugu inetumaid asju kuulis ja õppis, rikkus teda ema oma pöörafe kaswatamiſe läbi weel rohkem. Juba maaſt madalaſt tehti igas asjas tema tahtmiſt ja ſagedaſti kiitis ema iſe oma ſilmatera juuresolekul wõõrastele: Küll ſeſt ſaab mees! Üksgi tool, üksgi laud ei ole talle kõrge; üksgi kraaw lai, üksgi aſi kindel, kõigeſt ſaab ta jagu! Ja kui ta weel jonni hakkab ajama, ſiis ta enne järele ei jätta, kui tema tahtmine on täidetud!" Muidugi kirjutas tulewane „wägimees" kõik need ſõnad hoolega kõrwa taha ja tarwitas neid parajal ajal. Ka iſa poolt ei olnud kaswatus palju parem. Uhke oma raha pääle ſõimas tema kõiki waeſemaid inimeſi ſantideks ja kerjajateks ja nimelt poja kuuldes, nõnda et ſugugi imeks ei ole panna, et ka poeg neid ſamu ſõimunimeſid tarwitas. Waheſt, kui poeg iſa juures olekul oma jonni ajama hakkas, tahtis iſa teda läbi udjata, aga ſääl kargas ema alati lepitawalt wahele ja iſa pidi, ehk küll uriſedes, wiimaks ometi järele andma. — Niiſugune kaswatamine kandis muidugi poiſi ſüdames lopſakat wilja.

Kui ema, keda „trahteri madamiks" hüüti, oma ſilmaterakeſt niiſuguſe leelutamiſega nägi tuppa astuwad, kargas ta ehmatanult iſtme päält ülesſe ja küſis:

„Helde Jumal, mis ſull wiga on?"

Silmaterake arwas aga paremaks ſeda küſimiſt weel mitu korda korrata lasta, ſiis alles ütles ta nutu läbi nuutſuwa häälega:

„Kooli Martin pekſis mind hirmſasti ruſikatega!"

Mis ſa räägid? Sina laſid ſeda ſandipoiſſi ennaſt pekſta, ega annud wasta?!

„Jaa, temale tuliwad teiſed appi!"

„Wõi nii, wõi nii! Aga miſpäraſt teie tülisſe läkſite".

„Üks kerjaja tüdruk, ſee, kes Martinſoni ſaunas elab, tegi minu muna katki, mina tõukaſin teda ja ſis tuli Martin ja hakkas mind hirmſasti pekſma. Kui ma wasta tahtſin hakkata, ſiis tuliwad teiſed poiſid temale appi, muidu oleks ma tema waeſe omaks toginud!"

„Wõi nii, wõi nii! Wõi ſind rikka mehe poega pekſta! Küll ma neile näitan! Jäta nüüd nutt järele, ja ütle, kes need teiſed pekſjad weel oliwad?"

Silmapilk lõppes nutt ja ſilmaterakene nimetas emale weel mõnede poiſte nimed.

„Oodaku nad näljakoerad, kõik nad peawad ſelle eeſt ſaama!"

Warsti kutſus õrnasti armastaw ema oma mehe kõrtſileti, ehk nagu nemad nimetaſiwad — puhweti tagaſt tuppa ja rääkis ette tulnud juhtumiſt, ſeda omalt poolt weel ilustades, mehele ette ja nõuudis, et ſee ſilmapilk kõigi nende poiſte wanemate juurde läheks ja nõuaks, et nende nahk hästi ära pargitaks.

Mehel ei näinud küll ſuurt luſti olema eſimeſel pühal letti poiſi hooleks jätta ja niiſuguſt teekonda jalge alla wõtta; aga kui õrn ema teda pool-nutuſe häälega kaarnaiſaks nimetas, kes omaſt lapſeſt ei hooli, ſiis lubas ta minna, aga mitte kõikide poiſte, waid üksi päätegelaſe Martini juurde.

Õrn ema leppis ka ſellegagi.

Umbes poole tunni pärast koputadi õige tugewaſti kooliõpetaja Wiili ukſe pihta. Kooliõpetaja iſe tegi ukſe lahti ja ei pannud wähe imeks, kui kõrtſmikku Ruuti eneſe ees ſeiſma nägi. „Ega ta ometi oma poja kooliprelilit lahti pole laſknud, et ſiis poega minu juurde kooli tuua?" käis mõte wälgukiirusel tema pääſt läbi. Kui majaperemees ja tema wõõras toas iſtet oliwat wõtnud, küſis eſimene wiimaſelt:

„Mis Teie pool ſiis ka hääd kuulda on?"

„Ei ſeekord hääd ühtigi," wastas kõrtſmik, „waid koguni halba: teie poeg on täna nõmme kingul, kus nad mänginud, minu poega nii hirmſasti pekſnud, et waeſel poiſikeſel kõik keha ſiniſeid plekkiſid täis on ja et ta üſna haige koju tuli. Ma tulin nõuudma, et teie oma üleanetumat poega kõwasti karistate!"

„Kuidas ſee wõimalik on?!" hüüdis kooliõpetaja ehma-

tanult üles kargades: „niipalju kui mina tean, ei ole minu poeg millasgi tülinorija olnud ja päälegi on teie poeg wanem ja minu omast palju tugewam, et ennast sellest peksta lasta! Kas see mitte mõni eksitus pole. Aga ootage, ma kutsun oma poja warsti siia, siis saame näha, mis tema ütleb!"

Martin kutsuti. Kui ta tuppa astus ja kõrtsmikku sääl istuma nägi, kahwatas ta näost ära kui surnu; aga ta toibus warsti ja jäi üsna julgesti isa ette seisma.

„Kas sina peksid täna trahteri Haraldit nõmme pääl?" küsis isa otsekohe. „Aga räägi täiesti tõtt."

„Ja," wastas poeg tasase häälega.

„Eks sa näe, kui häbemata pois, ei püüa salatagi, waid nagu kiitleb weel sellega!" hüüdis kõrtsmik.

„Mikspärast sa teda peksid!" küsis isa õige kurjalt, aga kurb maik oli tema häälel juures.

„Tema lõi rusikatega ühte wäikest waest tüdrukukest kuklasse, nii et see silmili maha kukkus. Kui tüdrukuke nuttes üles tõusis, siis hakkas Harald teda sanditüdrukuks ja kerjajaks sõimama, ja tahtis teda uuesti lüüa. Seda mina ei wõinud kannatada, waid kargasin wahele ja tõukasin rusikaga Haraldile kuklasse, et ta waest tüdrukukest enam ei lööks. Sa oled ju isi alati ütelnud, et waesid ja nõrkasid peab kaitsema. . . ."

Isa näost käis silmapilkne rõõmujoon üle, aga edasi küsis ta jälle walju häälega:

„Kas sa ükskord teda lõid?"

„Ei; minu tõukamise pääle kukkus Harald maha ja kui ta üles tõusis, siis hakkas tema mind ka sandipojaks ja kerjajaks sõimama ja tahtis mind peksta; teised poisid tuliwad aga ette, ega ei lasknud. See wihastas Haraldit; tema lõi neid poissa ka ja nüüd läksiwad kõik tema kallale ja lõiwad teda, et teda meie hulgast ära ajada, sest et keegi temaga enam mängida ei tahtnud!"

„Mispärast Harald seda tüdrukukest lõi?"

„Tüdrukukese muna weeres kogemata wasta Haraldi muna ja lõi sellele prao sisse!"

„Kes see tüdrukuke oli!"

„Tema nimi on Miie, ta elab Martinsoni saunas."

„Kes need teised poisid oliwad, kes peksmisest osa wõtsiwad?"

„Lukusepa Kaarel, postilljooni August, sepa Edgar ja Meltsi Eedi."

„Kas sa oled mulle täiesti tõtt rääkinud?" küsis isa tõsiselt.

„Ja," wastas poeg kindlalt.

Siis wõid minna! Ma kuulan asja paremini järele ja siis sa saad seda, mis sa ära teeninud!"

Martin läks kurwalt wälja. Ta oli alati hää, sõnakuulelik laps olnud, sellepärast ei olnud ta isat millasgi nii kurja enda wastu näinud olema, kui praegu. „Ja kas ma siis ülekohut tegin nõrka kaitsedes?" mõtles tema.

Kõrtsmik, kes seni ajani waikides päält kuulanud, ütles nüüd:

„Kui teie poja tunnistust kuulad, siis hakka weel uskuma, et minu poeg ise süüdlane on. Aga see ei ole tõsi; teie poeg püüab ennast muidugi süütaks teha, sellepärast ei räägi ta tõtt. Minu poeg ei ole kellegile midagi teinud, teie poeg on üsna ilma põhjuseta teda peksma hakkanud!"

„Mull ei ole senini weel põhjust olnud, oma poja tõsiduse üle kahkleda, aga nüüd ma ei tea, kuda asi on, sellepärast ma tahan asja teiste laste käest weel järele pärida."

„Minu Harald rääkis, et teised poisid teda paljalt kinni hoidnud ja Martin teda üksi olla peksnud ja — hirmsasti peksnud. Nii on see ka tõsi ja ma nõuan, et teie oma poega kibedasti trahwite!"

„Ärge selle eest kartke, et ta ilma trahwimata jääb, kui ta seda tõesti ära teeninud on! Juba minu armastus tema wasta sunnib seda tegema. Minu kaswatamise wiis on ikka see olnud, last mitte trahwita jätta, kui ta seda ära teeninud on, aga ka mitte uisa-päisa esimese wiha sees tema kallale jooksta. Ma kuulan weel täna asja põhjalikult teiste laste käest järele ja minu poeg saab sellel mõõdul trahwitud, nagu ta ära teeninud. Wõite siis oma pojale troostiks ütelda, et „sandipoeg" weel täna karistuse pärib," lisas kooliõpetaja mõrudalt juurde.

Kõrtsmik näis wiimaste sõnade järele nagu häbi tundma; ta tõusis kohe ülesse ja läks minema.

Kohe pärast kõrtsmiku äraminekut läks kooliõpetaja nimetatud poiste juurde asja paremini järele kuulama. Kõik rääkisiwad karwa päält nii, kuda Martin oli rääkinud, kuid lisasiwad weel juurde, et Martin tüdrukule esimese muna kinkinud. See rõõmustas wäga isa südant ja ta mõtles: „Asi ou nii, et minu poeg mitte üksi laitust, waid koguni kiitust ära teeninud on! Ma tunnen tema kaastundliku südant waeste ja rõhutute wasta, ma olen ise seda tundmist tema südames kaswatada püüdnud. Et ta aga teist just lõi, siis pean ma teda, ehk küll wasta oma südametunnistust, natukene trahwima. Mina oleks tema asemel niisama teinud!"

Poisikeste käest saadud tunnistustega ei olnud tema aga weel rahul, ta tahtis ka tüdrukukese käest lugu järele pärida ja läks Martinsoni sauna juurde.

Waewalt ruutsülla suuruse pool lagunenud sauna sisse astudes leidis ta säält kõige suurema waesuse ees. Ei tooli, ei lauda, ei woodit, ega kappi ei olnud siin poolpimedas ruumikeses näha; poolt ruumi wõttis õlgedest põrmandale tehtud magamise ase ära, wabaks jäänud ruumis seisis pink, mille päält, põrmandal istudes noor kahwatanud naesterahwas oma kolme last sõõtis. Wanem neist oli aastad 5, teine aastad 3, ja wiimane umbes 1 aasta wana. Sõõgiks oli kannikakene musta leiba ja wäikese kausikese sees silgu soolwett, kuhu sisse leiba kasteti . . . Ainult paar muna, mis Martin Miiele kinkinud ja mis ka pingi pääl oliwad, tuletasiwad meelde, et praegu rõõmsaid lihawõtte pühi pühitseti . . .

„Tere õhtust, jätku leiwale!" ütles kooliõpetaja sisse astudes.

„Tere, jätku tarwis," wastas noor naine ära punastades ja püsti tõustes.

„Ärge pange pahaks, et teid tülitama tulin. Mul oli natuke asja teie tütrekese juurde, kes täna nõmme kingul mängimas on käinud. Kas see ongi seesama," küsis kooliõpetaja Miie pääle näidates.

„Ja seesama; seni, kui mina kahe noorema lapsega silmapilguks ühe tuttawa juurde läksin, oli ta hoowi päält wälja ja nõmmele mängima läinud. Sääl oli üks hää poiss temale paar muna kinkinud ja teisi kinkida lasknud. Üks kuri poiss olla teda aga peksnud ja mõned munad katki tallanud. Ehk ta küll peksta oli saanud, siisgi tuli ta üsna õnnelik oma munade üle koju! — Aga ma palun teid wäga, mitte pahaks panna, et mull teile istetgi anda pole!"

„Pole wiga, pole wiga! — Waadake, just selle peksuasja pärast ma tulingi, et teada saada, kuda see oli. Ütle mulle armas Miieke, kas poisid siis alles üksteist peksma hakkasiwad, kui üks poiss sind lõi, wõi riidlesiwad nemad juba enne?"

„Ei, kui üks kuri poiss mind lõi, siis lõi hää poiss, kes mulle esimese muna andis, teda; ja kui ta sõimama hakkas, siis lõiwad teda teised ka!" wastas Miie teraselt.

„Wäga hää, armas laps! Siin on sinule ja sinu wäikestele õdedele igale ühele üks muna, et teie isekeskis mängida wõite."

„Südamlik tänu teile, armuline herra, et teie minu waestele lastele seda rõõmu teete!" ütles noor naine pisaraid silmist pühkides.

„Teie wist olete alles hiljuti siia tulnud, sest et ma teid enne weel pole näinud," ütles kooliõpetaja, et teist juttu teha.

„Ja, meie oleme alles neljat päewa siin."

„Kust kohalt teie siia tulite?"

„Wõipere külast. Minu mees oli sääl küla koolmeisteriks. Minewal aastal jäi ta aga haigeks, põdes kolm kuud ja suri ära. Tema palk oli nii wähene, et meil midagi tagawara ei olnud; haiguse ajal pidime kõik paremad asjad ära müüma, et haigele rohtusid ja enestele süüa osta ja nõnda jäime meie pärast mehe surma puupaljaks ..... Et küla kohal wäikeste lastega raske oli ülespidamist teenida, siis tulin siia linna ja katsun siin õmbluse läbi ennast ja oma waimukesi toita! Kui teie auulik herra, wõiksite mulle kusagil tööd juhatada, siis päästaksite meid waesid kõige kibedamast näljahädast. Õmblustööd ma mõistan wäga hästi teha, sest et ma tüdrukuna õmbluskoolis käisin"...

Hale meel kippus meie kooliõpetajale neid sõnu kuuldes pääle, ja ta mõtles: „Oh, millal saab aeg tulema, kus rahwa kasuks töötajate ja kõige suurema waewanägijate, kooliõpetajate ja nende omaksete olek paremaks saab!" Kõwasti aga ütles tema:

„Ma katsun kõik teha, mis minu wõimus seisab, et teile tööd muretseda. Nüüd lubage aga, et ma teie wäikese Miie üheks tunniks enesega kaasa wõtan. Ühe tunni aja pärast saadan ta tagasi. Mina olen nimelt siit alewi algkooliõpetaja, nõnda siis teie kadunud mehe ametiwend."

Et noorel naesterahwal midagi selle wasta ei olnud, siis läks Miie kooliõpetajaga kaasa.

Tee pääl minnes pani kooliõpetaja lapsele mõnesuguseid küsimisi ette, mis lapsuke oma wanaduse kohta kõik wäga targasti ära kostis. Ka oma haigest isast ja nende waesusest ja puudusest mõistis tema rääkida. Küsimiste ja kostmiste läbi sai kooliõpetaja warsti aru, et see hästi ja hoolikalt kaswatadud laps oli. Juba esimesel silmapilgul, kui ta last nägi, meeldis see temale oma ilusa õrna näo läbi, nüüd kus ta teda paremini tundma õppis, läks ta tema meelest ikka armsamaks nõnda et tema pääs juba üks iseäralik plaan walmines, mida ta õige pea korda saata tahtis, kui aga tema abikaasa sellega rahul oleks.

Kodu jõuudes oli kooliõpetaja abikaasa esimene, kes neile wastu juhtus.

„Kust sa selle ilusa lapsukese oled leidnud?" küsis ta mehelt. „See on ju otsekui meie kadunud Miie!" Ta wõttis Miie sülesse, andis temale suud, aga hakkas ise kibedasti nutma. Neil suri nimelt aasta eest nende ainus wiie astane tütrekene Miie ära ja see lapsuke tuletas temale seda õnnetust nii elawalt meelde.

„Ära nuta, armas Anna: see oli Jumala tahtmine, et meie armas laps surema pidi. Nüüd kuula aga, kust ja kudas ma selle armsa lapsukese, ka Miie, leidsin," ja ta jutustas kõik, mis ta praegu waese lese ja selle wiletsuse üle kuulnud ja näinud oli ja lisas juurde: „Tee pääl tuli mul mõte, et kui sina nõuus olekſid, siis wõiksime meie selle armsa lapsukese kas ajutigi meie kadunud tütrekese asemel kaswatada wõtta ja wistist ei sa waene ema ega ka laps seda pärast kahetsema. Mis sa arwad, Anna? Häkitselt see küll tuli, aga ega häätegu palju järelemõtlemist ei tarwita?"

„Aga kas tema ema teda ka ära anda tahab?" küsis Anna nagu kartlikult, Miiet ikka weel süles hoides.

„Kas sina siis wõtaksid teda, Anna?"

„Kui ta just mitte see armas Miie ei oleks olnud, mis ta on, siis küll wist mitte, aga seda last wõtaksin kõigest südamest ja ei mitte ajutiseks, waid päriseks kasutütreks. Kas tahad minu kasutütreks tulla, armas Miie?"

„Ja, kui memm lubab!" oli lapse wastus.

Nüüd käskis kooliõpetaja wäikest Miiet sõõta, sest et ta kõht wististi saada tühi olema. Siis laskis ta oma abikaasat seda ja teist pühade söögikraami korwikese sisse pakkida ja seda kätte wõttes juhtis tema omad sammud Martinsoni sauna poole. Tema oli niisugune mees, kes oma ettewõtete juures mitte kaua ei wankunud Juba poole tunni pärast tuli ta rõõmsa näoga tagasi ja teatas, et Miie nende tütar olla.

Tema abikaasa oli seda kuuldes nii õnnelik, nagu oleks tema oma kadunud Miie temale tagasi antud...

Selle juhtumise läbi oli Martin ja tema karistamine isa meelest hoopis ära läinud. Nüüd wiimaks tuli tema isa kutsumise pääle wärisedes sisse.

„See on see hää poiss, kes mulle mune kinkis ja mind peksta ei lasknud," ütles Miie Martini pääle näidates.

„Kas tõesti? ütles isa naeratades. „Noh, olgu siis pääle! Kas tead, Martin, sa tegid küll wäga halwasti, et sa kõrtsi Haraldit peksma hakkasid! Sa oleksid kudagi teist wiisi oma õde kaitsta wõinud, aga mitte pelsuga. Waata, see on tänasest päewast saadik sinu õde, keda sa armastama pead, sest et sa üksi tema pärast suuremast trahwist ilma jääd. Seda trahwi pean ma aga sulle ometi pääle panema, et sa millasgi enam kõrtsi Haraldiga koos ei mängi ja ennast igalpool temast eemal hoiad. Sul pole ju ka enam tarwisgi teiste seltskonda otsida, sest et sul nüüd jälle õekene on, kellega sa mängida wõid!"

Martin kuulas ja waatas imestades isa otsa, nagu ei wõiks ta kõiki seda uskuda, mis isa praegu rääkinud. Kui ta aga nägi, et isa sugugi ei naljatanud, siis läks ta ja andis isa käele suud ja ütles:

„Ma tänan sind, armas isa, et sa minu halwa teo mulle andeks annad; aga selle eest tänan ma sind ja ema weel rohkem, et teie Miie minule õeks annate! Ma tahan teda niisama armastada, kui meie kadunud Miiet...

Nüüd, kus meie teame, et waene laps nii hääd kasuwanemad leidis, kus nägime, missugust trahwi Martin oma „õe" kaitsemise eest sai, wõiksime meie oma jutustamise lõpetada. Aga et meie jutukese päätegelaste tulewane elu hoopis teisiti läks, kui nende wanemad seda soowisiwad ja lootsiwad, siis lähme lühidalt oma jutustamisega kuni tänase päewani.

Wäike Miie tundis ennast oma uute wanemate ja wenna juures wäga õnneliku olema. Pärast kõhna toitu hää toidu pääle saades kosus tema nii priskeks ja ilusaks lapseks, et mööda minejad tahtmata ennast ümber pööraſiwad, et teda weel korra waadata. Ta kandis esiotsa oma surnud kasuõe ilusaid riideid, mis temale täiesti passisiwad. Mitmedgi wanemad soowisiwad omas südames enestele niisugust ilusat last. Mis aga weel ülem: Miie ilu ei olnud üksi wälispidine, ihulik, waid tema waimu omadused käisiwad ihu iludusega täiesti käsi käes. Kasuwanemad ja wend ei jõudnud endid küllalt selle õnne üle rõõmustada, et nemad niisuguse „rõõmusünnitaja inglikese" oma majasse oliwad saanud. Nemad armastasiwad teda just nii nagu oleks ta tõesti nende lihalik tütar ehk õde olnud. Lühidalt: siin oliwad mõlemad pooled täiesti õnnelikud. —

Kooliõpetaja Wiili ja teiste hääde inimeste soowitusel leidis waene lesk, Miie ema, warsti niipalju õmblust, et ta omale ilusa korterikese wõis üürida ja ilma suurema puuduseta elada. Et ta osaw tööline oli, siis tuli ka ümberkaudsetest mõisatest niipalju tööd kokku, et ta enam üksi wal-

Ühinesed kevade õied.

L. Weckt pilt.

mis ei saanud, waid omale paar tütarlast abiks wõttis, ja juba aasta pärast täieliku õmblusekooli wiie õppijaga sisse seadis. Kõik inimesed, kellel temaga tegemist oli, hakkasiwad temast suurt lugu pidama, sest et tema, nagu see warsti ilmsiks tuli, ka üsna hää kooliharidusе osaline oli. Ta ei jäänud aga kaua leseks, sest kahe aasta pärast kosis kohalik köster teda omale abikaasaks, ega kahetsenud seda pärast millasgi, et ta seda teinud. Noor köstri emand ei jäänud aga ehk tema olek ennast küll muutis, mitte laiklema, waid pidas oma õmblusekooli edasi, mis aastas mõnegi hää rubla mehe palgale jätkuks juurde tõi. Noor köstri emand oleks nüüd küll hää meelega oma Miie jälle tagasi wõtnud; aga et kasuwanemad teda seaduslikul teel oma tütreks oliwad kinnitada lasknud, siis jäi Miie ometi oma kasuwanemate tütreks.

Wõel selsamal sügisel, kus lapsed kewadil nõmme pääl mängisiwad, wiidi kõrtsi Harald linna kooli, ja nimelt gimnaasiumi, sest et wanemate-südamlik soow teda kirikuõpetajaks teha oli. Raha oli neil ju küllalt teda studeerida lasta. Järgmisel sügisel wiidi ka kooli Martin linna, aga mitte gimnaasiumi, waid kreiskooli, mis waese kooliõpetaja kukrule kohasem oli. Martini wanemad oleksiwad täiesti rahul olnud, kui nende poeg kreiskooli hästi läbi teeb ja siis mõisakirjutajaks ehk pärast õnnekombel ka mõisawalitsejaks saab.

Harald tõi juba esimesel aastal halwad tunnistused kodu, järgmistel aastadel läksiwad need aga ikka weel halwemaks. Neli aastat wiiwitas tema gimnaasiumis ära, ei saanud aga kaugemale kui kolmandamasse klassi, säält wisati teda laiskuse ja weel iseäralikult halwa ülespidamise pärast wälja. Wanemad kes selle hoobi järele üsna kurwad oliwad, tahtsiwad poega sügisel teise linna jälle gimnaasiumi panna, poeg pani aga sõrad wastu, ja meie wõime juba arwata, kelle kätte siin wõit jäi. Wanemad tahtsiwad teda siis weel sinna ja tänna midagit õppima panna, „et temast ka midagi saaks," pojal ei olnud aga lusti kuhugile minna, waid koju jääda ja isale puhwetis abiks olla. Nõnda see siis ka sündis. —

Selle wastu tegi aga Martin oma wanematele aastaastalt ikka rohkem rõõmu. Pääle üli-hääde tunnistuste tõi ta igakord weel iseäralised kiitusekirjad ja kingitused koju. Nelja aastaga tegi ta neli kreiskooli klassi hiilgawalt läbi ja õppis inspektori juures selle nõuuandmise pääle ka weel Greeka ja Ladina keelt. Inspektor andis temale need tunnid täiesti ilma maksuta, sest et see temale suurt rõõmu tegi nii usinale ja anderikkale poisile tundisid anda. Kui isa oma poega pärast kreiskooli lõpetamist läks koju tooma, siis kutsus inspektor teda oma korterisse ja ütles, et see isast üsna kuritegu poja wasta oleks, kui ta teda edasi õppida ei laseks. Kui isa waese sissetuleku üle kaebas, ei pannud inspektor seda tähelegi, waid küsis paljalt, kas ta oma pojale riideid jõuab muretseda. Kui isa selle küsimise pääle jaatas, siis ütles inspektor: „Kõik muu laske minu mure olla! Niisugusele hääle õppijale saan mina kergesti prii kooli, seda kergemalt weel, et T. gimnaasiumi direktor minu kooliwend ja hää sõber on." Niisuguste tingimistega oli isa muidugi täiesti rahul, ja sügisi leiame Martini T. gimnaasiumi wiiendamas klassis ees. Kolme aasta järele oli ka gimnaasium hiilgawalt läbi tehtud (siis oli gimnaasiumides seitse klassi), ja seitsmeteistkümne aastaselt läks Martin ülikooli arstiteadust õppima. Siin oliwad Martinil küll kibedamad päewad, sest et ta esiotsa peaaegu kõik omad kulud tundide andmise läbi ise teenima pidi. Aga ta sai ometi hästi läbi. —

Jätame nüüd Martinit studeerima ja läheme waatame, mis Miie selle waheajal tegi.

Kui Miie seitse aastat wanaks oli saanud, siis arwas kasuisa, et teda tarwis on õpetama hakata. Ta kutsus Miie enese juurde, tõi aabitsa wälja ja tahtis temale tähtesid õpetama hakata. Miie hakkas aga suure häälega naerma ja ütles: „Ma tunnen juba kõik tähed, ma loen juba!"— „Kuidas, mis? Millal sa siis oled õppinud?" küsis isa imestades.

—„Ma käisin wahel klassis ja õppisin teiste laste käest!"

„Noh, loe siis mulle see tükk ette!" ütles isa, üht raskemat lugemise tükki aabitsa lõpust lahti tehes.

Ja Miie luges seda nii sorawalt, nagu oleks ta juba paar aastat koolis käinud.

Nõndasama tähelepanemata ja jõudsasti läks ka edespidine õppimine. Kooliõpetaja ei pannudgi teda klassi teiste laste hulka, waid õpetas teda iseäraldi, ega jõudnud küllalt imeks panna, kui suure kiirusega see laps edasi läks. Iseäranis klaweri mängus oli tema imekspanemise wäärt. — Kümne aastaselt oli tema koduse õppimisega läbi ja nüüd pidi mõtlema, mis edasi saab. Linna kooli teda panna oli isal wõimata, sest kahte last korraga linnas koolitada, käib üle waese kooliõpetaja kukru. Sääl tuli aga õnn jälle appi. Kohalisel kirikuõpetajal oli kaks tütart, kes mõlemad õpiealised oliwad. Üks neist oli Miiest aasta wanem, teine aasta noorem. Neile wõeti koolipreili ja see wõttis Miiet wäikese juurdemaksu eest kaasa õppima. Neli aastat õppis ta selle koolipreili juures ja siis oli jälle küsimine platsis: „Mis nüüd?" Kauase sinna ja tänna nõuupidamise järele tehti otsuseks teda linna ülemasse tütarlaste kooli saata, et ta weel paar aastat sääl õpiks ja siis koolipreili eksami ära teeks. Köstri emand, kelle rahaseisus wäga hääs korras oli, lubas omalt poolt ka abi ja tegi seda ka suurel mõõdul. Kahe aasta jooksul tegi Miie tõesti kaks ülemat klassi läbi ja tuli kui 16-ne aastane koolipreili oma isamajasse tagasi.

Kui ta juba lapsena wäga ilus oli, siis oli ta seda nüüd weel palju enam. Peagi hakkasiwad paljud noored herrad tema ümber lipitsema aga Miie nagu ei pannud neid tähelegi, waid sobis ainult oma wennaga, kes kooli waheaegadel ikka kord pikkemaks kord lühemaks ajaks koju tuli.

Et Miie tööta istuda ei tahtnud, siis palus ta isat, et see rohkem lapsi kooli wõtaks ja teda ka ametisse paneks. See sündis ka. Awati teine klass weel juurde, wõeti rohkem lapsi wastu ja nüüd läks õpetamine hoopis teistwiisi sammudega edasi. Ka oli isa sissetulek ligi pool suurem ja ta ei leidnud sõnu küllalt oma abilist kiita. —

Sellel waheajal oliwad Haraldi wanemad mõlemad lühikene aeg üksteise järele ära surnud ja Harald jäi ise peremeheks. Ehk ta küll alles noor oli, siisgi arwas tema hääks naist wõtta ja nimelt Miiet. Kui Miie tema rikkust aga põlgtusega tagasi lükkas, siis hakkas Harald niiwiisi elama, et ta enam öö ega päewa wahel wahet ei mõistnud teha. Ta oli küll ka ennegi juba joonud, juba siis, kui teda koolist wälja wisati, aga nüüd ei olnud tema joomisel enam otsa ega määra. Purjetamise, kaardimängu ja teenijate warastamise läbi oli ta paari aasta jooksul nõnda kaugele jõuudnud, et tema kõrtsi enam pidada ei jäksanud. Mõni aeg priiskas tema weel üle jäänud raha raasukestest edasi, kui see aga ka otsa lõppes, siis pidi tema, et mitte nälga surra, raudtee pääl rattamäärija koha wõtma. Tal ei olnud aga tarwis sääl kaua waewelda: joomise läbi oli tema terwis nõnda rikutud, et ta üsna noorelt suri. —

Kahekümne nelja aastaselt tuli Martin doktori auunimega koju. Ja et N. alewi ja kihelkonna arst wana ja haiglane oli, siis wõttis ta Martini omale abiks. Wanake suri aga juba aasta pärast ära ja nüüd walis kihelkonna konwent Martini ühel häälel kihelkonna arstiks, sest et kõik tema osawust tundsiwad. Tegemist oli temal nüüd küllalt, aga sissetulek oli temal ka hää, ehk ta waeseid inimesi küll kas üsna muidu ehk wäga odawa hinna eest rohitses.

Kui ta umbes kakskümmendkuus aastat wana oli, läks ta kord oma isamajasse ja ütles Miiale:

„Ei, nönda see enam ei lähe, ma suren igawuse kätte ära! Tule mulle õige peeenaiseks, armas öde!"

„Kuidas, mis? Perenaeseks?"

„Ei, ei! mitte perenaeseks, waid minu naeseks! Kas tuled?"

Önnepisaraid walades langes Miie tema kaela ümber, ei saanud aga sõnagi wastata. . . .

Paari kuu pärast oliwad pulmad, ja missugused toredad pulmad. . . . Aga nendest ma ju ei tahtnud rääkida! —

Sellesama aasta lihawötte pühad tuliwad kätte. Sääl tuli ühel päewal Miie Martini juurde ja ütles: „Mul on üks palwe, kas lubad seda täita?" — „Noh, mis sul siis on, minu kallis naesuke?" ütles noor tohter oma kätt örnalt abikaasa ümber pannes. „Ma tahtsin sind paluda, et sa oma sõitude pääl, kui sa waeseid lapsi nägema juhtud, neile mune kingiksid. Sa ei tea, kui suurt rõõmu see neile teeb! Mina ei wõi seda ilmasgi unustada, kui önnelik ma olin, kui sina minule selle punase muna kinkisid!" — Martin waatas naeratades oma abikaasa otsa. — „Noh, kas lubad mu palwet täita, sul on ju waeste wasta nii helde süda!" — „Armas naesuke, sinu palwe tuleb natuke hilja!" — „Kudas nii! kas sina". . . . — „Jah, mina olen seda juba mitu aastat teinud ja saan seda ikka edasi tegema". . . .

Nad langesiwad üksteise kaela ja andsiwad soojalt suud. —

Praegu on nemad juba wanad hallpääd, sest et nende lapsed kõik juba täis kaswanud inimesed on, aga nemad armastawad ühteteist nüüdgi, nagu oleksiwad nemad esimest aastat abielus.

Ja selle haruldase önneliku abielu põhjusepaneja oli üks punane lihawötte muna!

Mis mul rinnas.

Mul on nelisada laulu
Ja üks süda rinnassa —
Süda sügaw, süda awar,
Luuletuste hallik ta.

Sinna mahub sõbrakene,
Mahub mõni teinegi,
Mõni teine kallis, armas,
Mulle ustaw surmani.

Sinna mahub suwe-soojus,
Sada õhetawat tuld,
Mahub sätendaja päike,
Kumendaja koidukuld.

Sinna mahub lillekene,
Linnukene lauluga,
Mahub önnistus ja palwe,
Püha, kallis isamaa.

Ja kui wale tõstab lippu,
Ülekohus wääraja,
Kui on õigus ristisambas,
Hädaohus isamaa:

Siis sääl wehib wälgutuli
Läbi wandelise öö,
Tuhat sõda kurja wastu,
Hirmus tasumise töö!

K. E. Sööt

Natukene raske tegu.

Ungria riigimehe Franz Deak'i üle räägitakse, et ta mõnikord nende inimeste waimuterawust, kelledega temal tegemist oli, mitmesuguste jutukeste jutustamise läbi, mis päälkuulajaid lõpul üsna kitsikusesse ajasiwad, järele katsus. Nii kõneles ta kord muu seas:

Napoleon I. käis kord wanade sõjameeste asupaika waatamas. Sääl nägi ta teiste seas ühte sõjameest, kes oma käe lahingus kaotanud oli ja sellega hakkas ta rääkima.

„Kus kaotasid sa oma käewarre?" küsis ta.

„Waterloo juures, majesteet," wastas sõjamees.

„Ja nüüd sa wist küll nead oma keisert ja isamaad, kui wigase käe pääle waatad?"

„Ei, ei," hüüdis sõjamees waimustatult: „oma keisri ja isamaa hääks ohwerdaksin häälmeelel teise käegi."

„Seda ma ei usu," ütles keiser hoolimatalt ja sammus edasi; aga sõjamees, kes oma sõnu teo läbi tõendada püüdis, tõmbas kõrwal olewa mööga ja raius sõnalausumata oma teise käe otsast ära, enne kui keegi tema tegu takistada oleks wõinud.

Nüüd jäi Deak wäheks ajaks wait ja wahtis läbitungiwalt kuuljate otsa.

„Noh, kuidas on teie meelest sarnane tegu?" küsis ta siis.

„Auus, suurepäraline! Selleläbi awaldas sõjamees oma loomu kindlust."

„Muidu küll, kui mu jutul aga mittte üks w i g a poleks," ütles Deak.

„Ja missugune see on?"

„Ainult see, et see wõimatu on. Kuidas wõib ühe käega mees ise oma teise käe maha raiuda?"

Hää önn.

Suurwürst Mihail Pawlowitsh karistas sõjawäe seadusest üleastujaid waljusti ja ei wõinud kõige wähemat korratust soldatite ja ohwitseride olekus sallida.

Kord Semenowski kasarmutest mööda sõites, nägi ta joobnud, korratud soldatit, kes koju poole ronis.

Suurwürst wihastas ja hüüdis temale midagi. Ehk küll õhtu oli, tundis soldat Mihail Pawlowitshi siisgi ära. Ootamata ja äkiline hirm wiis silmapilk soldati pääst humala mõju ja ta läpsatas kasarmusse.

Sõjamehe tembu üle wäga wihastades hüppas suurwürst tõllast wälja ja jooksis soldati järele.

Kasarmus tõusis suur segadus. Suurwürst käskis kõik mehed kokku kutsuda ja nime järele ette hüüda:

Et juba pime oli, kandis üks suurwürsti järele küünalt. Hoolega wahtis suurwürst hüüde ajal ja selle järele iga soldati näosse, aga ei wõinud süüdlast ometi ära tunda.

— Tunnistagu üles, kes mul praegu wastu tuli! — ütles ta rahuliseks jäädes, — ma ei karista mitte.

— Mina, keiserlik kõrgus, tunnistas küünla kandja soldat.

— Sina? imestas Mihail Pawlowitsh. — Üsna õige. Kuidas mul meelde ei tulnud sind waadelda, kui sa hüüde pääle wastasid?

— See oli nii Jumala tahtmine, keiserlik kõrgus.

— Tõe poolest, see oli nii Jumala tahtmine, ütles suurwürst ja läks ära.

Laulutarga lahkumine.

Kui wana waga Wäinämöinen kandle kätte wöttis, mängis ta päewa, mängis teise üsna ühtemaie, ühe homiku ootuseks, ühe wöö wöötamiseks, ühe hame andmiseks. Mängimise ajal kodu paukusiwad pörandad ja laksusiwad laed, mängimise ajal laanes aga kumardasiwad kuused, mühisesiwad männad, lehed löiwad lausa lusti ja höiskasiwad örnad öied. Uus elu tuli terwesse loodusesse. Kel iganes hing sees oli, see Wäinämöise juurde ruttas kandle keeli kuulama, mönusat mängimist imestama. See oli pulmapidu Kalewi küngastel, püha pöhjamaa rahwastel. Loe Kalewala 41 ja 44 lugu, siis märkad sa öieti wana waga Wäinämöise mängimise möju. Ehk loe „Fählmanni kirjades" päätükki „Wanemuise laul" siis saad sa aru, missugust wäge luule awaldab. Kui kaua need pidupäewad kestsiwad, mil muusika terwet loodust nii ütelda ühte sulatas, selle kohta ei anna üksi ajaraamat otsust ega too rahwaluule toodedki teadet. Ja oliwad need önnelikud laulu ajad kui pikad, nende maitsjatele kulusiwad nad ometi nagu unenäos ära.

Ei ühelgi önnel ole jäädawat aset. Niisama wähe wöis seda Wäinämöise laulul ja mängul olla. Enne weel kui keegi aimas, tuli muutus. Enne weel kui üksi uskus, pidi wana waga

„Ju tulnud kewade!"
F. Meyeri pilt.

Wäinamöinen rahwa pidudest, kuulajate keskelt lahkuma. Seda tahkumist kujutatakse meile kahel wiisil: teisiti kujutab Kalewala, teisiti Fählmann. Fählmanni kujutustele ei wöi ma ometi suurt tähendust anda. Fählmanni südames põleb tuline armastus rahwa wasta ja see armastus kihutab teda nagu ueks linna ehitajaks Potemkiniks hakkama. Kalewala oma kaunimate kujudega ei läinud enam Fählmanni meelest; Wäinämöinen seisis tall ühte lugu silma ees. Kas tohib Eesti rahwas Soome rahwast maha jääda? küsis ta iseeneses. Hääl südames wastas: ei millgi kombel. Kustaga wötta, mis ei ole olemas? Tarwis luua! Ja Fählmann ise hakkas looma, löi Wanemuise ja muud Kalewid ja luuletas neile teod juurde. Ma ei taha nende sõandega ütelda, nagu ei oleks meie rahwas Wanemuise laulust midagi teadnud, waid ainult nime kohta kahtlust awaldada, niisama ka Wanemuise lahkumise kohta. Wiimane nähtakse selgesti Fählmanni ees enesele poja öigust nöudwat. Kindlamal pöhjal selle wasta seisab Wäinämöise lahkumine Kalewalas. Pangem esmalt Wäinämöise ja siis Wanemuise lahkumist tähele.

Madalale neitsile Marjatale sündis Kalewala järele pojuke. Pojuke kaswis ja wõsus, aga ei teatud nime. Sellepärast arwati hääks ristijat otsida, kes pojukesele nime annaks. Ristijaks toodi Wirokannas. See aga ei tahtnud enne ristida, kui pojuke läbi waadatud ja otsus ta kohta antud. Läbiwaatajaks kutsuti wana Wäinämöinen. Wäinamöinen, wana laulutark, andis seekord üsna lolli otsuse:

Pojuke maha pandagu,
Marjamättale wiidagu,
Wõi ka soosse saadetagu,
Puuga pähä löödagu!

Wäinämöise otsuse pääle: waatamata ristis Wirukannas poisikese ometi. Ei ristinud Mooseseks Wäinämöise nõudmise järele, Mooseseks Niiluse jõkke wiidawaks, waid palju enam kuninga koja kaswandikuks Mooseseks, ristis poisikese

Kogu Karjala kuningaks,
Kõige walla walitsejaks.

Selle ristimise üle wihastas Wäinämöinen hirmsasti ja häbenes ühtlasi oma antud lolli otsuse üle lapse kohta. Ei wiitnud enam aega, waid ruttas randa ja pani sääl laulud hüüdma. See laul aga oli ta wiimne laul. Ei laulnud laulutark enam rahwa rõõmuks, waid ainult iseenese kasuks. Laulis enesele waskise wene. Kui wene walmis, istus ise pärasse ja purjetas kaugele merele. Säält ei ole ta enam tagasi tulnud ega ole ükski teda selle järele näinud. Lahkudes ütles Wäinämöinen:

Las' aga ajad aruneda,
Päewad minna, teised tulla.
Küll mind jälle tarwitatakse,
Otsitakse, kaebatakse,
Uue Sammo saatijaksi,
Uue mängu mängijaksi,
Uue kuu kõnnitajaksi,
Uue päewa peastajaksi!

Fählmanni Wanemuisel jälle on hoopis teine lahkumise põhjus. Emajõe kaldal peetakse kewade püha. Igast maa äärest ruttab selle pidule osawõtjaid hulga kaupa kokku. Isegi Kalewipoeg tuleb osa wõtma. Pidu on kõige paremal järjel, kui korraga üks wana piiga wõidulaulu hakkab laulma. Ta laulab oma nooruse iludusest, kosijate suurest karjast ja nende ärasaatmisest. Ta laul lõpeb järgmiste sõnadega:

Suud pakkud Sulewipoega,
Kätt pakkud Kalewipoega, —
Suisa lõwi Sulewipoega,
Kiuste lõwi Kalewipoega,
Ise Aki neitsikene!

See laul paneb tuhandelise rahwa naerma ja hirwitama. Naer ei taha enam lõpeda. Piduwanem püüab piduliste naermist waigistada, aga asjata. Asjata wõtab Wanemuine kandle kätte ja katsub piduliste tundeid teisele teele juhtida. Silmapilguks waikiwad pidulised, aga warsti kõlawad sortsineiu laulu wiimsed sõnad paksust rahwa hulgast ja uuesti tõuseb hirmus naer. Seda kuuldes saab Wanemuine wihaseks: ühe rapsuga käristab ta kandle keeled katki ja läheb siis oma teed. Sest saadik on ta kadunud ega ole keegi teda enam näinud.

Kalewala Wäinämöise lahkumine toetab ennast rahwaluule ainete pääle, kuna ma sedasama Fählmanni üles kirjutatud Wäinämöise lahkumisest ei wõi ütelda. Nii hästi Wäinämöise kui Wanemuise lahkumine tahab meile iseäralikku pilti silma ette kujutada, mõlemaid tuleb meil sümboliliselt, kujulikult mõista. Wäinämöise elu ja walitsus Soomes kujutab meile luule õitsemise päewi paganuse ajal. Seesama ütlus maksab ka Wanemuise kohta Eestis. Kuid äkisti astub luule edenemisele wastane teel ette: Marjatale sünnib poeg, kes esmalt mõnda wiletsust peab nägema kuni temale ristimist hakatakse nõudma. Marjatast tunneme hõlpsalt neitsi Maarja, Maarijata pojast aga Onnistegija ära. Enne kui Wirokannas, Wiru taat poisikese ristib, peab Wäinämöinen otsuse andma lapse kohta. Wäinämöinen esitab siin paganust ja paganuse luulet. Selgesti tunneb Wäinämöinen, et paganuse luule ristiusu õpetusega käsi käes ei wõi käia. Paganus ja ristiusk on ju nagu tuli ja wesi teine teise wasta. Ristiusu wägewat wõimu kartes mõistab Wäinämöinen lapse surma. Teise sõnaga üteldud: paganus püüab küünte ja hammastega ristiusu waljalagunemist takistada. Aga niisama wähe kui keiser Julianus ristiusule wõis tõkkeid teha, waid pea hambad risti suus, ahastades pidi hüüdma: Sa oled ometigi wõitnud, Galilea mees! niisama wähe jaksas laulutark Wänämöinen ristiusu tulekut Soome kinni panna. Ehk ta küll Marjata poja surma mõistis

Pojuke soosse saadetagu,
Puuga pähä löödagu!

puudub tall ometi wägi surma otsust korda saata, nii wägewaid töösid ta enne ka teinud. Enne weel kui laulutark Herodese wiisi kardetawa wastase wasta kätt wõib wälja sirutada, on Wiru taat platsis.

Taati ristis ripsa, rapsa,
Kasttis lapse kipsa, kapsa
Kogu Karjala kuningaks,
Kõige walla walitsejaks.

Wiru taadi ristimine on surma otsus Wäinämöisele enesele Mõõk on laulutarga pää kohal puruks murtud. Tänini on Wäinämöinen ise nagu kuninga keppi käes pidanud, kui tall ka kuninga kroon pääs puudus. Karjala küngastel, Soome saludes on igal pool Wäinämöinen esimest wiiulit mänginud, kui mull luba nii ütelda, ehk ma küll seda weel pole unustanud, et laulutark muidu kannelt mängis. Terwe põhjamaa on ta laialdane tööpõld olnud, kus kõigis paigus laulutarga sõnad nagu kuninga kuulutused on maksnud.

Ja nüüd? Nüüd ristitatakse poisike kogu Karjala kuningaks kõige walla walitsejaks. Terwel põhjamaal peab nüüd teine kuningas walitsema hakkama ja teine kuningas on — Kristus. Seda teist kuningat on ta teelt kõrwa saata püüdnud, nagu Saul muiste Daawidit, aga waata, wäike Daawid kaswab nii jõudsasti ja hakkab ju kiwa Goljati pää tarwis koguma. Laulutark Wäinämöinen ei taha ometi rumala Goljati sarnane olla; hädaohtu aimates taganeb ta ise wabatahtlikult enne kui kiwi Daawidi lingust tuleb ja teda maha murrab. Põhjamaa on ristiusule määratud ja ristiusk tungib nagu wõidurõngid läbi terwe põhjamaa, ilma et paganad esimeste surma mõistmisekatsete järele enam suurema wõimuga wasta julgeks hakkata. Pea lehwib ülestõusnud eluwürsti lipp Kalewa küngastel, põhjamaa paikadel.

Ristiusu walitsema hakkamisega ei edene paganausuaegne luule enam. Ristiusk toob rahwale uued sihid määrab uued teed. Wäinämoinen, kes paganausu aja luulet etendanud, ei wõi ise enam ristirahwa seas edasi elada. Ta kannel aga jääb. Paganausust päritud luulelised tooded elawad ristirahwa suus weel aastasajad edasi. Seitsesada aastat on uue Karjala kuninga, kõige walla walitseja Kristuse wõidulipp ju põhjamaa üle lehwinud, aga Wäinämõise kannel on ennast ometi jõudnud alal hoida, kui ta mängija ka pidi lahkuma. Soomes ja Eestis ei ole ristiusk meie päiwini ikka weel jõudnud muistsid mälestusi rahwa seast ära kaotada. Nii kaua kui katoliki usk walitses, pole seda imeks panna. Katoliki usk ei katsunudki alati paganausu jälgi kaotada, waid paganausu päranduſi tihti ristiusu teenistusesse panna. Seda wiisi tehti maja haldijast püha Antonius ja ohwerdati wanale tuttawale Tõnni nime all edasi. Nii mitmed paganausu pühad saiwad kristlikud nimed ja elasiwad kristlikkude pühade kirjas edasi. Katoliku aja waimuliku elu kohta põhjamaades wõime ütelda: Eesawi käed, aga Jakobi hääl. Hääl, suu tunnistas ristiusku, aga käed tegiwad paganausu tegusid edasi.

Ewangeliumigi mõju ei jaksanud esimesel ajal paganuse jäänuste kohta täit wõimu awaldada. Eestis kõige wähemalt pidi suur hulk karjatsid esiotsa rahwakeele wasta raudkilpi rinna ees kandma, sest et keel ähwardas liig tihti nende otsa pääle: Meene, meene, teekel, uwarsin! kirjutada. Hiljem paranes lugu, aga hingekarjatsele anti sagedasti Saksa würstiriigi suurune kihelkond kätte. Karjase hääl jäi seda wiisi nii mõnda korda hüüdja hääleks kõrbes. Wäinämõise kannel elas edasi. Alles wennaste kogudus katsus laulutarga jälgi täiesti kaotada. Wennaste kogudus tembeldas kõik patuks, mis piibli põhjal ei seisnud. Hukka mõisteti neid, kes ilmalikka laulusid weel suhu wõtsiwad. Mis ennemalt sadade aastate jooksul ei jõutud korda saata, seda saatis wennaste kogudus aastakümnete jooksul korda. Kus wennaste kogudus enesele hingemaad sai, sääl wõis ta ju paarikümne aasta pärast kuulutada: Jumalale tänu, nüüd on maa puhas! Nüüd on paganad otsas!" Ja tõesti, kus wennaste kogudus ju üleüldisemalt aastakümneid walitsenud, sääl on rahwaluule põllul nagu kulutuli üle maa käinud: esiwanemate uskumisest ja arwamisest ei kuulu enam põrmugi.

Wendade tuleku ajal hakkasiwad ka kiriku karjased uue jõuga paganausu jälgi kaotama. M. Lippu Kodumaa, kiriku ja haridusе ajalugu, teine jagu, nimetab mõndagi läikiwat näitust. Urwaste õpetaja Ouandt häwitas 1736 umbes 80 ohwri kohta oma kihelkonnas. Niisama purustas Halliste õpetaja Ucke sarnasid paiku hulga kaupa ega hoolinud sellest, et teda korra niisuguse teo pärast surnuks taheti lüüa. Tihti tungisiwad õpetajad kohtu abil majadesse ja kaotasiwad seaduse meeste warju all paganausu jälgi. Sellegi poolest wõis Wändra õpetaja Körber praeguse aastasaja wiiendal kümnel oma kihelkonnas weel hulgale Tõnnidele uueks Eliaks saada. Ja kahekümneski aastasada wõib mõnes nurgas weel mõne Tõnni ja paganausu mälestuste pääle oma paistet saata.

Ristiusk jõuab ainult sääl paganust kaotada, kus ta südame waranduseks saanud. Nimeristiusul pole wõimu paganuse häwi-

tuseks, seda tunnistab ajalugu selgesti küllal. Haridus rõhub omalt poolt küll ka tugewalt paganuse pääd, aga wõidupärga ilma usu abita ta ometi ei pärí. Haridus ilma risti usu aluseta wõib küll päält näha paganust, nii ütelda jämedat paganust kaotada, sünnitab aga jämeda paganuse asemele ise just peenikese paganuse. Kus õige ristiusk puutub, sääl wõtab ebausk wõimust.

Tähelpanemist nõuawad weel Wäinämõise jumalaga jätmise sõnad nimelt et mõne aja pärast teda otsitakse ja taga kaebatakse, uue Sammo saatijaks, uue mängu mängijaks, uue kun õnnitajaks, uue päewa peastjaks. Siin wõib ehk keegi arwata, nagu hakkaks põhjamaa rahwas wiimaks paganust jälle tagasi igatsema. Ei sugugi mitte. Selgesti tähendatakse kätte, et Wäinämõist uue aja kätte toojaks igatsetakse. See laulutark, kes uue aja, ristiusu mõjul oma tööd tegema. Ristiusu waimus süntinud luulena igatseb uus aeg laulumeistrit tagasi.

Lõpuks weel paar sõna Fählmanni Wanemuise kohta. Selgesti Fählmann seda wälja just ei ütle, aga ridade wahelt paistab wälja, et õhtumaa mõju Wanemuise Emajõe kaldalt tammikust ja ülepea meie maalt ära peletab. Õhtumaa mõju sunnil kisub Wanemuine kandle keeled puuruks ja lahkub oma rahwast. Ma tähendasin juba, et sellele Fählmanni seletusele rahwaluule toodetes alust ei leia. Kui mõni ehk ometigi samasest Wanemuise lahkumisest teab rääkida, siis ei ole ta sarnasest lahkumisest esiwanemate suust kuulnud, waid ta hallikaks on une aja raamatud hakanud. Wiimased juhatawad aga Fählmanni juurde. Nii kenalt kui Fählmanni luuletus ka näidaku, ajalooga ei käi ta ometi hästi kokku. Õhtumaa mõju awaldus ei ole rahwaluule lämmatamiseks tialgi põhjuseks saanud, waid ainult ristiusu Kannatas rahwas ka hädapäiwi, ei jõudnud need hädapäewad ometi talt ta laululugusid riisuda. Palju enam otsis rahwas just lauludest troosti, kui mõistmata katokiku usk küll ta silmadele paistet, aga südamele kinnitust ei pakkunud. Raskel ajal sündis koguni mõni uus laul weel ilmale, kuna Fählmann õieti nagu ta üleskirjutusest seda mõista, priiuse kaotamisega kandle keeled laseb katkeda ja Wanemuisele nii ütelda hundipassi annab. Kudas kuuleksime nüüd weel laulu lugusid, kui kandle keeled ju 700 aasta eest katki käristati? Sellepärast ei wõi me Fählmanni luuletust Wanemuise lahkumisest sugugi korda läinud tõeks tunnistada.

Hoopis teise walgusesse astuwad Kalewala kujud. Wäinämõise lahkumisel on tähtsam põhjus, kui ka Fählmanni luuletatud Wanemuise lahkumisel põhjus täiesti ei puudu. Küll aga puudub kandle keelte katkikäristamisel igasugu põhjus. See on wiga, mida raske on wabandada. See eksitus wajutab terwele luuletusele ebatäieluse pitsari pääle. Pääle selle läheb Fählmann päris põhjusest waikides mööda. Paremini on rahwas Wäinämõise lahkumisest aru saanud. Kas meie rahwas selleks lahkumiseks omaltki poolt on aidanud põhjust otsida, ei wõi ma praegu ütelda, sest et ma sellekohalisi rahwalaulusid ei ole uurinud. Soomlased on iga pidi mõistnud, et Maarja poeg paganuse ära wõitnud ja paganuse kujud oma teed on saatnud. Tahawad muistsed mälestused weel edasi elada, siis on edasielamiseks esimene tingimine: „Karjala uue kuninga Kristuse ustawaks alamaks heita, ristiusu mõjul uuesti sündida ja ristiusu mõtteringiga endid ühte sulatada. M. J. Eisen.

Felix Faure †.

Tõde.

Pilatus ütleb temale: Mis on tõde?
Joan. 18, 38.
Amicus Plato, sed magis amica veritas.

Mis on tõde? Sedasinast Pilatuse küsimust on inimese sugu tuhanded aastad omale ette seadinud. Kui elajalise elu tingimiste kütkedest pääsenud waim nähtusi waatlema hakkas ja tähtete korralikku liigutuste ja looduse wägewate ilmutuste läbi uurimisele äratatud sai, siis tekkis inimese hinges ka küsimus: mis on tõde? ja sest ajast ei ole see tung tõde kätte saada inimesest mitte enam lahkunud. Juba metslane kujutab, wabas loomulises olekus elades, omale nähtuste ja tekkiwuste põhjusi ette.

Looduse meelitawad wõimud ja kohutawad awaldused üheltpoolt, ja inimese hinge elu unenägudega ja surm teiselt poolt — äratawad inimeses mitmesuguseid tundmusi ja ei annud talle rahu. Inimene pani tähele, kui wilets ta on, kui wäga ta ootamata juhtumistest äraripub, kui sagedasti ettenägemata õnnetused temale kibedust teha wõiwad ja kui kergesti mitmed tema kaaslastest haledat otsa on leidnud. Ta näeb et suurem hulk tingimisi elus mitte tema oma tahtmise läbi juhitud ei saa. Päike rändab taewa wõlwil, öö ja päew wahetawad endid, wihm kastab maad, taimed tärkawad ja kaswawad, koledad tormid painutawad hulgudes saja aastaseid puusid, wälk ja müristamine panewad terwe taime ja elaja riigi wärisema. Metslane tunneb ütlemata hirmu, wärisedes peidab ta ennast oma wiletsasse koopasse, tema wõim on otsas, ta tunneb, et tema tahtmine siin mingisugust mõju awaldada ei wõi. Ta ei wõi sundida päikest paistma, kui tal külm on, ega wihma sadama, kui tal jänu on.

Tuul wingub, torm hulub, maru mõirgab, otsustab tema, ühe kõrgema ja wägewama tahtmise käsu pääle. Ja metslase ettekujutuse wõim maalib talle hingelisi olemusi ette, kes terwet loodust täidawad ja tema käiku juhiwad. Kõik aasad, nurmed ja metsad, ojad, jõed ja järwed, künkad, mäed ja kaljud on neid täis. Need on jumalad. Jumalate wõim on suur ja nende hulk äraarwamata.

Nad langewad mitmesse liiki oma tähtsuse, wanaduse ja tegewuse järele. Nii on metslane ennast waigistanud. Tema on tõde otsinud ja arwab teda leidnud olewat. Tema uurimisele ärganud waim teritab ennast jumalate omandusi wõrreldes, nende tegewust määrates. Ta tänab ja kiidab häid jumalaid ja palub alandlikult halastamata jumalaid. Ta toob ohwrid ja katsub jumalaid andidega meelitada. Sellest kaswawad usu kombed ja jumalateenistus wälja.

Ta hakkab surma üle järelmõtlema. Unenäod annawad talle põhjust hinge ja ihu wahel wahet tegema hakkata ja wiimast ilmasuremataks pidama hakkata. Wäsinud ja roidunud heidab ta ennast õhtu magama ja näeb unes, et ta kaugel toredas laanes kütib oma surnud isa seltsis. Ta näeb ülesärkades, et ta weel säälsamas lamab, kuhu ta õhtu heitis. Midagi, otsustab ta, on minu sees, mis kehast wäljaspool wiibida wõib, ja kui ta wäljas on, siis on keha liikumata paigal; see midagi wõib wiimaks hoopis kehast eemale jääda ja siis tuleb surm, aga see midagi elab ise edasi, sest et ma oma ammu surnud isa, ema ja teisa sugulasi näinud olen.

Nende midagi elab weel praegu edasi, ehk ma küll tean, et nende kondid ja liha lindude roaks on saanud. Seda midagit hakkab ta hingeks nimetama, Hing wõib ilma kehata elada ja ei sa surmas mitte otsa. Pärast surma on ta olek mitmesugune: ehk ta saab ise ka jumalaks ja hakkab tuult juhtima ja koskesi kukutama, ehk jääb igawesse rahusse, ehk algab kaua wältawat rändamist ühest elajast teisesse. Nii näeme, et inimene kõige madalamal edenemise astmel juba tõde otsib ja looduse nähtustele põhjusi seletuseks leiab. See on esimene samm mõtte edenemises, kus inimese waim terwet looduse käiku inimese sarnaste jumalate tahtmise läbi seletab.

Aega mööda sai inimese mõte kõrgemale arusaamisele. Kirjandus tärkas ja üksikud tähelpanemised ja waatlemised jäiwad kirjas järeltulewa põlwele wõrdlemise ja otsustamise saineks. Sääl hakkas uus koit loitma. Homikumaa targad, tähetundjad ja looduse uurijad hakkasiwad pisut aimama teda, mis meie praegusel ajal looduse seaduseks nimetame. Üksikud päikese ja kuu warjutused saiwad üleskirjutatud, ja nende kordamine teatud ajajärkudes tegi nende ettekuulutust wõimalikuks. Looduse awalduste kindel kordamine ei tahtnud enam selle arwamisega kokku sündida, et terwe loodus jumalaid täis on, kes loodust oma tahtmise järel juhiwad. Nende tahtmine on waba, sellejärel ei wõiks looduses nii kindlat korda olla. Uus arusaamine hakkas maad wõtma, aga selgusele selles asjas homikumaa, Babiloni, Assiria ja Egiptuse targad weel ei saanud.

Greeklased oliwad esimesed, kes looduse käigust selgema arusaamise saiwad ja tõde tublide abinõude najal otsima hakkasiwad.

Mitu sada aastat enne Kristuse sündimist tärkas Weike Asias mõtteteadus (filosofia). Greeka haridus oli juba kauniste edenenud. Jumaliku Homerus'e laulud oliwad juba mitu sada aastat greeklase kõrwu meelitanud. Edenemine ja edasitungimiue oli nii hästi politika, kui ka kunsti põllul märgata. Sääl pidi ka küsimine: mis on tõde? mõjuwalt ettepandud saama. Edasi, ikka enam ja enam edasi, tõde otsides, tungis greeklase peenike ja painduw waim. Wäike Asiast tuli mõtteteadus Europa Greekamaale ja hakkas sääl ilusat wilja kandma. Terwe rida mõtteteadlasi, kellede pääle inimese sugu õigusega uhke wõib olla, otsisiwad tõde. Inimese eeskuju, ilus iseloom ja suur waim Sokrates tarwitas kõik oma elu selle pääle, et eneses ja teistes armastust tõe wastu äratada ja tõe otsimist tõsiseks tarwituseks teha. Plato juhtis mõtted sügawa asjade pääle ja püüdis üksikuid awaldusi ilusaks kokkukõla täiuseks siduda. Aristoteles, see imeline waim, kes kõik terwe wana ilma teaduse oli omandanud, seletas, auukartust ja imestust äratades, inimese mõistuse tegewuse ära ja näitas meile, missuguste seaduste järele mõtte töötab. Ta andis greeklastele ja nende läbi terwele ilmale abinõud kätte tõe otsimiseks. Loogika ehk mõtte seaduste tundmine on see abinõu, mis meid eksituste eest wõib hoida ja meid õpetab nähtustega ümberkäima, et nende läbi tõtt leida.

Wäsimata tegiwad Greeka teaduslased tööd. Palju on neid õpetusi, mis igawesti selle weikse targa rahwa waimu wõitude jutustajad saawad olema. Mõtteteaduse ja matematika põllul on nemad sügawaid ja tähtsaid tõdesid walge ette toonud; iga koolipois, kes juba geometriat ehk wiisikat õpib, tunneb neid seadusi, mida greeklased neis teadustes ülesleidnud on. Nelja küsimuse ümber keeras ennast Greeka mõtteteadus, mimelt: 1) kust on kõik maailm tekkinud?

2) mis on hing? 3) mis on Jumal? 4) kas inimese mõistus wõib üleüldse tõtt kätte saada. Raske, kui mitte päris wõimatu, on lühidelt seda nimetada, mis moodi Greeka uurijad nende küsimuste pääle wastasiwad. Nad püüdsiwad maailma tekkimist ja loodust käiku mitte nagu metslased jumalate tahtmise, waid asjade eneste omanduste läbi seletada. Mitmed neist hakkasiwad wiimaks ka inimese mõistuse üle kahtlema ja õpetama, et tõtt inimene teada saada ei wõigi, sest et meie tundmused ja meeled meid petawad ja et inimese mõistus liiga kitsas ja rajatud on.

Greeka teadus rändas pärast Greeka maa langemist kuulsasse Rooma linna ja säält Kesk-Europasse, kus ta käsi esiti halwasti käis. Room wõitis terwe wana maailma oma alla. Rooma riigi läbi lagunes risti usu walgus Europa rahwaste seas laiali ja ladina keel sai selle läbi kiriku ja teaduse keeleks. Konstantin Suur tunnistas risti usku riigi usuks ja asus Konstantinopolisse elama, sellega jäi Rooma linn ilma ilmaliku wõimuta, ja kiriku mõju hakkas temas jõudsasti kaswama. Warsti läks katoliku erakond Roomas kangeks ja hakkas ähwardawalt igaühe pääle waatama, kes tõtt tõe enese pärast otsis, ehk teist moodi julges õpetada, kui katoliku kirik tahtis. Rooma paabst (enne pääpiiskop) hakkas mõjuwalt oma häält tõstma ja waleõpetajaks neid tembeldama, kes oma mõistust kirikule mitte ära ei müünud ega lapse wiisi kõik järele rääkida ei tahtnud, mis wägew kiriku pää oma erakonnaga ees rääkis. Saja aastade jooksul läks paabsti wõim ütlemata suureks. Kiriku otsustamised ja seadlused kuulutati wälja kui ilma eksimatused ja igawesed muutmata tõed, igaüks, kes selle wastu julges rääkida, langes tagakiusamise alla — teda ootas wangitorn, hirmus piin ja wiimaks tule surm.

Inimese mõistus on saadana ja patu läbi ärapimestatud, õpetas katoliku kirik, ja ei wõi sellepärast tõtt leida, ainult kirikus elab tõde, ainult kirik ja tema pää, paabst, tunnewad tõtt. Teadust sunniti usku teenima ja mõtteteadust nimetati kiriku ümardajaks. Mungad hulkusiwad mööda maad ringi, teenisiwad hääd raha, rahwale imetegudest jutustates ja püha asju näidates, kus juures sagedasti petus suurt osa mängis. Petus, wale, kergmeelsus tungis läbi terwe waimuliku seisuse. Inimeste paremad tundmused sõtkuti jalgade alla. Paabst muljus kõik maha, mis tema wõimule takistuseks ees oli. Wahetpidamata paistis taewa serwal tule puna puude riitadelt, millede pääl saadana läbi pimestatud tõe otsijad oma julgust nii hirmsal kombel oma eluga maksma pidiwad. Nõidade sisse usuti. Nõidade protsessid olid igapäine nähtus, nende uputamine ja põletamine liiga harilik asi. Aga inimese waim tegi siisgi tööd. Kui awalikult wõimalik ei olnud tõtt uurida, siis tehti seda salaja koobastes ja keldrites, pöningu kambrites ja tornides lugesiwad tõehimulised uurijad wana aja tarkade kirjasid, tegiwad katseid, õppisiwad loodust ja tema awaldusi tundma. Muidugi teada ei wõinud niisuguste uurijate arw suur olla, rahwas oli aga päris harimata ja siples ebausu paeltes ja pimeduse ahelates.

Inimese mõistusele tehti wägiwalda ja sellega kõige raskemat pattu, sest Looja on meile mõistuse annud uurimiseks, nii kui kopsu hingamises ja südame wereajamiseks. Häda sellele, kes inimese mõistust kammitsasse tahab panna, kes inimese waimu maapäälse erakondliku kasu pärast walet ja pimedust sunnib teenima, kes inimese mõttet käsib alandawaid ja põlgdust ärateeniwaid asju hääks kiitma!

Aga uus aeg tuli. Paabsti wõim langes ja tema langemine oli suur. Inimese waimu kannatus lõppes ja ta raputas kiriku kütked enesest. Tõde tõe enese pärast, ei mitte kasu pärast, ei mitte selle ehk teise seisuse ehk erakonna tulu pärast — see on uue aja põhjus mõte.

Kolme suure küsimuse kallal on uus aeg tööd teinud ja teeb weel praegu. Need on: 1) maakera osa ja liikumise kindel äramääramine ruumis, 2) maakera minewik, 3) inimese seisukoht teiste hingeliste olewuste hulgas.

Kopernikus (suri 1543) oli esimene, kes inimese sugule selgesti äraseletas, et mitte päike ei liigu maakera ümber, nagu siiamaale arwati, waid et maakera päikese ümber rändab. Asi on nii lihtne ja arusaadaw, et seda meie päiwil ka küla jõmsikad koolis õpiwad. Kas oli see ka siis nii?

Ei sugugi. Kirik pidas seda õpetust kardetawaks. Kopernikus kartis nii paabsti wõimu, et aastate kaupa oma tähtsat kirjatööd warjul hoidis ja alles oma sõprade mitmekordse nõuandmise pääle teda julges trükki anda, nõnda et surma woodil esimest trükitud lehte omast suremata raamatust lugeda wõis. Meil on tõesti raske mõista, kuidas niisugust ilmasüüta õpetust katoliku kirik tagakiusata wõis, sest et meie päiwil ei karda üksgi sest usule ega kirikule hädaohtu kaswawat, kui inimesed teawad, et maakera ühes teiste ilma kehadega ümber päikese rändab. Meie aeg teab, et usu asi pole mitte loodusе seadusi uurida, waid eksiwat inimest kõlbluse ja hääduse poole juhtida.

Paabsti ja katoliku erakonna wiha oli ütlemata suur, kui Kopernikus'e mõtted haritud meeste ringkoudades enam ja enam maad hakkasiwad wõtma ja palju waimustatud wäljalaotajaid leidsiwad. Püha kirja läbi püüdsiwad rahwa pimestajad usumehed Kopernikus'e õpetust waleks teha, nimetasiwad teda usu ümberlükkajaks ja umbusu külwajaks. Aga tõde ei suuda üksgi alla suruda. Ta hiilgab, leiab uustajaid ja saab terwe inimese sugu omanduseks.

Kopernikus'e läbi waimustatud teaduslased uurisiwad lõpmata agarusega taewa nähtusi ja tõiwad siniselt wõlwilt huwitawaid sõnumid maha. Maakera tee ümber päikese sai kindlasti äramõedetud, päikese suurus ja kaugus ühtlasi. Wäikesed särawad punktid taewa wõlwil, mida meie tähteteks nimetame, kaswasiwad teaduse abinõudega toetatud mõistuse ees suurteks päikesteks. Giordano Bruno, tulise iseloomuga Kopernikus'e õpetusest waimustatud italianlane, laotas taewa ehituse üle teaduslisi mõtteid wälja ja tutwustas nendega terwet selleaegset haritud maailma. Kõik need särawad tähed on päikesed, mõned neist mitu korda suuremad, kui meie oma, neil on oma walgus, nende ümber rändawad hiilguseta tähed, kes päikese käest soojust ja walgust saawad. Meie maakera on üks kõige pisematest kehadest taewalaotuses. Maailmasi on lõpmata palju, meie päike oma rändawate tähtedega on üks neist aru järele äraarwamata maailmadest. Muidugi mõista langeb selle õpetusega inimese lapselik arwamine, et terwe maailm tema tarwis loodud on.

Palju muid sügawaid mõtteid on see julgemeelne italialane usu, jumaluse, kiriku ja elu kohta awaldanud. Neist siin rääkida ei luba meie kirjatöö ruum. Hukka läinud katoliku waimuliku meeste üle rääkis ta awalikult. Katoliku erakond otsis juhtumist teda hukka saata. Wiimaks tuli ta Rooma, kus teda wangi wisati tema waleõpetuse eest taewa laotuse üle. Kaheksa aastat kannatas ta wangikojas, aga ei muutnud oma meelt, waid jäi truuwiks oma õpetusele. Wiimaks mõisteti teda tule surma. Rahulikult kuulas ta oma surma otsust päält ja kostis meheliku wäärtusega oma kohtunikudele: „Teil, wõib olla, on ehk rohkem kartust, mulle seda surma otsust kuulutades, kui mul teda wastuwõttes."

Kõik ei olnud nii julged, sest igaüks ei kõlba weretunnistajaks: julgesti ja auusasti oma õpetuse eest surma minna osata tarwitab kõwa ja kõikumata iseloomu, mida mitte igaühel pole. Mitmed taganesid, nende hulkas ka kuulus suremata tähetundja ja loodusеuurija Galilei, kes põlwili maas, kätt ewangeliumi pääl hoides, wandus, et tema õpetus wale on ja et maakera mitte ei liigu päikese

ümber. Nii pidi see teadlane oma mõistusele kiriku sunnil wägiwalda tegema.

Maakera wanaduse määramises ei olnud teadusel enam nii palju waenlasi, ehk küll kirik ka siingi katseid tegi uurijate suud kinni sulguda. Hommikumaa arwamised maakera wanaduse üle kadusiwad kui udu päikese käes tõsise teaduse ees, kui inimese waim terawalt uurima hakkas. Maakera

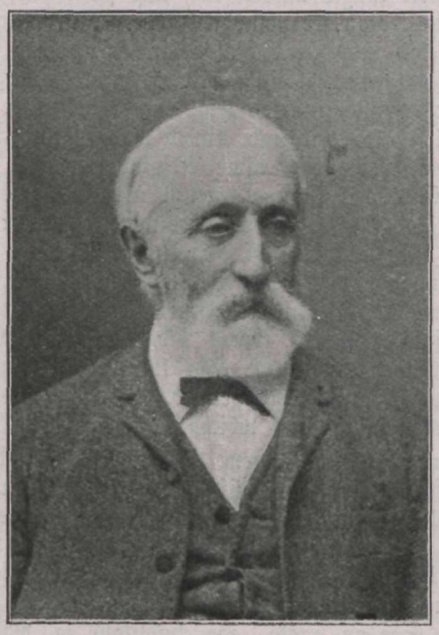

Prohwessor L. Meyer.

wanadus on äraarwamata suur. Miljonid aastad ei ole weel tema õiged mõõtjad. Maakera on mitmed edenemise astmed läbi elanud ja pikkamisi üheſt astmest teise tõusnud. Kaua aega oli ta niisuguses olekus, et tema pääl taime ega hingeline olewus elutseda ei wõinud. Wiimaks tärkasiwad alles organilised kehad järgimõõda: esiti madalamal seiswad oma ehituse poolest ja pärast edenemise teel kõrgemad. Suurem jagu neist elusse tõusnud taimedest ja elajatest — nende arw on nii suur, et meie teda omale ettekujutadagi ei oska — kadusiwad ja suriwad wälja. Inimene ilmus maakera pääl alles hulk aega pärast kõrgemaid elajaid. Nii kui maakera liikumisest päikese ümber wiimaks taewalaotuse üle õige arusaamine ja ettekujutus piirita ruumi üle tekkis, nii kaswis ka maakera wanaduse uurimisest mõtlemine otsata aja ja lõpmata edenemise üle wälja. Meie maakera elu on üksainukene silmapilk selles lõpmata edenemises, mida kõik päikesed ja nende ümber rändawad ilmakehad läbi elawad. Wiimaks pööras ennast uurijate tähelpanemine sügawamalt inimese pääle. Tema keha ehitust wõrreldi kõrgemate elajate keha ehitusega, pää aju ja nerwide tegewus sai läbiproowitud, et otsusele jõuda, missugune inimese seisupaik teiste hingeliste hulgas on. See uurimine täidab läinud ja kääsolewat aastasada ja ei ole weel lõppenud. Kõik teaduse mehed pole selles küsimuses weel ühisusele jõudnud, waid arwamised lähewad lahku. Mis inimese kehalisesse küljesse puutub, selles asjas on suurem jagu looduse uurijaid peaaegu kõik ühes mõttes, mis aga inimese hingelisesse küljesse puutub, sääl on weel palju tumedaid ja käredaid waidlusi äratawaid mõistatusi.

Uus aeg on wabaduse aeg. Julgesti kõlab haritud riikides ülikooli saalides ettelugejate hääl, mida mingisuguse walitsewa erakonna eeskawa ei seo. Tõde, tõde, tõde! Tõe wastu armastust, tõe wastu austust, tõe wastu aukartust äratab tõsine, awalik ja takistamata uurimine. Auus, awalik uurimine toob seltskonnale kasu, tagakiusamine äratab nurinat ja loob silmakirja teendreid. Wägew Looja, kelle käsu pääle loodus tekkis ja edenemine algas, on meile jumaliku ande, mõistuse, kinkinud, et tema läbi Tema imeliku ja meie rinnas lõpmata aukartust äratawat looduſt uurida. Kellel on õigust seda jumaliku tõe otsijat sädet meie sees lämmatada püüda?

Meie oleme näinud missuguste pimeduse wõimudest ärganud tõe otsijad waimud wõitlema pidiwad ja kuidas wiimaks siisgi tõde teed leidis ja maad wõttis. Nüüd paneme lühidalt tähele, missugused on need teed, mida mööda inimese waim tõde otsib ja leiab ja teiseks, millest tekiwad eksiarwamised ja ebatõed.

Tõtt saame meie neljal teel omandada ja need on: waatlus, katse, wäljarehkendamine ja ajaloolik jutustus.

Waatlus on kõige tähtsam tõe hallikas. Teda tarwitakse igas teaduses ja igas asjas, mis enam ehk wähem otsustamist tarwitab. Waatlus sünnib siis, kui meie looduſt oma wiie meele pääle mõjuda laseme ja neid mõjusid, mis ta meie meelte pääle teeb, oma mõistuse ja loogika seaduste järele tähelepanelikult korraldame, ehk lihtsamalt ütelda, meie paneme looduſt tähele, waatame, katsume käega, kuulame kõrwaga, tunneme ülepea nerwidega ja mõtleme pärast selle üle järele, mis näinud, kuulnud oleme j. n. e., muud kui lihtsa igapäewase waatluse wahel on see wahe, et wiimane korrapäraliselt sünnib ja inimene teatud eeskawa läbi looduse käest saladusi wäljameelitab, wäga ettewaatlikult teaduse materiali kogub ja teda ühtepuhku läbikatsub, kuna aga igapäewane waatlus juhtumiste tõttu sünnib, liiga pääliskaudne on ja eksitustele palju põhjust annab. Muidugi teada saab teadusline waatlus kunstlikude abinõude läbi mõjuwalt toetatud. Kui wiletsal järjel oleks meie teadus, kui meil mitte pikksilma ja teisi imestust äratawaid karwa päält mõõtjaid abinõusid ei oleks, millega taewa awaldusi uurida, ehk mikroskopi ei oleks, millega palja silmale mitte sugugi nähtawaid lõpmata pisikesi elukaid ja nende elu wiisisi uurida. Ainult mikroskopi läbi on inimese sugu käes olewa aasta saja sees teada saanud, et külgehakkawad haigused pisikeste elukate läbi sünnitatud saawad ja selle läbi on wõimalik arstimise wiisi täiendada.

Emile Loubet.

Meie aegne teadus on rikas kõiksuguste täientatud abinõude poolt ja nende abil waatame meie sügawamalt kui enne oma üleüldise ema s. o. looduse tegewuse sisse.

Teine tõe hallikas on katse. Neid nähtusi, mida inimene looduse tekkiwuses waadelda ei wõi, loob ta omale ise kunstlikult wäikesel mõõdul ja nimetab seda katseks. Kat-

sed mängiwad pää osa wiisikas, keemias, fisiologias ja ülepää looduse teaduses. Katsete waral paneb inimene looduse jõudusi ja wõimusi niisugusesse olekusse, et nad temale ainult seda peawad wastama, mis tema neilt küsib.

Waatlus ja katse annawad meile teada, et looduses kindel seadus walitsemas on. Raudne ja järelandmata, kõikumata ja wali on see seadus! igal nähtusel on oma loomulik põhjus ja iga põhjusel oma loomulik tagajärg. Igakord kui seesama põhjus ühes nendesama kaasmõjuwate tingimistega antud on, ilmub ikka seesama nähtus, kui tema tagajärg. Taewa tähtede käik, jõgede jooks, tuulte rändamine, elaja ja taimeriigi awaldused — kõik see sünnib looduse seaduse järel. Loodus on kõik. Loomulik on kõik, aga kõik pole meil mitte teada. Palju, arwamata palju on nähtusid, millede põhjused weel teadmata, aga tuleb aeg ja ka neid seletatakse ära. Haritud ja teaduse läbi peenenud waim kinnitab ja ootab (ehk see kui seespidine rahutu olek sagedasti wäga raske on), kui sel ehk teisel nähtusel weel loomuliku põhjust teada ei ole, aga ta ei wõta mitte üleloomulist seletust wastu, nagu meie seda metslaste juures nägime, nagu seda weel praegugi harimata rahwad teewad, ehk paraku weel mõned koguni ülikooli lõpetanud waimuwaesed teaduse tuustijad ja wiletsad kirjatähe närijad.

Loodus on ühisus, korraldatud edenemine, plaanilikult ärajägatud üksikute nähtuste kokkumäng, üksikutest lülidest kokkuseatud kõik eneses mahutaw täius, auukartust ja lõpmata imestust ärataw waljust seadusest läbitungitud otsata awaldus. Loodus on kõik ja looduses on kõik. Iga üksik nähtus saab oma tähenduse looduse täiusest. Iga üksikut nähtust nii äraseletada, et ta looduse täiuses oma põhjuse ja järeldustega seotud meie silma ette astub, ja üksikustest nähtustest jälle terwet loodust ülesehitada, see on tõe ülesleidmine. Seda ihaldab ärganud waim ja elawaks saanud mõte.

Kolmas tõe hallikas on wäljaarwamine ehk wäljarehkendus. Seda tõe otsimise wiisi tarwitatakse matematikas, täheteaduses ja enam ehk wähem kõigis teadustes.

Rehkenduse teaduses on meie aeg kaugele jõudnud ja tema abil mõedetakse tähtede kaugust, nende jooksu kiirust ja kõiki muid nähtusi ja kõiki jõudusi, mida milgi kombel mõeta wõib, olgu see soojus, walgus ehk elektri woolus. Inimese waim wõib selles teaduses hiilgawaid wõitusid ülesleugeda. Greeklased oliwad esimesed, kes temale kindla aluse seadsiwad, uus aeg on talle aga krooni pähe pannud. Loodus töötab kindlate seaduste järel, kui meie neid seadusi waatluse ja katsete abil leidnud oleme, siis wõime rehkendust tarwitada ja tema waral warjul olewaid nähtusi leida, nende ilmumist ettekuulutada, nagu seda täheteadus teeb, kui ta sekundi pääl päikese ja kuu warjutamist, selle ehk teise sabaga tähe ilmumist ettekuulutab. Kõige hiilgawam wõit, mis inimese waimule ütlemata auu teeb, on see, et praegusel aastasajal üks meie päikese ümber rändawatest tähtedest, nimelt Neptun, wäljaarwamise teel ülesse leitud on. Neptun on meie päikesest kõige kaugemal olew planeet. Kõik planeetid mõjuwad üksteise pääle ja tõmmawad üksteist wastastiku ligi; selleläbi tõusewad mitmesugused korrawastalised liigutused nende käikudes.

Neist korrawastalistest liigutustest leidis Prantsuse tähetundja Leverriès (loe Lewerjé), et üks rändaja täht weel peab olema, kes ühes teistega kõikide teiste pääle mõjub. Ta rehkendas paberi pääl wälja, kus kohas see planeet taewas pidi olema, tema suuruse ja raskuse. Teised tähetundjad hakkasiwad pikksilmadega seda tähendatud kohta taewa wõlwil hoolega waatlema ja leidsiwad wiimaks selle planeeti üles, millele Neptun nimeks pandi.

Neljas tõe hallikas on ajaloolik jutustus. Kuidas rahwad enemuiste elasiwad, mis nemad tegiwad ja mis nad uskusiwad — seda õpetawad wanad kirjad ja ajalugu. Riikide tekkimine, edenemine ja langemine, uskude wäljalaotamine, sõjad ja werewalamised, kaubitsemine, seestpidised riigi wõitlused seisuste wahel — see on kõik ajalooliste kirjade ja järeljäänud mälestuste sisu.

Ajaloolik jutustus on kõige kahtlasem tõe hallik ja temaga peab wäga ettewaatlikult ümberkäima. Paber, nii kui iga teine kirjutus material, on kannatlik ja wõtab kõik wastu. Kiri räägib ainult seda, mis see tahtis ütelda, kes teda kirjutas, olgu see petus ehk tõde. Kui mitmed wana aja walitsejad sundisiwad ajaloo kirjutajaid oma wägewaid tegusid ülestähendama, mida nad ise mitte unesgi polnud näinud, teised jälle lasiwad templite seinte päält ja sammaste küllest oma eelkäijate nimed mahakustutada ja selle asemele igale poole oma nime kirjutada, nõnda et mitme walitseja teod ühe ainsama tegelase nime all ajaloos tuttawaks saiwad. Ajaloo kirjutajad oliwad sagedasti erakondliku wiha täis ja selle läbi pimestatud, nõnda et üks kirjutas sedasamma asja hoopis teist moodi kui teine, näituseks usuliikumine Luteruse ajal Saksamaal, kuidas katoliku usku ajaloo kirjutajad ja ehk kuidas seda Luteruse usku ajaloo uurijad kirjeldawad. Selle läbi tuleb ajaloo jutustusesse otsata wigu ja ka meelega petusid. Kus on siis wiimaks tõde? Raske ja sagedasti wõimata kätte saada.

Uuemal ajal, kus inimene enam weikse lapse kombel iga wanematest räägitud ennemuistse jutu sisse ei usu ega iga paberi pääle tähentatud sündmust sellepärast mitte tõeks ei pea, et ta just paberi pääle ülestähentatud on, teades, et paber nii hästi tõtt kui walet ühesuguse erapooletusega wastu wõtab, on uus teadus tekkinud, s. o. ajaloolik arwustus (kriitika). See on raske, aga huwitaw ja wäga kasulik teadus. Ajaloo dokumendid ja wana aja mälestused saawad teaduse abinõudega toetatud teaduse meeste poolt hoolsasti arwustatud ja ainult siis tõeks tunnistatud, kui neil mitmepidise waatlemise, sügawa wõrdlemise ja kindla kaalumise järele täieline õige põhjus on. Kui mittu asja, mida meie esiwanemad ajalooliselt kõikumata tõeks pidasiwad, kadusiwad ajaloo arwustuse walgusel kui wale ja eksiarwamine.

Oleme nüüd endid tõe kättesaamise abinõudega ja tõe hallikatega tutwustanud, siis heidame ka pilku nende tingimiste pääle, millede tõttu ebatõed ja eksiarwamised sünniwad ja millede läbi nad alal hoitud saawad. Kui palju seltskonnas ja meie ümbruses walet ja eksitusi on, mida mitmed tõeks peawad ja tõe näo all ka teistele pakuwad, seda teab igaüks, kelle waim ei mäga ja kes tähelepanema ja mõtlema on õppinud. Meie oleme kõik eksijad inimesed. Meil igal ühel on oma sisemine petja, kes meis asub ja meid tõe otsimises takistab. Igaüks meist eksib tahtmata ja peab seda sagedasti tõeks, mis ta pärast kahjatsedes kui wale arwamist äraheitma saab. Muidugi teada, juhtub ka, et see ehk teine isik ehk walitsew erakond meelega ebatõesid wäljalaotab, et sellega omale kasu tuua ja rahwa pimedusest tulu saada. Niisugusi püüdmisi mõistab uus aeg hukka, ja kõik auusamad inimesed meie ajal põlgawad kõigest südamest sarnatsid alatumaid abinõusid, millede läbi petuse najal selle ehk teise erakonna kasu toetatakse. Ma ei taha siin mitte meelega tõe wõltsimisest rääkida, waid sellest pettusest, mis meie oma piiritatud loomu tõttu tahtmata teeme. Ka kõige suuremad waimud on sagedasti raskesti eksinud ja walele ohwrit toonud. Silmame nüüd lähemalt neid tingimisi, mis seda petjat meie sees toetawad.

1. Meie oleme kannatamata. Tõe kättesaamine tahab kannatliku uurimist, walwajat mõttet ja erksat waimu. Inimene on aga niisugune loom, kellel ilma walmis otsuseta raske elada on. Kus ta oma hariduse ehk tegewuse poolt kodu ei ole, ega asjatundjate hulka loetud ei wõi saada, sääl on ta arwamine ja tõeks pidamine suuremalt osalt juhtu-

mise asi. Kannatlikult ja asjalikult kaaluda ja uurida, selleks puudub aeg ja sagedasti ka tahtmine, ilma otsustamiseta aga on waimul raske olla — sääl on siis ka otsus walmis: olgu siis kas wõetakse kellegi suure mehe mõtte ilma wähema läbikatsumiseta mõedupulgaks, ehk lihtsalt rahwa hulgas käidawad arwamised ja hakatakse neid tõeks pidama. Üks ainukene juhtumine pandakse suurele üldisdusele põhjaks. Näit. kellegile on üks wõera rahwa liikmetest paha teinud, ja juba mõistab ta terwet rahwast hukka. Sagedasti on niisugused kannatamata meelest tekkinud otsused nähtuste ja asjade üle nii weidrad, et asjatundjale wägise naeru pääle ajawad. Ka mitmedgi ülikooli pinkisi waewanud teaduse jüngrid otsustawad nende tegewusesse ja saanud haridusesse wähem puutuwate asjade üle sagedasti nii lapsikult, et ka see nõnda maitsew ülikooli-patent neid sugugi hoiatanud pole selle petja eest, kes nende sees asub.

Ma kuulsin kord, kuidas üks kõrgema haridusega teaduse pühapäewa kütt põlgdusega Inglise looduse uurijast Darwinist rääkis. Mehikesel näisiwad Darwini tähtsate tööde päälkirjadgi tundmata olewat, aga otsustas nii kindlasti, nagu oleks ta eluaeg Darwini töösid uurinud. Awalikult ütelda, et minu arwamine on siin null, selleks puudub tahtmine, palju kergem on ju kahe kolme pääliskaudse lausega teise terwet õpetust, mida see 30 aasta uurimise järele on loonud, ümberlükata.

2. Meie harjume oma tegewust sagedasti tähtsamaks pidama, kui teiste oma, ja peame selle järele mõnda meie tegewusesse puutuwat asja tähtsamaks, kui ta iseenesest on; sellejärele otsustame meie mõnikord wõeriti ja eksime. Küsige kunstnikude, näitlejate, mitmesuguste teadlaste, arstide, adwokatide, kohtunikude ja õpetajate käest mõne asja kohta nende arwamisi, ja teie näete, kuidas igaüks neist sedasama asja hoopis teisiti määrab.

3. Keel petab meid. Keeles on palju sõnu, millede tarwitamine selles ehk teises mõttes kindlasti äramääratud ei ole, ja sellepärast on wõimalik ühte mõttet liig kitsalt ehk ka liig laialt mõista, mis jälle eksitustele põhjust annab. Kes mõtteteadust natukenegi on uurinud, teab kui palju rõhku sügawad mõtlejad just selle pääle panewad, et lugejad neid karwa päält nii mõistaksiwad, kuidas nad seda tahawad.

Nad määrawad omas töödes tarwitatawad sõnad kindkindlasti ära ja mida kindlam see piir, seda wähem on wale arusaamine wõimalik. Sagedasti waidlewad kaks inimest ja ei saa teine teisest sellepärast aru, et nad mõlemad sellesama sõna all mitmesuguseid asju mõtlewad. Meie näeme seda neist uskudest, mis meiegi maal, kui seened maa seest, wälja kaswawad, näit. babtisti, irwingi, prii usk j. n. e. Nad kõik põhjendawad Piibli pääl, ühte ja sedasama Püha kirja kohta mitmet wiisi mõistes. Meie näeme seda adwokatitest ja kohtunikkutest, kes ühte ja sedasama seaduse punkti mitmet wiisi seletawad.

4. Meie elame seltskonnas, meil on usk, seisus, meie oleme saanud koduse kaswatuse, kooliharidusе, oleme selle ehk teise rahwa liikmed. Igal usul, igal seisusel on oma tõed. Nendega äraharjunud inimene ei kahtle sugugi nende üle. Õige muhameetlane usub kaljukindlalt, et Muhameet kõige suurem prohwet on, ja Moosese seaduses kaswatud juut salgab Kristust kui Messiast ja waatab meie Kristlaste kui eksijate pääle. Mõisnik loeb ennast kõige kasulikumaks riigi toeks ja arwab, et põhjalikust kooliharidusest alama rahwale ainult kahju wõib tulla.

Inglismaal tulewad sagedasti kokkupõrkamised tööliste ja wabrikute omanikude wahel ette. Nad peawad koosolekuid ja püüawad üksteisele oma silmaringist rahutuse põhjusi äraseletada. Sagedasti ka kõige parema tahtmisega ei saa nad üksteiest aru ja ei mõista teine teise nõudmisi, sest et kõik nende kaswatus ja eluwiis ühel teist moodi on kui teisel, ja nende mõju all otsustamise wõim pimestatud saab. Rahwuse, seisuse ja usu asjus räägib tundmus liiga palju kaasa ja nõrgendab mõistuse tööd. Inimene ei prungi sääl juures sugugi petis olla. Kõige aausam, tublim ja awalikum inimene wõib seltskonna, rahwuse ja usu küsimuses rängasti eksida, kui tema tundmus ennast mõistusest juhtida ei lase.

Nii oleme pisut neid tingimisi tundma õppinud, mis meie seestpidist petjat toetawad. Selle petjaga peab inimene ettewaatlikult ümber käima. Meie oleme kõik eksijad, sellejärele peaks kõik wariseeri meel meist kaduma.

Paabsti ja katoliku erakonna uhkus näitawad, kuhu niisugune wariseeri arwamine, et mina üksi tõtt tean, wiia wõib. Lapseliku puhta meelega, kannatlikult teistwiisi mõtlejate wastu peame meie tõtt otsima. Wabadus olgu igal aausal mõttel, wabadus igal tõsisel uurimisel.

Kui meie hoolega eneste kallal tööd teeme ja puhta südamega tõtt otsime, siis täidame elu kõige ilusamat ülesannet. Kolm ihalduswäärilist asja on elus: tõde, iludus ja häädus ehk teadus, kunst ja kõlblus. Teadus waigistab meie tungiwat waimu ja otsiwat hinge, kunst kaunistab meie elu ja täiendab meie tundmust, kõlbus sunnib meid teisi armastama ja, teistele elades, kõrgeid püüdmisi austama. Inimesesugu ajalugu on suur tõe otsimine, aga weel suurem eksituste register. Eksitusi ja ebatõdesid ülesleida ja neid tõe läbi wäljatungida, see on meie waimu edenemine ja igawuse täiuse poole lõpmata lähenemine.

A. Tamm.

Pilwed ja päike.

Kui waatan päewade pääle,
Mis mulle kingitud,
Oh, kuis on paksud pilwed
Neid tihti warjanud.

See oli okasrada,
Kus pidin kõndima,
Kus tuhatwõrdne häda
Mind wõttis kiusata.

Kuid siiski, päikese sära,
Sa tungisid pilwetest,
Ja mustad mured paistsid
Mul wälja südamest.

Ja sinu kuldses kumas
Mull tärkas roosike,
Ja otse silmawesi
Wiis selle õitesse.

M. Lipp.

Kaprio kindlus.

Eesolew leht on oma endistes wäljaannetes nii mõnedgi tähelepanemise wäärilised paigad meie kitsa kodumaa piiridest lugejate silmade ette toonud, astume siis seekord pisut üle selle piiri ja tutwustame endid ühe ajaloolise paigaga selle ligemas naabruses. See ajalooline paik on wana Kaprio (wene keeli Koporje) kindluse asekoht, oma muistesest suurusest weel allesjäänud waremetega, mis, kui neil kõnet oleks, oma seitsmesajaaastasest elueast nii mõndagi kurba ja kohutawat lugu wõiksiwad pajatada.

Kaprio waremad seisawad Peterhowi maakonna õhtupoolses serwas, Kaprio-jõe (Kaporka) äärel, umbes 10 wersta Soomelahe rannast eemal. Esimene katse selle alustamiseks teatakse juba 1240. aastal tehtud olewat. Siis oli sõjariid Ingriamaal juba täies hoos. Naabrirahwad, wenelased, rootslased ja Liiwimaa rüütelsaksad püüdsiwad igaüks seda maad oma wõimuse alla saada. Palju walati werd, palju pidi Ingerimaa kui tüliõun sõdade läbi kannatama, enne kui kord kindlaks tehti, kelle omanduseks Newa kallaste ümbrus pidi jääma. Kõigest neist wõitlustest wõttis Kaprio kindlus osa ja nende wõitluste mõjul ta õieti sündisgi.

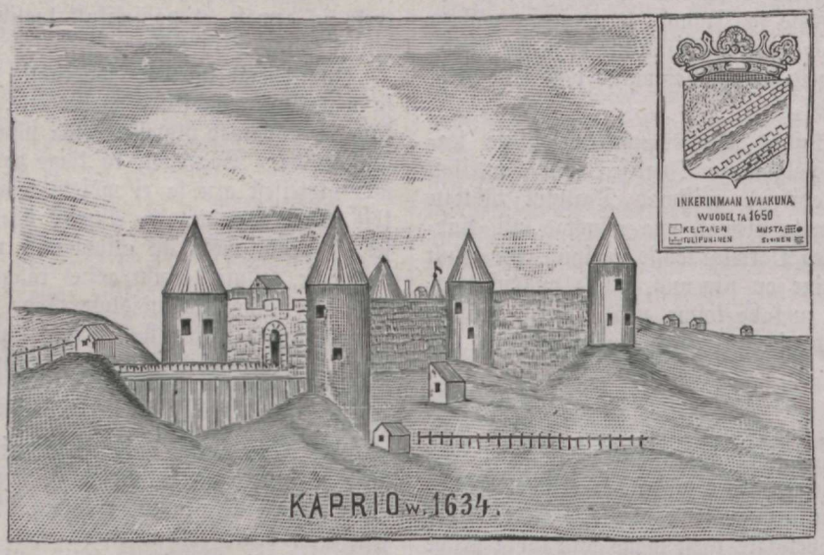

Oli just sel aastal (1240), kui Soome kuulus piiskopp Toomas suure ristisõja Newa ümbruse maade wastu ette wõttis, et neid Nowgorodi wenelaste käest ära wotta ja katoliku usku pöörata. Liiwimaa Saksa mõõgarüütlid katsusiwad seda kitsiku aega niisamuti oma kasuks tarwitada. Nemad tungisiwad õhtu poolt, Eestimaa kaudu Ingria õhtupoolsesse osasse, selle-aegsasse wadjalaste maae. Neil oli mõte seda osa oma alla wõtta, mispärast nad oma warjuks kiirelt puuse kindluse ehitasiwad ja see oli siis Kaprio kindluse alustus (1240 aastal).

Kuid kumbgi katse ei õnnistanud. Nowgorodlastel oli sel ajal noor, wahwa würst, kuulus Aleksander Newski juhatajaks; tema tõttas kiiresti oma wäega piiskop Tooma wastu wälja ja löi selle tulises taplises Neewa jõe suul tagasi, kust ta ka oma nime „Newski" omandas. Selle järele palusiwad nowgorodlased teda Liiwi mõõgarüütli-e wastu abisse, kes juba üsna Nowgorodi kindluse ligidal laastasiwad. Aleksander tuligi järgmisel (1241) aastal suure wäehulgaga sinna, löi rüütlid tagasi ja lõhkus nende ehitatud kindluse maani maha.

Selle järele ei olnud ligikonda nelikümment aastat Kaprio kindlust olemas. Aleksander Newski poeg, Dmitri, oli suurwürstiks ja Nowgorodi päämeheks saanud. Tema tahtis Soomelahe rannamaid ja üleüldse oma riiki kindlamaks teha ja palus nowgorodlastelt luba Kaprio kindlust uuesti üleschitada. Selle luba ta sai ja nii sündis kindlus 1279 aastal uuesti. Ka tema ehitas selle esmalt puust, aga juba järgmisel aastal, 1280, uuendas ta selle kiwikindluseks. Kaitsewäeks pani ta sinna oma mehi. Kuid wabatust armastajad nowgorodlased ei wõinud seda kannatada, et keegi nende maad wõi kindlusi oma alla püüdis saada, olgu see ka kas nende oma würst, sattusiwad riidu ja ajasiwad Dmitri minema. Kui siis Dmitri wäimees Dowmont kindlust oma äia walitsuse all püüdis pidada, tuliwad nowgorodlased ja piirasiwad Kaprio ümber. Nad sundisiwad kaitsewäe alla andma ja häwitasiwad kindluse teist korda (1281. aastal) maani maha. Kuid lühikese aja järele tundsiwad seda isegi rannamaade kaitsemiseks tarwiliseks ja ehitasiwad ta 1297 aastal jälle üles, sellega siis juba kolmandat korda. Sellest ajast pääle kuni meie ajani ei ole seda ka enam keegi põhjani maha lõhkunud.

Wiieteistkümnendama aastasaja lõpul ja kuueteistkümnendama algusel tõusis Wene ja Rootsi wahel sõda, mis Ingriamaa üle saja aasta kohta otsuse andis — maa jäi Rootsi walitsuse alla. Selles wõitluses mängis Kaprio kindlus suurt osa. Aastal 1581 wõitis kuulus Rootsi sõjapäälik Pontus De la Gardie selle ja mõne muu Ingriamaa kindluse ära ja kümnekonnaks aastaks jäi see Rootsi walitsuse alla.

Kuid wenelased saiwad ta weel mõneks ajaks tagasi ja alles 1612. a. wõttis Soome sõjapäälik Ewert Horn Kaprio wäewõimuga uuesti Rootsi alla. Stolbowa rahulepingu järele 1617 a. jätsiwad siis wenelased selle ja muu Ingeriamaa nende kätte. Kaprio jäi aga endist wiisi pääpaigaks, sest Rootsi walitsuse ajal sündisiwad maakondade asemele kubermangud ja Kaprio oli üks suurem nende seas. Selle ülem wõi „käsuandja" elas Kaprio kindluses. Ligi aastasada maitses Kaprio nüüd rahu aega, ainult 1656—1658 aastal puutus ta pisut sõja jalgu.

Wiimast korda kuulis Kaprio kindluswanakene möödaläinud aastasaja algusel sõja mürinat, mil Ingerimaa saatuse üle lõpulik otsus tehti. Selsamal aastal (1703), mil Peter Suur Newakindluse ära wõitis ja Peterburi linnale aluse pani, wõideti ka Kaprio kindlus ära. Rootslased katsusiwad küll 1708. aastal Kapriod tagasi wõita, aga see ei õnnistanud ja sest ajast pääle on see rahus uinuda wõinud. Sellesama (1708) aasta lõpul kinkis Peter Suur Kaprio ja Jaama (Jamburgi) maakonnad oma armsamale päälikule, würst Menshikowile. 1750. a. jäi see jällegi otse Peterburi kubermangu walitsuse alla, kuid püsis endist wiisi maakonna (уѣздъ) pääpaigaks, kuni uues piiri jaotamises ka selle tähenduse kaotas.

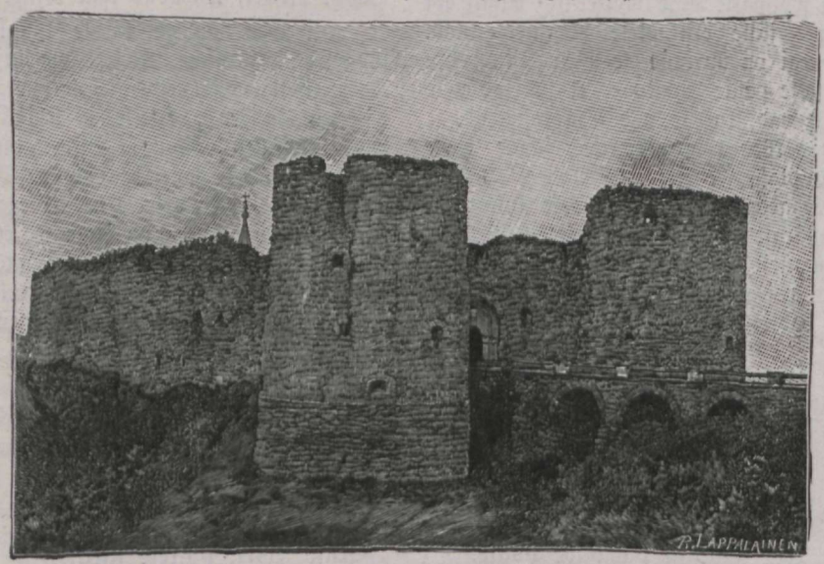

Meie pildid näitawad Kaprio kindlust kahelt ise ajajärgult, — nii 250 aastase waheaja järele. Esimesel pildil, 1634. aastast, näeme teda weel täies meheeas, tornid uhkelt püsti, siis oli ta Rootsi walitsuse all. Teiselt pildilt paistab ta meile omas praeguses olekus wastu, wõimetult, walmis hauda warisemas, kuid auuwäärilisel, nagu oma tegewust õpetanud hall wanakene kunagi. Wanema pildi ülemises nurgas näeme ka Ingeriamaa wappi 1650 aastast. See kujutab kahte müürisilga, karwa poolest punased; nende wahel on sinine jõgi ja müüride üle ja all kullakollased lagendikud; See kõik peab näitama, et rootslased Ingerimaad oma riigi piirimaades wäga tarwiliseks eeskaitseks pidasiwad.

S. kans. kal. j. M. J—k.

Minu Muri.

Meie aja muinasjutt.

Ükskord oli keegi, kes alati „karutükkide" pääle lahti läks, see olin minake ise. — Kui ma minewal suwel õhtu hilja Tallinna nue „merepromenadil", jalutasin, tuli mulle üks tuttaw noormees wasta, ja ütles, et kui ma mitte seda printsessi nende trotsiwate silmadega näinud ei olla, siis pidada ta mind üleüldse nii rumalaks, et ta minuga ei rääkidagi. Et ma just hää tujus olin ja tühja asja pärast ennast mitte igast üheſt lolliks sõimata ei tahtnud laske, siis mõtlesin noortmeest kohe läbi kolkida, aga pärisin ometi enne:

„Missugust printsessi?"

„Wot seda sääl Pirita jõe kaldal, kes wististi wana kloostri waremetest iga ööse kella 12 ajal sinna ilmub ja sääl oma tempusid teeb."

See oli paras suutäis minu uudishimule.

Warsti olin sääl. Kaldal istus üks poiss, kellel kiwidega täidetud suur korw kõrwal oli, ja nii pea kui üks konn wee seest nähtawale tuli, wõttis ta kiwi ja wiskas sellega, nii et konna sääred aga wälkusiwad, kui ta wette jälle tagasi hüppas. Seda nähes hakkas see trotsiwate silmadega printsess heledasti naerma. Ta lamas teisel pool kallast ühe korwi otsas, nagu padja pääl. Korw oli roosa siidist paelaga hoolsasti kinni nööritud ja suur hõbedast lukk ees. Kõik muu wõis see printsess küll olla, aga loomakaitse seltsi liige ta küll ei olnud, sest see looma piinaw lõbu nähti talle palju nalja tegewat, niisama oli see ka talle ükskõik, et poiss selle pildumise juures märg nagu kalamees oli.

Kui ta mind nägi, kargas ta püsti, ja nii wõisin ma tema pikki juukseid imestada, mis nagu kokku kujutud kuld üle piha alla laenetas. Ja ilus oli ta, see on tõsi, sõnadega seletamata ilus.

Ilma et poiss konnade järele wiskamist järele oleks jätnud, ütles ta: „Jälle üks!"

Ma ei olnud küll kiirest tulekust hingegi weel saanud tagasi tõmmata, aga sellegi pärast küsisin, mis poiss selle ütelusega mõtleb?

„Seda ma tean juba, teie tulete tosinate kaupa siia, ja mina pean teid weest wälja sidima, kui ta teid sinna wiskab. Waatke, siin on mul üks haagiga kepp ja kõis. Ära teie küll uppuda ei saa."

„Seda ma ei tahagi ka, armas poiss," seletasin mina.

„Aga sisse kukkute ometi," arwas tema. „Teie tunnete ju neid tingimisi."

Kui ütlesin, et ma tema tingimistest midagi ei tea, leierdas poiss need mulle iseäranis kätte harjutatud osawusega kõrwa sisse:

„Kolm korda tohite katsuda printsessile suud anda, ja läheb see teil korda, siis annab ta teile omast korwist ühe niisuguse kingituse, mida teile ei keegi muu inimene siin ilmas enam anda ei wõi. Aga ei lähe see teil mitte õnneks, siis peate kuus nädalat tema ori olema, siin kaldal minu kõrwal põlwitama ja kiwidega konnade järele wiskama; ehk ta saadab teid jälle sinna taha põllu pääle oma koisid ja kilkisid karjatama."

„Ja kui ma üleüldse mitte ei katsu talle musu anda?" küsisin mina.

Poiss raputas pääd. „Teie ei jätta seda ometigi. Igaüks kes siia tuleb, katsub lõppeks seda ometi."

Printsess teisel pool kaldal naeris, ja see kõlas nagu oleks kuradike trotsides itsitanud. Ta oli enesele pika paju malga kätte murdnud ja wehkles sellega ümberringi, nagu tahaks ta näidata, mis mul ees seisab.

Seda kõik nähes, tõusis mu uudishimu ja julgus. Ma ei ole edewam, kui kõik teised mehed, aga see on ju iseenesestgi mõista, et see igale ilusale tüdrukule rõõmu peaks tegema, kui ta minult ühe musu saab.

Et see printsess mind nii pilkawalt piilus, hakkasin ma kohe läbi oja minema. Kiwasid mööda, mis siin kohal ojas kaunis tihti üks teise kõrwal oliwad, jõudsin õnnelikult teisele poole kaldale. Printsess sammus mulle wastu, tema naeratamine oli ime nõuduw; aga tema malk ei meeldinud mulle mitte sugugi. Siis hüppas ta mööda kallast lauldes ja naerdes edasi ja mina ikka järele. Nüüd seisatas ta korraga, ma arwasin, et see kõik minu meelitamiseks oli ja seadsin juba huuli musutamiseks walmis. Sääl sain ma niisuguse hoobi wastu nägu ja teise kõrwa pääle, et tuhat tonti enese ümber huluwat kuulsin, ja järgmisel silmapilgul leidsin ennast ojas tema konnade juures olewat. Rahulisel näol pistis poiss mulle oma kepi konksu tasku ja teris mind kaldale. Et see kõik mu auule liig haawaw oli, ei saanud ma wiha pärast ennast weest weel ära nõrgutagi lasta, kui ma juba teist korda teisele poole kaldale minemas olin. Aga seekord äpardas niisama kui esimene ja poiss tiris mind jälle kaldale, mis ametis ta, nagu näha, wäga osaw oli.

Mu pää käis ärritusest ümber, mu hambad lõgisesiwad wiha pärast, mu kõrwad oliwad wist lollusest juba pool pikemaks kaswanud. Seda kõike ei jõudnud minu suguune mees, kes kusgil ennast narrida ei lasknud, wäljakannatada. Ma mõtlesin sellepärast tõsisemalt järele, mis minuga siis sündima saab, kui ka mu wiimane katse nurja läheb. Tema konnasid pilduda ja tema kilkisid karjatada, see kõik oli mu meelest liig jälk.

Pikkamisi ja ettewaatlikult läksin kolmandat korda üle oja. Tema ootas mind wagusas olekus, aga silmad põlesiwad tal seekord weel kelmilikumalt kui enne ja malk wuhises wilisedes läbi õhu.

„Teie olete wäga ilus," tähendasin ma ja jäin auupaklikult eemale seisatama, „aga ma soowiks, et teie selle malga ära wiskaksite ja käed selja pääle kokku paneksite."

„Tõesti!" hõiskas ta ja naeris nüüd weel trotsiwamalt.

Uut nõuu leides ütlesin wiimaks: „Ma jätan ju oma katse järele, ma näen, et see asjata on. Ma tahan konnasid pilduda ja kilkisid karjatada, kui see teie meele pärast on; aga ütelge mulle ainult, miks teie nii kuri olete!"

Nüüd hüppas ta rõõmsasti oja kaldal siia ja sinna, wisas malga maha ja hõikas wõidurõõmus; „Nüüd olete minu ori!"

See kõik oli ainult minu sõjakawalus. Et ta nüüd ilma sõjariistata oli ja rõõmsasti ümber hüppas, tõmbasin ma ta parajal silmapilgul kinni ja andsin kolm musu ta roosi-huultele, nii mis laksus, ehk ta küll mind kangesti kratsis.

„See on ülekohus," hõikas ta, „see ei maksa mitte!"

Poiss teisel pool kaldal naeris, et see printsessile paras olla ja wiskas rõõmu pärast hundirataſt; nagu näha, oli ta kombete tundmata looduse laps.

Printsess wärises esite ärrituses ja waatas mind wäga wihaselt. Siis hakkas ta korraga heledasti naerma ja ütles punastades, õlasid kehitades: „Ma oleks pidanud meeste truudusesta olekut enam tundma; teine kord waatan ma juba paremini ette. Nüüd annan ma teile ühe kingituse; aga see

sünnib just minu tahtmise järele, üksköik, mis ma teile kingin."

Ta wõttis wõtmekese, mida ta nagu medaljoni kaelas kandis, tegi sellega korwi luku lahti ja wõttis säält ühe noore, kirju koerakese, mida ta walge paberi poogna sisse mässinud oli.

„Et sarnast ajalehe nummert raske leida on, kuhu sisse teda mässida wõib, siis tarwitan ma selleks walget paberit, selle sees magab ta rahuliste," seletas ta. „See on üks imelik koer: ta hakkab kohe huluma, niipea kui ta kõige wähemat walet ja laimamist, otsekohesuseta ja truudusetа isamaaarmastust, rumala politika mehe sõnu ja üleüldse rumalust ja alatust kuuleb ehk sarnast ainult trükitult näeb. Nii kaua kui ta teie oma on, wõite julge olla, et teid keegi petta ei saa. Saab teil temast himu täis ja tahate lahti saada, peate selle wõtme minu kaelast lunastama, mis aga teil liig raske saab olema, sest teine kord ei lase ma ennast enam nii kergesti petta. Ära wõite teda küll kinkida, kui see teil wõimalik on, aga surnuks lüüa teie teda ei saa ei jäksa."

Ta naeris jälle pilkawalt, ja kui ma seda kingitust lähemalt waatasin, leidsin selle wäga weikese olewat selle waewa kohta, mida see mulle maksis, ja awaldasin ka oma mõtet kinkijale.

„Midagi ei ole kergem, kui teda suuremaks teha," wastas ta, wõttis koera, mis umbes weikese kassi poja suurune oli, oma sülle ja hakkas tema liikmed pikemaks sirutama, nagu lõõtsapilli. Kui see juba umbes puudli koera suurune oli, ütles printsess: „Sellest suurusest on juba esialgu küllalt. Kui ta liig suureks saab, läheb ka ta hääl liig kõwaks, mida teie harjumata kõrwad wast wälja kannatada ei suudaks. Tahate pärast suuremat — wenitage ise."

See imelik koer äratas nii palju minu uudishimu, et ma kingituse üle üpris rõõmsaks sain ja lahkudes printsessi selle eest weel meelitadagi tahtsin, ehk küll mu kõrwad ja ja põsed hoopidest alles õhetasiwad ja ojasse kukkumisest kondid weel kanged oliwad.

„Ma tänan teid imeilus printsess!" ütlesin ma. „Kõrwa hoobid teie pehmest roosi-käest oliwad mulle magusamad kui teise neiu musu."

Koer mu kaenla all hakkas seda kuuldes haukuma, nii et mets kajas.

Ju see wist poisile teisel pool kaldal palju nalja tegi. Ta wiskas sada hundi ratast ja naeris kui meeletu.

Ma tegin, et tulema sain. Koju tulles istusin tee äärde kiwi pääle maha, et oma kingitust lähemalt järele waadata. Kena kutsikas! Ehk ma teda küll igat pidi weeretasin ja muljusin, siisgi ei irisenudgi ta, hammaste näitamisest polnud juttugi. Et ta nii wagusi oli, tegi see mulle palju nalja tema kontisid pikemaks wenitada. Arge arwage, et see niisama kerge asi oli. Ma pidin see juures kõik oma kunsti wõimu ja looduse teaduse kokku wõtma. Muidu olekssin wast näituseks saba teiste liikmetega wõrreldes liig pikaks wenitanud. Pää, see wa' kondi kõbu, oli päris kunstlik suurendada. Kui koer juba suur küllalt oli, lasksin teda enese kõrwal jooksta, ja panin talle „Muri" nimeks.

Kõige selle öösise nalja ja koera wenitamisega oli nii palju aega ära kulunud, et päike juba ammu tõusnud oli ja pääle selle ka weel mitu tundi mööda läinud. Linna jõudes tuli mulle üks ehk teine tuttaw wasta ja kui ma mõnele ütlesin: „Aa! Tere, mu kallis!" Koer haukus. Lähen poodi midagi ostma. Kaupmees ütleb hinna. Koer haugub jälle. Tulen koju. Teener imestab, et herra nii hilja koju tuleb ja et keegi mind taga otsinud. Ma wabandan muidugi oma moodi. Muri haugub nii et lubi laest kukub. Enne kui õhtu kätte jõudis, olin ma omast kingitusest juba nii tüdinenud, et ma selle häämeele eest „Estonia" seltsile tuhat rubla oleks kinkinud, ehk wähemast weksli selle summa pääle alla kirjutanud, sest et mul raha just käe pärast ei olnud, kui keegi mind sellest koerast lahti oleks teinud. Läksin siis kohe lollisid otsima, kelledele oma kingituse edasi anda oleks wõinud. Räägin: „See on hää koer, see on ilus koer! Wõta jumala muidu!" Sõber on sellega, nagu iseenesest mõista, wäga nõuus. Hakkab teine siis mind tänama ja see juures weel muud rääkima. Koer hulub kui hull. „Aga see mõirgab kui lõukoer!" imestab sõber. „On teine wahel wallatu! Muidu ei tee ta suudgi lahti," õiendan mina. Koer paugub nüüd nii, et mu sõber „appi," „appi!' karjudes toast wälja jooksis. Sain kawalamaks, läksin teise sõbra juurde ja räägin tõtt: „Sa oled wa' isesugune mees, armastad wahete wahel aruldast nalja. See koer on sulle selleks paras suu täis. Kui sa kära tahad, waleta natukene ja see koer paugub pilwed puruks." „Hüwa!" ütleb sõber. „Aga kas ka siis, kui mõni kord tõsine olles waletan, ehk seda tegema pean?" Ma ei teadnud, mis wastata. Teadsin, et sõber tõsistel tundidel liig tõsine on ja ütlesin: „Ei, kui ainult nalja pärast luiskad!" Koer hundas. Sellest märkas sõber kohe, et ma teda petta tahtsin ja kihutas mind kõige koeraga minema. Et kinkimise katse äpardas tahtsin teda wana kaewu ja keldrisse wisata. Aga et mul see juures meelde tuli, mis printsess ütles, et ma oma koera ära tappa ei jäksa, jätsin ma kaewu teotamata. Ta oleks sääl sees nii palju mõirganud, et mul kaaselanikkude rahurikkumise pärast politseiga tegemist oleks olnud. Puru wäsinud kõiksugu mõtlemisest ja aelemisest jõudsin koju, langesin põlwili ja palusin: „Oh taewas! wõta see koer minult ära! Ma olen siin musta mulla ja sinise taewa wahel kõige õnnetum hing!" Ju see mu palwe wist patune oli, — taewas ei halastanud. Kui ma nii kaks hirmsat päewa ära olin elanud, kõik linn ja maa mu aruldasest õnnetusest magusat „päewajuttu" puhus, süttis mu südames põrgutuli. Ma wiisin kõik, mis mul oli Saarmanni juurde ja ajasin Meyéri, Rotermanni, Kruus'i ja kõigist teistest tuli- ja terariistade kauplustest nii palju sõjariistu kokku, mis aga wõis ja läksin siis kolme sõbra saatusel Telliskoplisse — koera tapma. Ma ütlen Plehwna lahingis polnud nii palju püssipaukusid, pikkide ja odade wälkumist, kui seekord Telliskopli metsas. Koera karwad keerlesiwad, aga ta ei wäuksatanudgi, kui kuulid temast risti-rästi läbi käisiwad. Rammetult langesin minestusesse. Mu sõbrad oliwad mind koju tassinud ja kui ma teisel hommikul toibusin, nägin ma koera oma woodi kõrwal rahulisti magawat. Mu wiha muutus korraga heledaks naeruks. Ma olekssin selles hääs tujus Muri enese juurde woodisse tõmmanud, kui ta eilasest lahingist mitte nii sopane ei oleks olnud. Koer hakkas mulle armsaks saama ja päew päewalt ikka rohkem. Mul ei tulnud enam meeldegi temast lahti saada tahta, printsessile teda tagasi pakkuma minna ei tahtnud ma ennegi juba, nüüd ammugi mitte enam. See käis kangesti mu auutundmuse pihta. Ma wõtsin sellepärast nõuuks ainult nõnda rääkida ja olla, et Muril tarwis haukuda polnud. Niisama keelasin ma oma sõbradele luiskamise ära. Kui ka ainult tõtt rääkimine esialgu mul ja teistel tõe poolest küllalt raske oli, siisgi paranes asi päris rahul oldawalt. Koer ei pruukinud minu pärast mitu päewa järestikku suudgi lahti teha. Päris waikida ei saa ta aga praegugi weel mitte. Kui ma ka ise walest juba päris ära harjunud olen ja see mulle palju rõõmu teeb, siisgi on mul wahel ühe ehk teisega tegemist, kes midagi ilma waleta rääkida ei saa. Muidugi hundab siis jälle Muri. Kõige pahem on see, et ma midagi lugeda ei saa, kus juures koeral mitte tarwis huluda poleks. Wõtan „Olewiku" ja hakkan säält äsitusi Balti parunite wastu lugema, Muri hulub kohe; aga weel waljumini paugub ta, kui säältsamast hädakisa Lutheruse kiriku ja nende õpetajate

üle loen. Ja ometi ei wõi ma arwata, et nu Muri parunite ja pastorite sõber on. Grenzsteini „Herrenkirche oder Volkskirche" lugemist sallib ta õige kenasti. „Postimehe" lugemisega sain wahel kaunis hästi korda, nüüd uriseb teine alati. Seda sama teeb ta, kui „Walgust" loen. „Küll ma tean, mis sulle maidale meeldib!" mõtlesin ma ja hakkasin „Eesti Postimehe" „adraarwusid" lugema. Koer karjub kui kuriwaim. Weel hullemini hundab ta, kui Saksa lehti ja Ristirahwa pühapäewa lehte" loen, kui sääl wahel Eesti asjadest räägitakse Ju nendes wist midagi loomuwastalist asja on, mida Muri, kui mitte muuks, siis politikaliselt waleks peab. Ainuke kirjatöö ühes ajalehes, mis mu Murile iseäranis meeldinud on, ta lakkus seda kuuldes minu kätt ja liputas saba, oli see:

„Armsad suguwennad! Olge oma rahwa awalikkudest asjadest kirjutades palju rohkem ettewaatlikumad. Kaugelt, kaugelt suurem hulk teie lugejatest ei jaksa teie püüdmiste näiteseinte taha waadata ja saawad teie kirjutustest ainult sõna sõnalt aru. Teie ässitate aasta ja aastate kaupa usuelu ja nende juhatajate ja rahwa meelsuse wastu, tahate korraga rahwaelu tähtsamates asjades põhjaliku muudatust sünnitada, ilma et teil enestelgi selge oleks, mis selle tagajärg on. Kuna rahwas, ehk wähemalt teie lugejate ringkond, teie pääd enese omast targemaks peab pidama ja usub, et teie seda kõik hääst südamest teete, imeb ta teie ässitustest alatuks pidamist ja põlgdust usuelu wastu. Kergem on sarnast õrna asja aastaga alatuks teha, kui poole saja aastaga seda parandada. Wõi arwate, et meie rahwale kombeelu kooshoidmiseks usu asja enam tarwisgi pole ja mõõdate rahwa elu oma isiku mõõdupuuga? Wõi ehk usute, et meie koolielu nüüd ehk edespidi oma koolitarkuse ja südame haridusega hiigla sammusid teeb? Kui palju talupoissa tuttawa Wiljandi ‚politikamehe' „kirikuakid" nurjatutele wägitöödele on awatelenud, teab igaüks, kes rahwa seas on elanud. Kui meie rahwa usuelu juhatuses wigu on, ja neid on sääl töe poolest ja neid on töe poolest tarwis parandada, siis ei ole ometi meie rahwas see juures süüdi, niisama ei wõi rahwas neid wigasid parandada, olgu ta nii „karastatud" kui tahes. Liig „karastatult" murdub iga asi ruttu katki, ja see weel seda ennem. Wõi usute, et teie lehel juba niisugune tähtsus on, et need ringkonnad, kes asja parandada wõiwad, igat teie lehe nummert ja juhtkirja jänuga otsiwad ja tähele panewad. Ei. Teie juhtkirjad jääwad ainult teie lugejate kõrwu helisema, kuna tähendatud ringkonnad neist ainult tõlkide waral teada saawad ja seda siis nii napilt segaselt ja tükaldatult, et see asja parandamiseks liig. liig wähe tähelepanemist wõib äratada. Nii saab teie waew siis teile enestele ja teie lugejatele enam hädaohuks, kui teistele näpu näiteks. Ja kui ka mõne asja juures enne „ja" ehk „ei" otsust, arwawamisi kokkuwõttes ka teie kirjutuste üleüldist mõttet peaks järele päritama, siis ei sünni see ometi mitte nii laias piiris, nagu teie seda enesele ette kujutate. Eks ole siis õigem, kui teie nende asjade kätte püüdmiste juures, mis teie lugijate ja meie rahwa wõimu piirist eemal seisawad, enam mõjuwamatele ringkondadele kirjutate, kui rahwale. Ei arwa teie oma keelt selleks küllalt sündsa ja mõjuwa olewat, siis on ometi teil Wene ja Saksa keelsed ajalehed ja ajakirjad, raamatud ja lendlehed tarwitada ja weel pääle selle hulk teisi teesid. Et oma sõnadele rohkem mõnu ja enam heledamat elutõsist wäiwi anda, wiskate järele mõtlemata ka meie rahwa meelsuse ja selle natukese iseenese tundmust, mis ta suure waewaga saanud, mängu pääle. Meie rahwa meelsus pidada uueks loodud saama, teda pidada uutele teedele wiidama, et uus ja wabam aeg ja parem põlw tuleks. Ma ei tahaks uskuda, et need teie sõnad teie südamest tulewad ja teie nende tõsiduse sisse ise rohkem usute, kui kõik teised.

Tee wiib muidugi jälle kuhugi poole kodumaa piirist eemale. Sest meie Eesti politika, kui seda üleüldse nii wõiks nimetada, on juba esialgu orjameelselt siia ehk sinna poole oma rahwast eemale kaldunud. Uut ja paremat aega on ainult kusgilt wäljaspoolt oodatud. Kust poolt keegi seda loodab, selle järele arwab ta siis ka tarwilise olewat rahwa meelsust muuta. Oo, ega ma seda ei taha, ütleb ehk mõni, see on mu sihi kätte saamise juures ainult abinõuuks, see on minu kawalus. Niisugusel kawalusel on aga niisama lühikesed jalad kui walel. Ja on teil siis wõimalik iga uue tee päält tagasi tulla, kui selle lõppeks tarwilise leiate olewat? Endist teed ehk wõite küll aukliseks sõimata ja kiruda, et werstatulbad ja õõmajad selle ääres puuduwad, uue tee pääl peate aga kõigega rahul olema, tagasi tulemine on keelatud. Kõige paremal korral wõite ainult kusgil pikemaks ajaks puhkama jääda. Kudas see juures oma kodukondseid, naist ja lapsi tröõstida ja neile lühikeseks ajaksgi weel elu lootust anda, jääb mõistatuseks. Niisama arusaamata on, miks meie politika meestel wõõrad, tundmata teed nii armsad on. Wististi on see tung weel üks orjaajast külge jäänud tundemärk. Tarwis endist kupjast uue ees tublisti siunata ja uut hästi meelitada. Jääwad siis kepihoobid seeläbi wähemaks? Aga, ütleb ehk mõni, eks suuredgi rahwad otsi tarwilisel korral üks teise sõprust! Tõsi küll. Kuid see on hoopis teine asi. Need jääwad ise see juures ikka selleks, mis nad on ja wõiwad, kui see tarwis, täna seda sõimata kellele nad eile sõpruse sõnu sõsistasiwad. Oma meel ja keel, oma rahwas ja kodumaa, nende eest ohwerdab haritud rahwa politikamees kõik. Neid hoiab ta õrnalt, igast kahjulisest mõjust eemal, nagu oma silmatera, wõõrastelt ta oma sisimese eluolule juba abi ialgi ei oota. Meil oodetakse. Aetakse laialist wälimist politikat, kirjutatakse selleks juhtkirjasid ja wastusid, mis mõnikord enam kui kümnest numbrist läbi lähewad ja räägitakse see juures oma lehe suurest mõjustgi. Meest pidada hambast tundama. Oma rahwa waimuelu asjast, nagu kudas paremat kirjandust muretseda ja seda laiali laotada, kudas juhtkirjade, kõnede, näitluste j. n. e. waral rahwa hingeelu tõsta, selle waimuelu üleüldse nii palju parandada, et sellest rahwale hää waimulik ja waralik tagajärg tulla wõiks, wälksatab wast paar rida kusgil nägema. Siunatakse et teised rahwad ja seltskonnad meist küllalt lugu ei pidawat. Waimu- ja seltsielu ja seltsliku läbikäimist ei püüa aga meie mehed eneste ega teiste lugupidamisele tõsta. Teiste rahwaste juures mõjuwad juba seisused ja selleks seatud ametikohad ja mehed oma jagu küllalt, ajalehe mehel on aga tarwis ainult sellest edendawalt kirjutada. Meil pole esimesi ja wiimsed peawad endid liiga peenikeseks," et ise tegewalt kuhugi kätt külge panna. Kui juba see mees, kes ennast Eesti politika- ja rahwameheks peab, oma isiku ja seltskonna sarnastest ettewõttetest eemal hoiab ja sellest omas lehes päris awalikult kirjutada julgeb, mis peab siis weel see tegema, kellel rahwa asi enam kõrwaline on. Seldakse ja wabandatakse, sääl on mehed, kelledega ma hästi kokku ei sünni. Kui sa politika mees oled, kawal ja tark päälegi, eks sa wõi siis kõik need tühipääd ja tühjad asjad kõrwale toimetada."

Minu Muril on täiesti õigus, kui talle sarnatsed mõtted meeldiwad. Kui asi muidu ei parane, ma panen wõi auru masina tööle ja lasen oma Muri kas wõi mitme maja suuruseks sirutada. Kukkusiwad Jeriku müürid tühjast pasunate põrinast. Mis sünnib siis weel pimeduse putkadega, kui sarnane elukas mõirgama hakab. Ainetel.

Päälinna kunstiilm.

Üksik laane talu, tee äärne küla, ja weel kõrtsiga küla, alew, linn ja suur linn, need on kõik igaüks isesugused asjad, nagu külamehe tubaku kott ja piimapütt. Ühes teatakse ainult iseennast ja oma kodukondseid, teises tehakse kõik ja

S. Arnoldson.

teadakse kõik. Kõmmeldab külamees kena kulbi, teda auustab ümbruses igamees, päälinnas wõib kunstnik aasta otsa kunstnikerduse kallal higistada, teda pcetakse siisgi weel käperdajaks; küla koplis hüüab lõõtsapill ehk kõlab ringimängu laul, igamees on rõõmus, päälinnas wilistatakse muusikamees, kes ennast pool eluaega omas kunstis harjutanud, ilma armuta wälja, kui ta mitte „Jumala armust" pärit pole. Kas hüppa wõi Neewasse! Mis külas liig hää, see suur-linnas weel liig paha. Hääd, paremat, kõige paremat kuulda ja näha, see tung asub wististi iga inimese loomus. Olud ei tee seda aga igapool wõimalikuks. Wiljandi mees wõib omale selle rahaga hää ülikonna riideid osta, mida päälinnalane ühel ainsal õhtal waatemajas oma platsi eest maksab. Ja sedagi saada on õnne asi. Kui mitu nädalat waremalt selleks juba ette raha ei anna, siis wõid küll terwe talwe otsa ukse taga kügelda. Suur kunstnik tahab suurt maksu, suur maks tarwitab suurt hulka suuri saksu, suured saksad tahawad suurepäralist ruumi ja wõimalikult suuri kunstnikuid. Eks pane see rahaline rataskäik rattad käima— õhku muidugi ka ühes, ja see kisub nii mõndagi kaasa, kes muidu wast suur linnas külamees olla tahaks. Tuulamine on ikka kasulik ja wapustamisest saab külmenule soojust. Kui ka see rahaline rataskäik mõnikord liig kangesti käib, Adama, Moosesse, Bonaparte ja isegi Bismarcki aegsetest kunsti eeskirjadest enam ei küsi, iga aastaga wabamalt kujuneb, ei millestgi kombest ei hooli ja mõnel harjumata waatajal pää tiirlema tirib, siisgi on see kunst, on meie aegne kunst, on meie aja hariduse ja waimuelu tähtsam tundemärk, mida haritud ja waba inimene sada ja tuhat korda enam kallistama saab ja peab, kui külamehe wagusat elu ja ärkamata waimu. Kunst annab isegi patud andeks, teeb auutud auusaks ehk küll see wiimne üks hää omadus on; aga ega siis sellegipärast Inglane oma Shakespeari, kes õuna warguse pärast kinni istus, tuhande auusa talupoja wastu ära ei waheta. Iga kunst, iga teadus, kui see täielik on, ühendab eneses juba iseenesest kõik häädused ja woorused. Kõrgusele, täiusele lähinenud waim põlgab juba iseenesest alatust ja nurjatust. No siis peaks suur-linnas, päälinnas, kus täielist kunsti nii palju näha kuulda saab, päris paradiislik elu olema? Eks ta sellest küljest ole ka. Aga inimese sugu üleüldises mõttes on üks lamba kari. Ehk meil küll juba XX aastasada ukse ees, siisgi ei jäksa ta weel mõistuse ja julguse wahel kindlat wahet teha. Mõni mõistuseta julge teeb midagi ja suur hulk teewad seda järele ja just sellepärast, et suuremal hulgal suur arusaamine puudub, mille tõttu nad liig uudishimulised ja kärsitud on. Nad ei läbe Moosest ära oodata ja ehitawad kuldwasika. Ja niisuguseid kuldwasikaid on suures linnas niisama wõrd enam, nagu siin kunsti enam on kui külas. Ma ei taha ju neid nii wäga mitmesuguseid kuldwasikaid ja wasikamehi arutama hakata, kes, ehk küll siin igasugu wäärt kunstisi ja waimusünnitusi küll kalli, küll odawa hinna eest, küll päris muidu näha ja kuulda wõib, paremaks arwawad kunsti kunstiks jätta, kodu, kõrtsis ehk mujal põõnata ja uita, ka mitte neidgi nimetada, kes seda

A. Masini.

moe ja igawuse pärast teewad ehk jälle iseennast näitama lähewad. Ma tahtsin ainult seda ütelda, et Peterburi, meie päälinn, kunstidest ja igasugu waimu sünnitustest tõesti palju

pakub, wististi seda sama, mida Lääne-Europa suured kunsti linnad. Pääle mitme ja mitme oma ja wäljamaa mitmesuguste kunsti tööde wäljanäituste, mis sellel talwel siin awatud ja waatajale mõne kopika eest kes teab kui palju waatamise wäärilist pakuwad, on weel iseäralised ilmakuulsad museumid, millede waatamine enamisti kopikatki ei maksa. Kroonu on nad rahwale priiks määranud. Kõige maailma maalimise kunsti tähtsamate meeste tööd leiame keiserlikus ermitashis, Wene oma kunstnikute tähtsamd tööd Aleksander III museumis, siis weel kunstide akadeemia, nii mitmesuguste kunstide kogu, kunstide edendaja seltsi alaline wäljanäitus pääle selle eramuseumid ja kümned enam teaduslise ja tehnikalise koguga museumi. Need on kõik enamisti sinna minemise waewa eest waatajal näha, et õppida ja lõbustada, et tähele panna ja suure waimu aatest ja osawusest aru saada, mille läbi enese arusaamine ja mõtte wõim nagu pool wägisi kanget hoogu saab. Kui palju päälinnalasi on aga neid waatamas käinud? Kõrtsi minnakse igapäew, sinna ehk wast ükskord elus, ja sedagi weel mitte kõik. Kõrts maksab raha, kunst ja teadus museumides kopikadgi ja ometi kisub esimene enese poole. Küll on meie aeg weel rumal. Aga mis kunst ja koht see on, mille eest suur hulk päälinnalasi iga õhta hulga raha wäljaannawad. Need on waatemajad, ooperi ja näitemajad. Nii mõnigi meie lugijatest on ka siin oma rubla sirgu tõmmanud, et kusgilt lae alusest august alla waadata, mis siin siis õige tehakse. All olijad maksawad muidugi kümme ja wiisteistkümmend korda rohkem. Siia ei meelita mitte üksi kunst, waid ka see, et teistega „ühes elada." Pääle kunsti on ju siin ka waadata kuld ja siid, naeste ilusad naeratused ja meeste õnnest õhetawad näod. Inimene, see wana patukott tahab ju kangesti erutawat asja. Silmapilklik erutus on talle enam wäärt, kui asi, mis tema meelt kauaks ja kauaks ülema ja

N. Figner.

parema tundmusega täidab, tal on siin kunsti kuulda ja näha, mida, külas, alewis ja weike-linnas wõimata saada. Kui sada ja enam wäljawalitud kunstniku korraga omad riistad huugama tõmbawad, siis sünniwad hääled, mis kuulaja kõige pisemagi ergu ärkweli ajab. Näitelawale ilmub weel üks „tõmbe jõnud," kui see ka oma suu laulule ehk kõnele lahti teeb, siis on wist lõbu ja kunsti mõet kuhjani täis. Iseäranis häid ja ilmakuulsaid näitlejaid on sel talwel siin wähe olnud, muusika, selle rahwuswahelisema ja kõige rahwalisema kunsti põllul on aga enam kui tosin ülesastunud, keda söömata kuuled ja kelledest joomata joobnuks jääd. Kudas need elukad siis wälja näewad ja kes nad on? Inimesed

M. J. Dolina.

nagu teisedgi. Toome siin neljast kõige tähtsamast pildi, et lugija neid silmitsi enesele ette seada wõiks. Kõigil pole ju wõimalik neid waatemajasse nägema, kuulma minna. Pärnust on liig kauge selleks tulla ja peterburilasel on raske piletit saada, kui mitte mõni nädal selle pääle ette ei mõtle ja mõne parsniku küüsi langeda ei taha. Nii laulab siin Italia ooperis „Rootsi ööpik" S. Arnoldson. Kui ta oma ilusa suu lahti teeb ja kunst hõbe selgel häälel ja keelel su kõrwadesse kostab, siis usud, et ennast silmapilguks siit ilmast eemal olewat. Teine sama sugune heli kangelane on Italia mees A. Masini. Tema laulu kuuldes arwad, et tal wahel kümme kopsu ja sada keelt, wahel heliseb see mahe-hiljukesi nagu ilusa neiu sosi jutt. Need mõlemad on ilmakuulsad kunstnikud ja tulewad siis ainult siia, kui neile suur koti täis kulda kaasa antakse. Wene operi „tõmbe jõnud" pääle paari teise on N. Figner ja M. J. Dolina. Figner on aruldane hää laulja, tema abikaasa ei laula ka pahemini. Ta oli rikas mees, enam kui miljonär, juba enne laulmist ja wiib siit talwe päält ka enam kui wiiskümmend tuhat rbl. ära. Lõuna Wenemaal, kust ta pärit, on tal suured mõisad. Niisama sugust lugupidamist ja jumaldamist leiab Dolina. Kui eht Wenelane wõib ta iga Wenelase südame sulama laulda.

Neid kõiki kuuldes tuleb tahtmata waikne soow keele pääle: millal kuuleme Eesti waatemajades kordgi sarnast helide ilu, millal tuleb aeg, ja kas ta tulebgi, et meil mõnigi koolitatud, hääle- ja anderikkas laulja Eesti sõnadel ja wiisidel meie meeli süttima paneb. Hää lootus on ka tükike õnne.

Nõiutud kaew.

P. Redlichi järele J. H. Wahtrik.

Maidu Jüril ei olnud ainult tore talukoht, waid ka paar sada willast sukka täis hiilgawaid hõberubla tükka, nõnda et ta üsna hästi oleks wõinud iga päew raswast sealiha küpsetatud kardulitega süüa ja rõõska koort pääle juua. Aga ta, mehike, oli nii kitsi, et ka kõige rikkamad külaperemehed seda juba liiaks pidasiwad. Tema hobused ja härjad oliwad nii lahjad, et nende puusaluud nagu orgid wälja paistsiwad, ja ta pardid ning kanad jätsiwad nälja ning kurwastuse pärast munemise katki. Ka teenijaid pidas ta nii kõhna leiwa otsas, et need tema juures enam sugugi teenida ei tahtnud, ja wiimaks Jüri sunnitud oli kõik tööd ise tegema, mis juures tal muud abi ei olnud, kui ta waene naene Anu, kes ainult siguriwett ja soola leiwa kõrwa wõtta tohtis.

„Sool ja leib teeb tugewaks," kiitis Jüri.

Anu juures see küll nähtawale ei tulnud, sest tema oli üsna ära lõppenud ja ta palged kokku kuiwanud.

„See tuleb liiast kohwijoomisest," ütles Jüri. „Kohwijoomine ei ole terwisele hää. Sa teeksid targemini, kui sa leiba wärske kaewuweega sööksid. Küll sa siis näeksid, kuda su paled punama hakkasiwad!"

Anu aga nuttis pooled ööd läbi, mitte kuiwa leiwa pärast, mis ta sõi, waid selle pärast, et tema Jüri, kes aastate eest, kui ta teda kosinud, ehk küll waene, aga rõõmus ja armuwääriline noormees olnud, nüüd nii moonutatud oli. Alles siis, kui ta selle rikka talukoha pärinud, oli ihnsuse kurat tema sisse oma leeri üls löönud.

Aga Maidu Jüri armastas oma Anu weel ikkagi, ehk küll omal wiisil. Ta teadis küll, et ta naesel tema juures halb elu oli, ja ei oleks koguni mitte soowinud, et ta tema surma läbi kord kergendust saada wõiks. Sellepärast oli ta oma testamendis kõik oma wara sugulastele määranud; ja Anu ei pidanud muud midagi saama kui oma 10 rubla, mis ta abielusse astudes kaasa toonud.

„Küll ta siis ometi nutab, kui ma surnud olen," mõtles ta. — —

Ühel Lihawõtte öösel püherdas Maidu Jüri ilma uneta asemel, sest ta mõtles oma anede karjasmaa ja nende ilusate sulgede pääle, mis ta aned sääl kaodata wõiksiwad.

„Kuu paistab nii selgesti," pomises ta omale habemesse. „Lähen õige ja nopin nad kokku, enne kui kallis wara kaduma iäheb."

Ta wõttis kaelkotti kätte ja sammus toast wälja. Enne aga, kui kodunt wälja läks, jooksis ta mõned korrad üle õue, raputas see juures wana raud ohelikku ja haukus waljusti ning kurjalt, nagu mõni suur õuekoer, et wargad, kes lähedal juhtuksiwad olema, mõtlema peaksiwad, ta pidada omal tigeda ahelakoera õues.

„Sest, mida sarnane suur koer wõib," mõtles ta, „seda wõin mina ka, ja mul jääb koera sõõk kasuks."

Kui ta siis kõik suled hoolega oli kokku korjanud, tuli tal korraga kange jänu pääle.

„Oleks mul praegu pool toopi wett," kõneles ta iseenesest, „ma wõiksin selle eest kas kohe kaks kopikast anda, — selle wana, mis ma wiimati rohu seest leidsin ja mis nüüd ainult pool kopikat maksab maksab."

Seejuures langesiwad tema silmad wana kaewu pääle, milles selge puhas wesi oli.

Aga seda kaewu ei wõinud uskuda, sest et keegi paharet ta paljude aastate eest ära nõidunud. Sest ajast saadik ei olnud säält keegi joonud. Aga Maidu Jüri ei olnud mitte arg.

„Minu maa pääl ta seisab," kinnitas ta. „Mul peaks ometi luba olema oma kaewust juua?"

Seega wõttis ta kaewust peoga wett ja rüüpas seda ahnesti.

Waewalt aga puutusiwad ta mokad wee külge, kui ta keha eluta maha langes, kuna ta waene hing silmapilguga taewaukse taha wolksatas.

Petrus tegi kohe ukse praoksile ja waatas wälja.

„Ohoo, Maidu wanamees ise," ütles ta pääd wangutades, „meie ei ole sinust siin palju hääd ühtigi kuulnud. Taewas ei ole sinu jaoks mitte ruumi."

Seda kuuldes hakkas Jüri kangesti nuruma ja winguma, sest tal tuli põrgu kartus pääle.

„Ei sa taewasse küll ei saa," ütles Petrus. „Aga waatame korraks järele, ehk saame sulle taewa kojas wäikse paigakese."

Seega tegi ta ukse weidi rohkem lahti, nii et Jüri kotta wõis näha, mis wäga ilus ja roheline oli.

„Siin wõib wäga hää põllumaa olla," mõtles Jüri. „Peaks ma aga sisse saama!"

Petruse näpunäitamise pääle tuli hulk inimesi ligi, keda Maidu Jüri wäga hästi tundis: waesed lapsed, wanad saunamehed ja wabatnaesed, kes enne tema külas elanud.

„Kas sa tunned neid? küsis Petrus, „ja kas sa nende pääle halastasid, kui nad hädas oliwad?"

Jürile ei olnud see asi sugugi mokajärele.

„Ma tunnen neid küll," kostis ta. „See on — nii pääliskaudselt."

„Ja kas sa nende pääle halastasid, kui nad hädas oliwad?"

„Mul — ei tule hästi meelde," wastas ta aralt. „Mul ei olnud waestelastega suuremat tegemist, ja teistega oli lugu umbes niisamuti. Enamisti oliwad nad oma süü pärast wiletsuses, ja paremad polnud neil wajagi."

Petrus ei lausunud sõnagi, waid wõttis taskust suure kuldwõtme ja tahtis ust lukku panna.

Jüri hakkas nüüd suurel häälel nutma ja paluma ning kisendas: „Oh, küll ma olen hirmus paha inimene olnud! Oh peaks ma kõik jälle hääks teha wõima!"

Petrus waatas kaastundlikult tema otsa ja ütles siis wiimaks: „Üks pääsmise abinõuu oleks weel, aga see on küll wist asjata katse. Mine maa pääle tagasi ja waata, kas sa ühtgi hinge leiad, kes sinu surma pärast nutab, see tähendab, kas sind keegi on armastanud."

Waewalt oliwad need sõnad öeldud, kui Maidu Jüri korraga enese oma kõige paremas toas leidis olewat.

„Kuda see aga praegu wälja nägi! Kapid, kummutid, kastid, kõik lahti kistud, ja mis sääl sees olnud — tema poolt suure hoole ja waewaga korjatud — willased jakid, lõuendi pakid, sammetist westid ja kalewist püksid, kõik lames mööda tolmust põrandat ümber, ühes saja paari sukkadega. Ja kõik need sukad oliwad tühjad, sest rublatükid oliwad suurde hunnikusse laua pääle wälja puistatud. Ja et neiw nii palju oli, seepärast tantsisiwad lellepojad,

kelle pärida nad jäiwad, rõõmu päraſt ümber laua ning loopiſiwad rahaga, nii et rublatükid nurka ja hiirte-haukudesse weereſiwad. Seſt lellepojad oliwad kõik purjus.

Ilusa puhta nahkſohwa pääl, kuhu Anu mitte pühapäewalgi istuda ei tohtinud, ſeiſis ſuur õlle waat. Ja pikk onupoeg Mihkel ſeiſis ſelle juures, Jüri kõige uuem pühapäewa kuub ſeljas, ja laskis õlut kannudesse.

„Hoidja järele tuleb raiskaja," ütles ta. „Oli wa' tola mees, ſee Jüri, — aga „käppadega" puuſärgi peab ta ſiisgi ſaama."

„Mis weel," karjus teine wastu. „Neljanurgeline puukaſt on ſellele „nitskoile" hää küll, ja ſellega lori lõppenud! Jumala õnn, et ta „toſs" ometi kord wäljas on".

Sääl läks kambri uks lahti, ja Jüri nägi wärinaga, kuda ta ſurnukeha woodis lames. Anu oli ſurnu kõrwal põlwitanud ja astus nüüd nuttes tuppa.

„Ta peab wiiſakalt maetud ſaama," ütles ta. „Mina makſan puuſärgi. Mul on kümme rubla".

„Oled ſa ogar!" kiſendas Mihkel. „Osta ſelle raha eeſt parem toidupoolist, et ſa jälle oma punaſed paled tagaſi ſaakſid, ja ole rõõmus, et wana näljakoi ſurnud on."

„Teie ei tohi teda mitte ſõimata," nuttis Anu. „Teie ei tea, kui rõõmus ja lahke poiſs ta enne noorelt oli. Ja ma nälgiksin ning töötaksin tema eeſt, oh kui häämeelega! kui ta ometi korraksgi üles ärkaks!"

— — — — Ja Maidu Jüri ärkas tõesti jälle üles.

Ta ajas eneſe woodis istukili, õerus ſilmi ja wahtis imestades ringi.

Toa uks oli laiali lahti, — aga lellepojad, rublatükid ja õllewaat — kõik kadunud. Ainult Anu ſeiſis kapi ees ja wõidis wargſel wiiſil weidi ſulatatud raswa kõwa leiwatüki pääle, ſeſt Jüri magas täna nii kõwasti ja ei wõinud ſeda ſuurt pillamiſt näha.

„Jumalale tänu!" mõtles Jüri. „See kõik oli paljalt unenägu!"

„Naene!" hüüdis ta. „Anu! Kas ma olen tola mees? nitskoi ja näljakoi?"

Anu põlwed wäriſeſiwad. Nuttu pööras ta leiwatüki wildakili ja hoidis ſeda nii, et kuiw külg Jüri poole ſeiſis.

Mees aga waatas kella ja raputas pääd. Kell oli juba pool kümme.

„Kuule Anu, kuſt ſee tuleb, et ma nii kauaks magama olen jäänud?

„Ah Jüri," kostis naene kurwalt, „ſind leiti täna hommikn nõiutud kaewu juureſt maaſt, ja et ſa kogunisti üles ei ärkanud, ſiis kanti ſind ſiia ja pandi woodiſſe".

Sääl kargas ta ühe rapſuga woodiſt wälja.

„Nuttu!" hüüdis ta wärisewal häälel. „Jookſe poodi. Telli puud riiſi, wakk ploomiſid, leiſikas roſinaid, pää ſuhkurt, hulk kaneeli, ſahwraani, muskaati ja kardamommi. Mina tapan ſelle waheajal ſuure nuumſea ära; ja õõwaht peab läbi küla tuututama, et ma homme ſuurt pidu tahan pidada ja igaühte pidule kutſun."

Anu langes pingi pääle ja lõi käed näo ette.

„Oh mu Jumal, nüüd on ta hulluks läinud", nuttis ta.

Aga kui Jüri tema käeſt kinni hakkas ja temale kõrwa ſoſistas: „Sa oled kõige parem, kõige kanatlikum naene terwe taewa all, ja mina olin kõige ſuurem narr oma ihnſuſega," ſiis näis ſee kõne jälle wäga mõiſtlik olewat, nii et ta rõõmuga mehe käſku täitma läks.

Teiſel päewal, ſee oli lihawõtte wiimſel pühal tuli rahwaſt nagu murdu Maidu Jüri õue pääle ja aſus laudade ümber, mis rutuga pakkude pääle oliwad kinnitatud: Wanad ja noored, rikkad ja waeſed, igal mehel puuſt luſikas peos.

Noored mehed kriiskaſiwad, hõiskaſiwad ja naerſiwad.

„Hurraa!" hüüdſiwad nad, täna ſaab laenuſuppi!"

Ja pärisperemehed ſeiſiwad weidi kõrwal, käed pükſitaskus, piibud hammaste wahel, ja hirwitaſiwad kõrwuni; ſeſt nad tahtſiwad ometi ſeda nalja näha, kuda kitſi Jüri pidu annab.

Kui aga nüüd üks roog teiſe järele ette kanti: lihaſupp klimpidega, ſeapekk kardulitega, riiſipudru roſinatega ja õunaleem ploomidega, ſiis läkſiwad meeſte näod imestamiſe päraſt ikka pikemaks ja pikemaks ja külaliſi aſus ühte lugu laudade ümber. Iſegi päriskohaomanikud weniſiwad üks teiſe järele piduliſte hulka, ſeſt ſiin wõis kõige auuga kaaſa ſüüa.

Ja Maidu Jüri jookſis ümber ning kandis toituſid ette, et higi ojadena tema otſa mööda alla woolas, ja ei teadnud iſegi, kas ta rõõmus pidi olema wõi mitte, ſeſt wahete wahel käis nagu piſte tema ſüdameſt läbi, kui ta ſeda priiskamiſt waatles. Iſeäranis, kui ta wana lapi rättſepa pääle waatas, kes oma üheksa lapſega oli ilmunud, kes kõik „kahepoolega" jahwataſiwad ja ka taſkuid täis toppiſiwad, pidi ta ſilmad kõrwale lööma.

„Ei wõi päält waadata," pomiſes ta iſeeneſes, „päris patt näha, kuda nad plämperdawad!"

Siis aga waatas ta Anu otſa, kelle ſilmad nagu meelislilled kaſte all hiilgaſiwad ja kes ühe juureſt teiſe juurde ruttas, kätt raputas ja hüüdis: „Ah, kui õnnelik ma täna olen! Nii õnnelik ei olnud ma oma pulmapäewalgi!"

„Ja nii peab ſee jääma," tõotas Jüri iſeeneſes. „Ja ta peab mu'ga rahul olema, ja waeſedlapſed ja ſaunamehed ning wabatnaeſed peawad mu'ga rahul olema, — ja püha Petrus kah!"

Ja ta pööras eneſe krapſti ümber ja naeratas lapirättſepa laſte poole, ja need naeratasiwad talle wastu ning lakſutaſiwad keelt.

Aga rättſepp iſe tõstis oma klaaſi ja hüüdis: „Meie kallis naaber, auuwäärt Maidu Jüri ja tema armas abikaaſa, kes meie päraſt täna nii ſuurt kulu on kannud, nad elagu, nad elagu, nad ee — laa — guu!"

Mine wastu kewadele.

Üks ingel lehwib läbi ilma —
Kas aimad tema lähedust?
Ta kewadet on kuulutamas —
Eks hinges ärka õnnis luſt?

Mul on kui oleks imeasju
Sull' õieajaſt ütelda —
Kuid mine wastu kewadele,
Siis iſe ſeda tunned ſa.

Anna Haawa.

Töö ja wäsimus.

Wabalt Dr. Kreusner'i järele M. Juurik.

Juba ammust ajast on töö hää mõju ära tuntud. Ega muidu see ütelus: „töö teeb elu magusaks", nii laialt tuttaw ei oleks. Oma elu ülespidamise pärast töötegemisele sunnitud, on inimesed sellega nii kaugele harjunud, et pea kellegile meeldegi ei tule weel niisugusest maast unistada, mis ilma töötegemiseta „piima ja mett" annaks. Wõimatu on ju sarnase unenäo täideminemine.

Neegrid Afrika südamaal, kelledesse meieaegne haridus weel põrmugi pole jõudnud puutuda, kes rikkaliku loodusе tõttu kõigist päätoidusе muredest wabad, olekſiwad oma laisas rahus sarnasele unistus-ilmale kõige ligemal, sest nende rahu ei riku ju muu asi, kui mõned sõjakäigud wõõraste suguharude wahel. Kes aga tahaks, kui keegi tõepoolest meile walimise wõimalikuks teeks, oma seisukorda nendega wahetada? Meie oleme juba lapsest saadik paljuid asju, mis ainult hoolas tegewus ja wirk töötegemine meile wõiwad anda, tingimata tarwilisеks harjunud pidama, sellepärast ei raatsi ka oma praegusest seisukorrast lahkuda. Teiseks peaks ka kõige wähem üheksa kümnendikku praegu Europas elawast rahwast katku wõi mõne muu õnnetuse läbi otsa lõppema, siis ehk alles jääks wiimsel kümnendikul nii palju ruumi järele, et oma elu metsinimeste wiisil tööta mööda wõiks saata.

On kindel, et haritud inimene, kui ta elada ja täieneda soowib, tööd tegema peab. See hoiab teda ka kehalikult terwe, rõõmsa ja wirga, mis elunähtus ühtelugu kinnitab. Ainult siis toob töö õnnetust, kui ta tegija jõust üle käib. Niisugune lugu wõib iseäranis sääl ette tulla, kus keegi nõrgema waimuannetega isik kas hää soowituse wõi muu juhtumise läbi sarnase ameti pääle sattub, kus temalt ühtelugu suurt waimujõu tegewust nõutakse. Ka wõib seda suurte waimuannetega kunstnikkude juures juhtuda, kui nad, kas auuahnuse kihutusel wõi suure perekonna toitmise sunnil nii palju töötawad, et oma jõu piirist üle astuwad. Isegi muude töötegijatega ei ole parem lugu, kui nad sunnitud on üle oma kehajõu töötama. Astutakse sellest piirist pikemat aega üle, ei jõua pisukesed puhkuse ajad täit kosutust anda, katkeb pingule tõmmatud wibu ja töötajat ähwardab kehalik kõdunemine. Waimutöötegijatele on sellewastu närwihaigused waritsejateks, mis isegi täielikuks waimuhaiguseks wõiwad muutuda.

Iga pikkemalt pääle sunnitud töö sünnitab wäsimust. Et igaüks seda pea igapäew enese juures tundma on saanud, siis on see meie meelest nagu isegi mõistetaw asi. Ometi ei ole üleliigne, kui endid natu'ene ligemalt wäsimuse olekuga tutwustame. Nii inimene kui loom, need kõige täielikumad loodusе jõumasinad, milledele isegi kõige osawamate inseneride walmistatud masinad oma tööga ligidale ei jõua, pruugiwad oma töö juures nendes enestes tagawaraks olewat jõuudu. See, pääasjalikult toidust sündiw jõud on meie lihaksete (musklite) kärjeehisuses warjul ja lahkub sellest sedamööda, kuidas töö raskus ja wältus on. Töö mõjul muutuwad kärjekeste ühendatud munawalge ollused lihtsamadeks ja selleläbi sünnib soojus wõi töö. Et nüüd masin warem wõi hiljem seisma ei jääks, peab kaduma läinud jõudu uue juurde lisamisega tasuma. Kehale peab toitu muretsetama ja see on tarwis ära seedida, et pruugitud osasid uuesti üles ehitada. Sellepärast saadab keha were, mis enne lihaksetes ja ergukawas ringi jooksis, nüüd seedimiseorganide teenistusesse. See on siis põhjuseks, et rikkaliku söömaaja järele tuntaw raskus wõi roidunud olek maad wõtab. Peame kohe söömaaja järele tööd uuesti alustama, on meil selle roidunud oleku tundmuse eemale peletamiseks kaunis osake tahtmise jõudu tarwis, kuid meie seediwale organismusele ei ole see wägiwalla tegu mitte just kasuks. Sellel põhjusel tarwitab keha söömise järele pisut rahu aega.

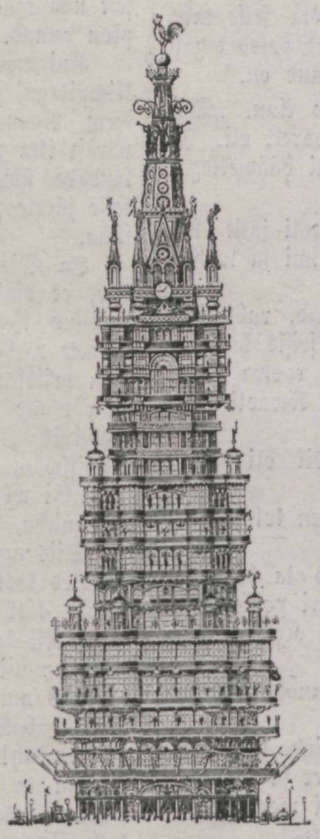

Pööretaw torn Pariisi ilmanäituse l 1900. aastal.

Praegu nimetatud ühendatud munawalge olluste lihtsamateks muutumise juures sünniwad weel koguni iseäralised wäsimuse-ollused, millede olemas olekust alles wiimsete aastate wältusel selgusele on jõutud. Need ollusewahetuse sünnitused on ergude kihwt; nemad halwawad, kui töö üle wõimu käib, tahtmisejõu ära; lihaksete liigutused jääwad pikaldamaseks ja jõuetumaks; pääaju ettekujutuse liikumised käiwad laisalt wõi sattuwad koguni eksiteedele; wäsimus kaswab nii suureks, et tahtmise ja meelemõistuse mõneks ajaks halwab — inimene jääb magama. Selle aja sees puhastab alati töötaw südamelihas keha kihwtituse mõjust; magades uusi wäsimuse-ollusid enam juurde ei sünni; weri uhab aga selle asemel magawa lihaksete kogu ja ergudekawa seest kõik kihwtiollused ära ning saadab mitmesuguste, selleks otstarbeks määratud organide, nagu neerude jne. läbi kehast wälja. Elawad kärjekesed wõtawad oma uuenduseks meie seest uusi toidu ollusid asemele ja wiimaks ärkab inimene, iga töö jaoks jälle wõimukas, kosutult ülesse.

Mis siis kauakestwa töö mõjul sünnib, seda wõib eesolewa seletuse järele kergesti mõista. Lühikestes puhkuseaegades ja korratu seedimise juures ei jõua keha äratarwitatud ollustele uusi mitte tarwilisel osal asemele muretseda. Niisamuti ei jõua keha wäsimuse sünnitusi tarwilisel mõõdul enesest wälja saata, mis põhjusel, — kui sarnane lugu pikemalt wältab ja uusi ikka ühtelugu juurde tuleb, — kiukudes ja rakudes suur segadus ja isegi rikkesseminek sünnib. Korraliku töö ja puhkuse mõjul jääb keha kuni kõrge wanaduseni tööwõimukaks, kuna aga inimene üleliigse töötamise läbi oma elujõudu enneaegselt häwitab. Nooruse aastate järel painduwas olekus ei märka ta seda ehk kaua mitte, kuid lühendab sarnase tegewuse läbi siisgi oma elupäiwi. Selle kannul tuleb pikkamisi, kuid mõnikord siisgi üsna äkitselt lõdwus, — ja siis on ümberpööramine tihti hilja. Inimene on oma majapidamise lõpetanud.

Näitab ehk päälsekaudu waadates wõõrastaw, et need

järeldused, mis kehaliku töö juures iseenesest mõistetawad on, ka waimlise tegewuse juures oma mõju awaldawad, ei näita ju selle juures pea mingit jõuutarwitust nähtawale tulewat. Kuid siisgi on asi päris loomulik. Ka see inimene, kes terwe päewa nii mööda saadab, et ta nii ütelda mitte sõrme otsagi ei liiguta, ei ka mingit waimulist tööd ei tee, tunneb wäsimust ja jääb magama, kui palju enam ei wäsita siis inimest see, kui ta pääajust päewa jooksul nii mitmed sajad mõtted ja arupidamised läbi käiwad. Niisuguse inimese erkudekawa tarwitab tingimata rahu. Waimutöötegija wäsimus on ühekülgne; tema süda on terwe päewa lühikeste lõkide kaupa nii palju maad pääajusse saatnud nagu waimutegewuseks tarwis oli ja weel tundide pikuselt pääle selle, kui töö kirjutuslaua juures ammugi lõpetatud on, woolab weri oma harjunud teed mööda edasi ja koormab erkudekawa.

Sellest ka tuleb, et waimutöötegija raske tegewuse järele asjata kõsutawa une järele ootab, kuna kehaliku töö läbi wäsinud inimene rahulisti magama wõib jääda. Sellepärast ka paljud waimutöötegijad, kellel see lugu tuttaw pääle hariliku tegewuse weel jalutawad, rattal sõidawad, sõuawad, turniwad wõi muud sellesarnast teewad, et waimlise wäsimuse lisaks natukene kehalikku wäsimust soetada, mis siis paremini und laseb tulla.

gele petta, et wäsimuse piirist üle astume ja oma jõuudu liiga pingule tõmbame, mis kurbe järeldusi wõib tuua.

Õigel wiisil arstib wäsimust ainult rahu ja tarwilik toit. Lahutused ja lõbu teewad ainult wäga kindlas piiris kõsutust. Lõbu muutub sagedasti ise jõukurnajaks, iseäranis suurtes linnades, kus raske päewa töö järele öö selle waatamiseks abiks wõetakse. On nüüd sarnast iseäralist jõuutarwitust üks kord wõi harwasti tarwis, wõetakse äritusabinõud käsile, millede hulgast iseäranis alkohol nimetada olgu. Sellele aga, kes waimliselt wõi kehalikult rasket tööd peab tegema, ei ole alkohol muud midagi, kui piits, mis wäsinud südant uuele jõukurnamisele taga sunnib. Alkoholi mõjul wõib küll mõttekujutus kõiksugu kirjuid pilta ette tuua, aga nagu järelkatsed tõendawad, awaldab ta ka wähesel mõõdul pruukides karske mõistuse töö juures halba mõju ning järelkäiw lõdwus on seda pahem.

Selsamal wiisil mõjuwad inimese kohta ka kokain ja morphium, mis esmalt äritust sünnitawad, aga pärast erkude tegewust lõdwendawod. Ka kohwi ja tee on kahjulikud, kui neid üleliiga pruugitakse.

Liiga wähe on aga sellewastu tuttaw, kui häätegewatl taldreku täis lihaleent (suppi) organismuse pääle mõjub.

Meie oleme oma tähelepanemiste lõpul. Töö iseenesest

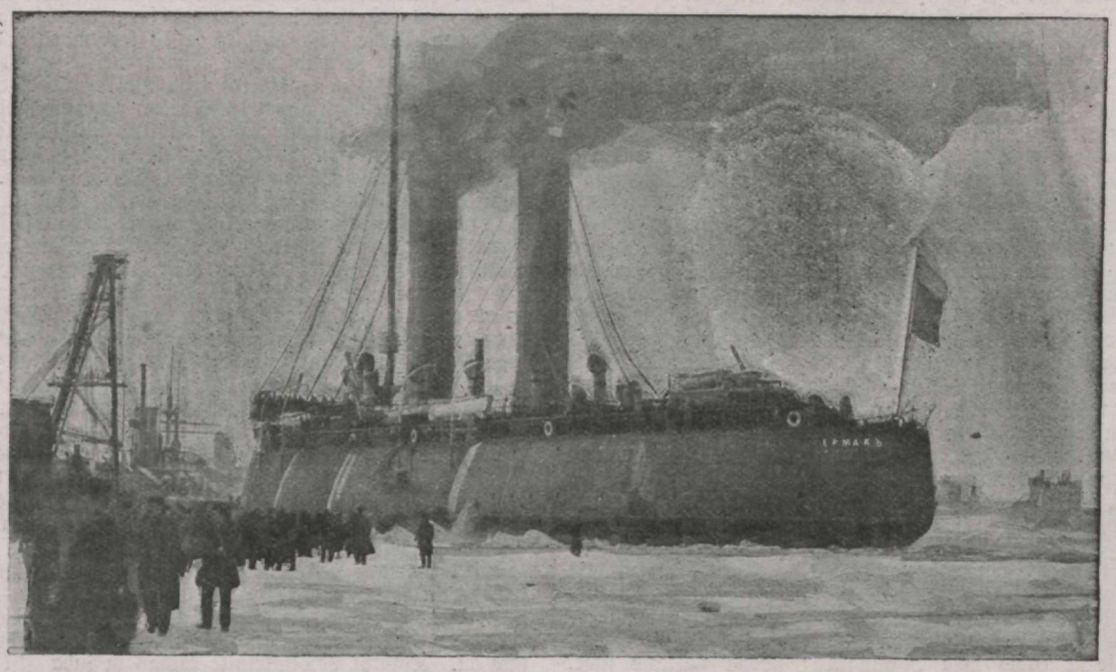

Alus, suurem jäämurdja laew „Jermak“
(mis mitme jala paksusest jääst suure kiirusega läbi murrab).

Seda pöörasemalt talitab aga sarnane waimutöötegija, kes oma laiskuse pärast kehaliigutusi ei soowi ette wõtta, waid selle asemel iga õhtu joogimajas istub ja säält „pääraskust“ otsib.

Suure wäsimuse ilmumine on meile looduse poolt hääks hoiatuseks; kui loodus seda ettekuulutajat ei saada, siis on inimene suures hädaohus. Kaua wältaw suur töowõimsus, ilma et wäsimus selle kannul käiks, on ikka erkude üleliigse ärituse märk ja sagedasti raskete waimuhaiguste ettekuulutaja. Suur asjast osawõtmine wõib meid kergesti nii kauei ole inimese kohta mingi maharõhuw koorm. Kui töö

töötaja jõu järele sünnib, suurendab ta nii hästi waimliselt kui kehalikult tegija kehaliikmete wastupidamist ja töowõimu. Sellepärast otsib pea iga inimene, kui ta just töowõimetuks pole sündinud, selles omale rõõmu ja karastust, isegi siis, kui ta just leiwa mure pärast selleks pole sunnitud. Töö toob nii tegijale enesele kui ühiskonnale kasu, ta on töötegijale kõige paremaks aupalgaks. Laiskust kutsutakse aga wana musta pääpadjaks ja Jumal hoidku meid igaühte selle pääle pääd maha panemast!

Põltsamaa.

(Waata pilt esimese lehekülje pääl).

Nimi „Põltsamaa" on wiimaste aasta kümnete jooksul enam Eesti kõrwus helisenud, kui wist küll üksgi teine maakoha nimi meie kodumaal. Asjaga ühes on ka nimi nii mõnelgi armsaks saanud ja hingesse kaswanud, et tal Põltsamaa nime kuuldes samasugune tundmus rinda asub, nagu usklikul „Jeruusalemmat" kuuldes. Aleksandri kool ja Põltsamaa need kõlasiwadgi omal ajal ka sellel talumehel kõrwus, kes muust Eesti waimuelust midagi ei teadnud. Siit loodeti ja oodeti kõrgema koolina täielisemat Eesti waimuwalgust, selle hääks ohwerdas ka see talupoeg oma waewaga teenitud kopika, kes muidu iga ärkamise wastu puu-tuim on. Ehk läheb see ootus ja lootus kõrgema põllutöö koolina nüüd wast omal wiisil osaltgi täide.

Mitte üksi praegusel ajal Aleksandri kooli läbi ei ole Põltsamaa Eestlastele tähtsaks saanud, seda oli ta ka muul teel juba kõige wanemal ajal ja ajaloos üleüldse. Kui wanad Nurmegunna Eestlased aastal 1223 Wiljandi Sakslastele suure werepulma oliwad walmistanud, tegiwad nad sedasama ka Paala lossis Põltsamaal, kus Eestlastel juba waremalt oma kindlus oli olnud. Wiiskümmend aastat hiljem lõhkusiwad saksläsed selle „talupoegade kindluse" ära ja ehitasiwad siia oma lossi, mis „saksa moodi" kindel pidi olema ja paniwad oma ordu komthuri siia walitsema. Kui ka wahe ajal Põltsama nimi meie ajaloos ühte alati ette tuleb, siis sünnib see pääle aasta 1500 weel kõige enam. Juba 1501 a. tuliwad Wenelased ja rõõwisiwad Wiljandi ja Põltsamaa ära, mida nad aga mõni aasta pärast seda jälle kaotasiwad. 1558 a. tuliwad aga Wenelased uue jõuga. Kui nad Tartu, Narwa ja palju teisi lossisid juba ära wõtnud oliwad, tuli ka Põltsamaa sakstel hirm pääle. Rõugu, Puhja, Paide, Rakwere, Toila jne. losside sakste eeskuju järele paniwad ka Põltsamaa saksad plehku ja jätsiwad tühja lossi Wenelastele. Liiwimaa warjukuninga, herzog Magnus von Holsteini, läbi jäi Põltsamaa nimi ajaloosse nimetada. See Herzog oli pääle selle kui Liiwi ordu rüik langes Kuura ja Saaremaa piiskonnad ostu läbi omale saanud ja tahtis kawalal wiisil ka muid ümberolewaid maakondi kätte saada. Ta arwas küllalt targasti teinud olewat, et ta selle pärast Wene tsaar Iwan IV sahkerdama hakkas. Tsaar oli aga herzogist kawalam. Iwan IV teadis wäga hästi, et Maamaad, kuhu Lääne-Europa haridust juba sisse toodud oli, tema kroonis ilus pärli on. Et maad kindlamalt oma all hoida sobis ta herzog Magnus von Holsteiniga kaupa ja lubas wiimast üle kõige Liiwimaa kuningaks seada, kui see tema meele järele walitseda lubab. Herzog arwas õnnega koos olewat ja lubas seda. Et wiimast weel rohkem omaks meheks teha, andis Iwan IV oma sugulase Maria herzogile ka weel naiseks ja lasi neid 1573 Nowgorodis laulatada. Omast magusast unest ärkas aga Magnus warsti. Tema pruut pidi wiis tünni täit kulda kaasawaraks saama, sai aga ainult mõne kasti täie pesu ja ehte asju. Liiwi kuningaks saamiseest ei olnud juttugi. Tsaar ei saanudgi seda anda, sest et wahe ajal Rootslased palju maad enese kätte oliwad wõitnud, aga ta lubas seda herzogile siisgi ja meelitas teda lootustega, ehk ta küll ette nägi, et Rootsi wõimu rusuda wõimata oli. Neis igawates ootustes asus Magnus Põltsamaale elama, mida wahe ajal Rootslased purustanud ja põletanud oliwad. Magnus asus sellegi pärast Põltsamaale ja seadis oma „kuningliku" hoowi tallituse sisse. Wilets oli see küll. „Kuningal" ei olnud midagi süüagi. Et oma noort, kolmeteistkümne aastast abikaasat natukenegi rahustada, andis ta sellele õunu ja suhkrut, kuna ta ise pahemaga leppima pidi. Magnus oli aga ise selle juures kõige päält süüdi. Omas suurtes lootustes oli ta oma waranduse ümberkaudse rahwale ära annetada lasknud, lootes, et tsaarilt ja mujalt lisa tuleb. Ta oli aga tsaari wahe ajal wäga ära pahandanud, et ta oma abikaasa toredad riided „saksa moelisteks" ümber teha oli lasknud ja nii teda Wene kirikus oli lasknud käia. Magnus ei saanud omas lootusteta olekus enam muud, kui muutus Poola meheks ja lõpetas wagusasti omad päewad Piltenis.

Pääle selle kui Magnus Poolakate abi otsima oli läinud, leidis Põltsamaale maha jäänud Wene meeste salk ennast nii troostita olewat, et Tallinnast Rootslaste abi palus. Selle ja teiste Põltsamaa lugude üle sai Iwan IV nii wihaseks, et ta tuhande Wenelase ja Tatarlasega tuli ja Põltsamaa uuesti ära wõitis. Rootslastele, keda endised Põltsamaal olijad Wenelased Tallinnast siia abiks oliwad palunud, lubati esialgu armu anda. Kui aga lossi wärawad lahti tehti, muutus asi teiseks. Rootsi kommandant Wedtberg ja kõik ohwitserid wõeti wangi ja wiidi Moskwasse, kus neid ära surmati, soldatid poodi osalt üles, osalt uputati Paalasse ja Emajõkke, naesterahwad anti Tatarlaste woli alla. — Kuni 1582 a. jäi Põltsamaa Wenelaste kätte, kunni Sapolski rahulehinguni, kus Iwan kõik Liiwimaa ja muu, mis ta 1558 a. saadik wõitnud oli, Poolamaale andis.

1600 a. saadik sai aga Põltsamaa Rootsi walitsuse alla ja wõis terwe aasta sada endisest sõdadest ennast wälja puhata. See oli Põltsamaale, nagu kogu Baltimaale ilus aeg. Põltsamaa oli selle aja sees juba kaunis suureks alewiks kaswanud.

Suure Põhja sõja ajal 12 ja 13 septembril 1703 sai aga Põltsamaa loss ja alew Wene sõjawäest põlema pistetud ja ära häwitatud. 1710 a. saadik kui kogu Baltimaad Wene walitsuse alla saiwad, on Põltsamaa lossil wäga mitmesugused perekonnad omanikuks olnud. Endise ära häwitatud lossi asemele asus alles oärast poole praegune Põltsamaa loss, mõis ja alew. Truu teenistuse eest kinkis Peeter Suur 26 Detsembrilil 1720 a. Põltsamaa riiginõunik Heinrich Fick'ile, keda pärast politika süü pärast Keiserinna Anna surma nuhtluse asemel Siberisse saatis. Keiserinna Anna surma järele sai hoowineitsi Juliane von Mengden Põltsamaa kingituseks Pärastistest omanikkudest olgu nimetatud Johann von Lauwkes kui rikasmees kunagi Põltsamaal elas. Palju würstisi ei wõi seda. Pääle iga sugu muu toreduse pidas ta oma hoowi muusikakoori, näitleseltskonna, maalijad ja muud kunstnikud. Suurtest jahtidest ja teenridest ei maksa rääkidagi. Aga ta oli ühtlasi hää mees. Selle kõige juures ei unustanud ta talupoegade eest hoolitsemast. 1760—1780 lasi ta praeguse Põltsamaa lossi ülesehitada. See on üks kolmekordne kiwist ehitus, toredate ruumidega. Lauwi tegewuse läbi sai Põltsamaa hoopis teistsuguse näo. Siia asus, pääle mitmesuguste käsitööliste, portselani-, tärklise-, pudre-, kalewi- ja peegli wabrik, apteek ja iseäralise ülempoolse lubaga tsensuriwaba trükikoda, mida haigemaja juhataja Dr. P. E. Wilde nii mõnegi kasuliku raamatu wäljaandmiseks tarwitas. Sedasama tegi kohalik õpetaja August Wilhelm Huppel, kes 1765—1804 Põltsamaal oli. Keiserinna Katarina II ajal sai ostu teel (242,500 Rbl. eest) graf Aletsei Bobrinsky kätte, kes kui suur kaardimängija tuttaw on. Kindral Löwensteinile kaotas ta juba üksi 450,000 rbl. Keiser Paul tahtis teda sellest haigusest päästa ja saatis teda sellepärast päälinnast Põltsamaale elama. 1847 a. saadik sai Würst Gagarin Põltsamaa omanikuks.

Emile Loubet.

Prantsuse wabariigi uus esimees.

(Waata pilt lehk. 17).

Emile Loubet, kes 6 (18) weebruaril järgmise seitsme aasta pääle ametisse Prantsuse wabariigi esimeheks waliti, on 31. Detsembrilil 1838 a. Marssannes, Lõuna Prantsuse maal, sündinud, kus tema isa jõukas talukoha pidaja oli. Ta õppis Pariisis õiguse teadust ja oli siis oma kodukoha naabruse linnas Montelimaris adwokatiks. Sai pärast säälsamas linnapääks. 1876 a. waliti teda saadikute kogu liikmeks, oli pääle selle awaliste tööde-, pääja sisimiste asjade ministriks, ja wiimaks senati presidentiks, kust ta nüüd Prantsuse riigi kõige kõrgema auu osaliseks waliti.

Eks ole sarnase mehe elulugu küllalt huwitaw, — esite talupoeg ja lõppeks riigi kõige suurem auumees. Kui palju sarnane elukäik waimuandi, töö hoolsust ja tõisi häid mehisuse omadusi tarwitab, wõib kergesti mõista. Loubet on aga oma auuastmete tõusmise juures lihtsaks meheks jäänud. Toredust ja asjata kombeid ta tunda ei taha; aga selle juures on tal omadusi, mis teda nii kõrgele auu astmele on aitanud. Pääle iseäralise waimu terawuse, selge ja julge otsustamise ja wisaduse, on ta wäga auusa meelne, suur wabariigi meelne ja wenelaste sõber. — Kui ta wähegi aega saab, siis läheb ta sagedasti oma kuuekümnekaheksa aastast ema waatama, kes weel tema sündimise kohas talukohta peab. Ka Loubet'i abikaasa on lihtsa kodaniku sarnane inimene ja wäga otsekohene. Neil on üks tütar ja kaks poega. Wanem poeg, kahekümne kuue aastane Paul, on isa juures kirjutajaks, kuna tütar Marseilles ühe kohtunõunikul abikaasaks on. — Kena on wõrrelda endist esimeest Felix Fauret (waata pilt lhk. 14) ja Loubet. Esimene on kõrge kaswu, sirge keha ja majesteetliku olekuga, kuna Loubet lühike, kühmakas, paks ja omas olekus enam lihtsa kaupmehe wõi talupoja laadi on. „Ta ei saa oma wälimise olekuga mitte palju lugu pidamist äratama, aga ta saab hääd wabariiklist politikat looma," ütlewad tema sõbrad. Saame näha, kas tema waenlased seda temal teha lasewad, ehk küll Prantsuse maale praeguses olekus just Loubet'i sarnast waimu terawat, auusat ja wähem oma isiklist esimeest hädast tarwis oleks.

Prohwessor Dr. Leo Meyer.

(Waata pilt lht. 17).

Wististi on wähe neid Eesti ajalehe lugijaid, kelledele Leo Meyeri nimi tundmata on. On ju ühte alati ajalehtedes Õpetatud Eesti seltsi koosolekutest kirjutades Leo Meyeri nimi lugeda olnud. Kes ta siis on ja mis ta teinud? Ta on Jurjewi ülikooli prohwessor ja kolmkümmend aastat tähendatud seltsi juhatanud, mis pääle kadunud Kirjameeste seltsi ainuke selts on, kuhu meie õpetatud mehed, iseäranis wiimasel, kokku koguwad, et meie maast ja rahwast õpetlist kõnesid pidada, iseäranis endise aja waimu elu, kombeid ja eluolu ülesse uurida ja kirja panna. Igale mehele ei paista wast sarnase seltsi tegewuse tähtsus küll mitte kohe silma, aga see ei anna weel põhjust seltsi tähtsust meie eluolu kohta wäheseks pidada. Mis põllumehele põllumeeste selts, seda on praegu Eesti Õpetatud selts meie waimu elu juhatajatele ja õpetatud meestele. Nagu öeldud, on prohwessor Leo Meyer kolmkümmend aastat seda seltsi aruldase osawuse ja hoolega juhatanud. Ehk küll see noor teadlane, kui ta aastal 1869 seltsi juhatama hakkas, Eesti keelt ei mõistnud, siisgi wõib ta rõõmustada, et ta Eesti keele teaduslist uurimist hulga edasi on nihutanud. Seltsi wara aidad „Verhandlungen (Toimetused)" mis isegi wäljamaa teaduslistes ring kondades enam tundmatad wõõrad pole, annawad seltsi tegewusest ja selle osawast juhatusest hiilgawat tunnistust. Pääle saksa sugust õpetlaste on juba waremast ajast pääle enamisti kõik Eesti õpetatud mehed oma töösid sääl awaldanud. Sama sugust annab teeb seltsile ja selle juhatajale suur raamatu kogu, milles üle kümne tuhande raamatu ja üle tuhande käsikirja on, millest pooled Eesti keelsed; pääle selle weel paar tuhat muinas asja, tuhat plaani ja pilti, pool tuhat ajaloolist kirja tunnistust ja wiis tuhat wana raha.

Kui palju sarnase seltsi juhatus hoolt ja osawust nõuab, iseäranis kui seda niisugune armastusega tehakse, nagu seda Leo Meyer on teinud, wõib kergesti mõista. 3 Märtsil s. a. juhatas Leo Meyer wiimast korda tähendatud seltsi, sest et ta warsti wäljamaale elama asub. Leo Meyer'i tegewus jääb Opetatud Eesti seltsi ja meie hariduse ajalossе unustamata alale. Andgu taewas sellele tüdimatale teaduse mehele tema wanas eas weel hulk häid päiwi!

Pööretaw torn Pariisi ilmanäitusel 1900.

(Pilt lht. 28).

„Üks aste kõrgemale kui Ferris-ratus ja kaks astet kõrgemale kui Eiffeli torn!" — Nii käib hooplew kirjeldus selle pööretawa torni sarnase palee kohta, mis Pariisi ilmanäitusel 1900 kõiki maailma imestama peab panema. See M. Ch. Devic'i wäljamõeldud 25 korraline ehitus on kuue nurgeline torn, mille kõrgus 350 jalga mõõdab. Palee on wäljaspoolt niklist, alumiinumist iseäralistest telliskiwidest ja klaasist. Teda walgustawad 20000 wähemat ja 2000 suuremat elektri lampi mitmesugustes wärwides, mis nii sisse on seatud, et selle hiiglo torni palkonid, tornid, sambad ja kujud waatajale päris nõiduwalt silmapaistawad. Palee ülemises jaos on suur kellade mäng (64 kella) ja märatu suur orel mängima seatud. Ülewal tipul on 15 jala kõrgune kook, mille külge 1700 elektri lampi särama on pandud. Kõik see kupatus keeratakse iseäralise kunstlise wärgi läbi keeru, ja nii, et tunni aja sees üks keer ümberringi saab Nii wõiwad siis tornis olijad ühe koha peal seistes ehk istudes, ehk ka weel purjetades kõik selle toreda panorama, wäljanäituse ja Pariisi oma ümbrusega kõige wähema waewata waadelda.

Lapselik. Hansuke (ajalehes lugedes): „Papa, politsei on eile kolm kurjategijat kinni wõtnud."

Isa: „Oliwad need suured kurjategijad?"

Hans: „Nende pikkust ja paksust pole siin tähendatud."

* * *

Õõsine etendus: A.: „Mis ütles sinu proua, kui sa eile nii hilja koju tulid?"

B.: „Na, ta langes ühest minestusest teise!"

A.: „Ja sina?"

B.: „Mina ühest nurgast teise!"

Harjunud amet. A.: „Mõtelge ometi, wa' tuttaw maadleja ja jõuumees N., kes ennast paari aasta eest puhkusele wõttis, tahab nüüd weel wana päewade sees naist wõtta."

B.: „Polegi ime, mees ei ole harjunud ju ilma wõitluseta elama".

* * *

Amerikalik. Üks elukinnituse seltsi agent teisele: „Noh' said paruni herraga korda?" — „Midagi! Tema ütleb, et tal elukinnitamise pääle aega pole olnud mõtelda." — „Ah sooh! Täna ööse lase tal mõned paugud aknast sisse. Ei wõta ta meie seltsisse sellegi pärast ennast üles, siis lasen tal homme, kui ta linna sõidab kuuli tsilindrist läbi."

* * *

Ilmade ettekuulutaja. A.: „Helde taewas, tänawune talw ei lõpegi."

B.: „Pole wiga, homme on kohe kewade. Doktor, kes meie majas elab, see wa' ilma tark, kes kõik teab, wiis täna talwe riided juba pandimajasse.

Mõistatus.

l-ga olen kuulus mees,
suure laia ilma sees,
söödan kõiki, joodan kõiki,
rikas saab mult mitu „käiki;"
h-ga olen põlatud,
noor ja rikas ihkab mund;
r-ga olen kangelane,
tarwiline kõigile.

Hinna pildimõistatus.

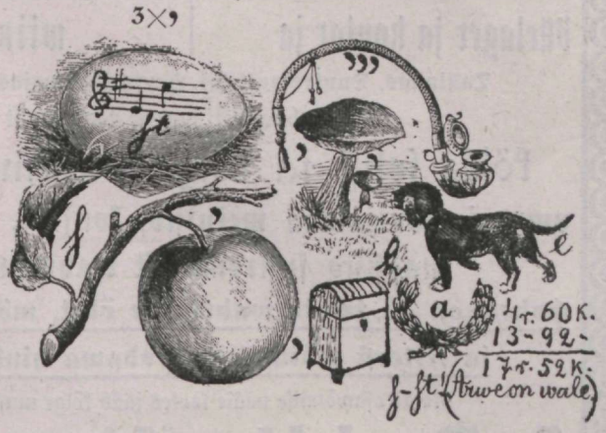

Sellesse pildimõistatusesse on üks tuttaw Eesti wanasõna ära peidetud. Kes õige seletuse Peeterburisse (Suure Konjushennaja uul. Nr. 8) J. Palmgren'i raamatu kauplusesse saadab, saab kolm kuld-kõites raamatut: Kalewipoeg, Eesti Ulõpilaste seltsi album III anne ja Uued Eesti luuletused. On õigesti mõistjaid enam kui üks, määrab loos wõittja ja jaotab annu hinnad kahele ehk kolmele.

Pildimõistatus.

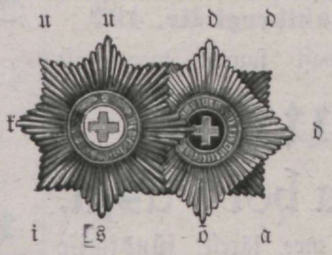

Kui weel kolm l-i ja n-i ja pääle kauba ka weel kaks a-d juurde lisad, saad tuttawa Eesti wanasõna.

Harjad,
seebid,
odöörid,
Eau de Cologne,
juukse nöelad,
kammid jne.

suures wäljawalikus ja odawa hindadega
on saada

Geo Blocki juures,

Harju uulitsal Nr. 498.

Jällemüüjatele körged protsendid.

Kokenhofi öllelager ja kontor ja A. Ruddini wiina kauplus,

Tallinnas, Dunkre uulitsal, Hartmuthi majas, Nr. 264
soowitab omast suurest tagawarast

köike seltsi ja köige paremat ölut,

oma- ja wäljamaa weinisid, konjaki, likööristid ja napsisid suurematest wabrikutest.

Kokenhofi ja teiste wabriknte ölut, mödu, limonadi ja selterst wöimalikult odawa hindadnga.

Rohke osawõtmise pääle lootes jääb köige auustusega

A. Ruddin öllelaagre ja wiina-kauplnse pidaja.

J. Prodowsky,

Harju uulitsal, Gutkini majas.
endine **Stahlbergi Nr. 497**
soowitab omast suurest tagawarast

uurist,

kuld ja höbe asju,

köige uuema moe järele, **sündimise päewaks** ja **pulma kingituseks.**

!!! Odawad hinnad !!!

Uurid müüakse wastutamise peale.

Kuld laulatuse sörmuseid
proow 56, on igas suuruses saada.

Hõbe auuhinnaga kroonitud.

J. C. Steinfels,

asutatud 1885.
Tallinnas, kullasepa uul. omas majas.

Kunsti kauplus
ja
raamide ladu.
Päewapildi töötuba.

Suures wäljawalikus **portsellan** ja **klants piltisid.** Peale selle soowitab weel **Keisri piltisid,** koolidele ja wallawalitsustele, kohtudele

Kohtu kullisid.

G. Berger,

Tallinnas,
Rataskaewu uul. nr. 270.

Baromeetrid,
Termumeetrid,
Operiklaasid,
Pikksilmad,
Mikroskopid,
ja köiksugu

suureks tegewad klaasid.

Köiksugu noad ja käärid,
Inglise- ja Rootsimaa

habemenoad

köigeparema wäljamaa wabrikutest.

Wiinawabrikute jauks
köiksugu wiinakraadimise nöud,
nii kui termumeetrid jne.

köiksugu tsirklikastid

seihkendamise (joonistamise) ja mõetude tarwis.

Köiksugu gummi asju,

arstimise juures tarwilikud abinõud, **kubeme rihmad,** ja köiksugu muid gummi asju haigetele.

Pääle selle:
päewapiltide jauks
apparatid, plattid (Platten)
ja paberid.

Hiljuti ilmusiwad **K. Sööti** trükikojast uued raamatud:

Saatus.

K. E. Sööti uuemad luuletused. Hind 15 kop., kuldköites 85 kop.

Kuulsa Wene kirjaniku **W. Korolenko** Siberimaa jutt

Kuritöö.

Raamatu hind 20 kop.

Ilmumisel on **J. Jögeweri** algupäraline jutt Eestirahwa lähemast minewikust:

Ärkamisel.

Kristuse minek Kolgatale.
Gustav Doré pilt.

Prinz Waldemar

ehk

„Wärsti loss ja kloostri kelder“.

Meie aegne Jesuiitide politika jutustus 24 andes.

Hind köik anded ilusasti kokku köidetud: 5 rbl. 20 kop. On saada **J. Palmgren'i raamatukauplises Peterburis,** Suur-Konjushennaja uul. Nr. 8.

Eesti perekonna leht

„Linda“

ilmub ka käesolewal aastal ikka kindlasti edasi. On weel köik numbrid esimesest pääle saada. **Linda** toob **pönewaid jutusi,** iseäranis **algupäralisi** paremate eesti kirjameeste sulest. Praegu on ülipönew jutt eesti külaelust poolel „**Önnetu önnelik,**“ mida osaw jutustaja Ernst Peterson kirjutanud. Kes weel selle aasta käigu hakatusest tellib, saab ühes muude kauni jutudega ka selle täielt ligi. Niisama on poolel pikk ajaloolik romaan „**Wande all,**“ mida M. Raud ladusalt eestitanud. Ka selle jutu saawad tellijad weel köik terwelt. Pääle selle ilmub teisel poolel aastal wäga ilus jutt „**Ilus on nooruse aeg**“ Wilhelm Peterson'i sulest. See on alguspäraline jutt eesti elust, millega üks noor kirjanik esimist korda ette astub. Jutt on köige paremalt, mis eesti kirjanduses iial ilmunud. Pääle jutude ilmutab **Linda** õpetlisi kirjatöösid **laste kaswatusest, teadusest, kunstist, arwustusi** ilmunud raamatute üle, reisidest, wöerastest maadest j. n. e. Linda lugejad saawad aasta lõpul kaasandeks tähtsa raamatu „**Eesti kirjanduse ajalugu**“ esimise jao, mida noor, warakult surnud kirjanik T. Sander kirjutanud, ja **seinakalendri. Linda** ilmub igal nädalil raamatu kujul, toob ka lühikesi **teadusi** ja **rohkeste piltisi.** Tellimise hind on 3 rbl. aastas, 1 rbl. 60 kop. pooles aastas. Pool aasta hakkab esimisest juulist.

Tellimise adress:

Въ редакцію журнала Линда г. Перновъ,

Лифл. губ.

Eesti keeli: **Linda, Pärnus.**

Rohket osawötmist lootes

Linda toimetus.

J. P. Terien'i

Wiinakauplus,

Tallinnas,

Suure ramna wärawas, Tolli uulitsal, Wilhelmi majas Nr. 4.

Soowitab **Очищенное** (doppelt puhastatud) **Столовое.** Mitmed seltsi **likööri d, konjakid, palsam** ja **napsid.**

Mitmes seltsides

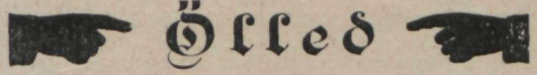

siinsetest ja Riia wabrikutest.

Waarmarja ja Sidroni joogid.

Köige paremad Tallinna kilu

oma sissetehtud plektoopides ja klaas purkides.

Rohkem kauba ostjatele on hinnad palju odawamad.

Jälle müüjatele köige odawam ostu koht.

Ülemad ja alamad,

hiljuti Eesti keeles ilmunud tähtsa Soome kirjamehe

K. J. Gummerus'e

algupäraline romaan,

on weel igast raamatukauplusest saada.

Hind 80 Kop.

„Ülemad ja alamad" on Soome keeles kaks korda trükitud ja

mölemad trükid löppu müüdud,

mis romaani tähtsusest ja põnewusest tunnistust annab. — Ka Eesti keeles on „Ülemad ja alamad" lahkelt wastu wõetud ja arwustajate poolt hääks kiidetud. Päewaleht „Postimees" kirjutab pikemas arwustuses muu seas: Juttu lugedes kaswab lugemise himu samm sammult. Turu linna põlemise kirjeldus 1827 a., on ehk juba üle liig äritaw. Jutu lõpp toob pildikese kodusest õnnest. Raamatul on sihiks kaswatus kaunistusele ja kannatusele. Suurt tänu ütleme raamatu ümberpanejale, ja kirjastajale, kes Soome salwest meile pühade leiba tulnud pakkuma. Ootame ja loodame, et „Ülemad ja alamad" ainsaks palukeseks ei jää, mis kirjastaja meile sugurahwa waraaidast toob. J. K. — „Rahwa Lõbu-leht" kirjutab oma esialguses arwustuses — — See on uut wiisi raamat. Tänini on Eesti keelte õige wähe Soome keeli raamatuid soetatud. Siin on üks ja päälegi wäga tuumakas. Selles õpib Eesti lugija Soome sugurahwa elu rohkesti tundma. — — Meie ei wõi muud kui soowime: Wõta ja loe! Raamatu keel on lõbus, paber ilus, tuum hää.

Tellimise adress on: **J. Palmgren'i raamatukauplus**, Peterburis, Suur-Konjushennaja uulitsas Nr. 8.

A. Töllasepp'a

raamatukauplus

Wiljandis, Tartu uulitsas, Romantsohwi majas,
soowitab suures wäljawalikus igasugu paremat **Eesti kirjandust** ja wene keelsid **kooliraamatuid**.

Kõiksugu **kirjutustarwitusi** koolidele ja kantseleidele. **Piltisid, pildiraamisid, seinasalmisid** ja **õnnesoowikaartisid sünnipäewaks, pühadeks** ning **õnnistamise päewaks.**

Pääle selle palju muud kaupa.

Kindlad, aga odawad hinnad.

Õpetan naesterahwa

riidelõikust ja õmblust

kirjateel.

Proowilehed soowijatele hinnata. Meie endiste õppijannade suur arw, nende tubli töötundmine ning nende iseseisaw töötamine on hää tunnistus, et meie õppetuseandmine hää on.

Adress: Нарва, по востребованія М. Каера.

St. Peterburis wõtab suusõnalisi tellimisi wastu ja toimetab raha saatmist, õpeabinõude kätteandmist tellijatele herra **J. Palmgreni raamatukauplus**, Большая Конюшенная № 8.

Печатать разрѣшается. С.-Петербургъ, 31-го Марта 1899 г. Приставъ 1-го уч. Адмир. ч. Баронъ Вольфъ.